

T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

SEİÂNİKÎ MUSTAFA EFENDİ’NİN TARİH-İ SEİÂNİKÎ ESERİNDEKİ
ARAPÇA UNSURLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Mustafa KILIÇARSLAN

Hazırlayan
Ahmed Rafaat Moselhy ELFEKY

İstanbul - 2014

ONAYLAMA SAYFASI

Öğrenci : Ahmed Rafaat Moselhy ELFEKY
Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Konusu : Selanikî Mustafa Efendi'nin Tarih-i Selânîkî Eserindeki Arapça Unsurlar
Tez Tarihi : 10.07.2014

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Prof.Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ
Anabilim Dalı Başkanı

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 510712004 numaralı öğrencisi Ahmed ELFEKY tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Yrd. Doç.Dr. Mustafa KILIÇARSLAN
Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ

Doç. Dr. Ersin TERES

Yrd. Doç. Dr. Mustafa KILIÇARSLAN

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Mehmet KARAKUYU
Müdür

SELÂNİKÎ MUSTAFA EFENDİ’NİN TARİH-İ SELÂNİKÎ ESERİNDEKİ ARAPÇA UNSURLAR

Ahmed Rafaat Moselhy ELFEKY

ÖZET

Çalışmamızda Selânîkî Mustafa Efendi’nin eseri olan Tarih-i Selânîkî incelenmiştir. Çalışmamız Selânîkî Mustafa Efendi’nin hayatı, şahsiyeti, eserleri ve Osmanlı devletinde çalıştığı kurumlar, Tarih-i Selânîkî eserin özelliğinden bahsetmektedir. Ayrıca bu çalışmamızda *Tarih-i Selânîkî* eserinde bulunan Arapça unsurlar sekiz başlığa ayrılarak incelenmiştir. Birinci başlık Arapça cümleleri, ikinci başlıkta Arapça terkipler olup, eserde en çok kullanılan bölüm Arapça terkipler bölümüdür. Üçüncü başlıkta Atasözleri, dördüncü başlıkta Âyet-i kerîmeler, beşinci başlıkta Cümle dışı unsurlar, altıncı başlıkta dua cümleleri incelenmiştir. Yedinci başlıkta Hadis şerifler, sekizinci başlıkta Zaman zarflarının incelemesinden oluşmaktadır. Bu Arapça unsurlar Türkçe anlamları bakımından da incelenmiştir.

Tarih-i Selânîkî eserindeki Arapça unsurlar kelime grupları tespit edilip özelliklerine göre gruplanarak, anlamları ve geçtiği yerler yanına yazılmıştır. Bu şekilde eserde Arapçaya ait unsurların ne derece tesir ettiği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Bu konu, Selânîki Mustafa Efendi’nin hayatı, Tarih-i Selânîkî’nin yazımı, Selânîkî şehri hakkında bilgi ve Arapça unsurlar başlıklarından oluşmuş ve son olarak ‘’sonuç’’ yazısıyla bu çalışma hakkındaki çıkarımlar ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Selânîki Mustafa Efendi, Tarih-i Selânîkî, Arapça unsurları.

THE ARABIC ELEMENTS OF TÂRİH-İ SELÂNİKÎ IN HIS WORK OF

SELÂNİKÎ MUSTAFA EFENDÎ

Ahmed Rafaat Moselhy ELFEKY

ABSTRACT

In our study the book *Historical Selanik* is scrutinized. Our study mentions the life of Selaniki Mustafa Efendi, his books and the Ottoman institution which he worked at and Historical Selanki book. Eight sections of the Arabic terms found in *Historical Selanik* have been analyzed. First section contains prayer sentences, most written sentences are prayer sentences. In second section Arabic compositions are scrutinized. In third section Arabic sentences, in fourth sections Arabic expressions, In fifth section section adverbs, in sixth section holy verses of Qur'an, in seventh section Hadith, in eighth section proverbs are scrutinized. The Arabic terms are scrutinized from Turkish language perspective.

The Arabic terms found in Historical Selaniki are identified and grouped according to their properties; their meaning and location are written beside each other. Thus, influence level of terms that belongs to Arabic language is highlighted.

This thesis, containing life of Selaniki Mustafa Efendi, Historical Selaniki's spelling, information about Selanik city and Arabic terms and lastly by 'conclusion' writing, this study's inference is identified.

Key words: Selanik Mustafa Efendi., the book *Historical Selanik*, Arabic factors.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR CETVELİ.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
1.GİRİŞ	
1.1. Selânikî Mustafa Efendi	1
1.1.1. Hayatı.....	1
1.1.2. Tarih-i Selânikî hakkında bilgi.....	5
1.1.3. Selânik şehri.....	8
2.ARAPÇA UNSURLAR	
2.1. Arapça cümleler.....	19
2.2. Arapça terkipler	19
2.3. Atasözleri.....	43
2.4. Ayet-i kerimeler	44
2.5. Cümle dışı unsurlar	50
2.6. Dua cümleleri.....	58
2.7. Hadisler	87
2.8. Zaman zarfları	89
SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA.....	99

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Metin
a.g.y	: Adı Geçen Yayın
akt.	: Aktaran
bkz.	: Bakınız
çev	: Çevirmen
m.ö.	:Milattan Önce
nu.	: Numara
s.	: Sayfa
vb.	: Ve benzerleri

ÖNSÖZ

Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî* adlı eseriyle bilinmektedir. Bunun yanı sıra Kanuni Sultan Süleyman zamanında kaleme almaya başladığı eseri, *Tarih-i Selânikî* II. Selim, Sultan III. Murad ve III. Mehmed'in saltanatının ilk yıllarını kapsamaktadır. Selânikî Mustafa Efendi, Osmanlı devletinde çeşitli görevlerde çalışmıştır. Çalıştığı kurumlar ve aldığı görevler sayesinde önemli birçok devlet adamını yakından tanıma fırsatını da bulmuştur.

Selânikî Mustafa Efendinin Selânik doğumlu olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada Selânik şehri hakkında da bilgi verilmiştir. Selânik şehrinin M.Ö. kuruluşu, Roma hâkimiyeti ve Osmanlı'nın kenti kuşatması ve ele geçirmesi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Selânik'in Osmanlı yönetiminde iken; şehirdeki nüfus dağılımı, cemaatler, mesleklerin cemaatlere göre dağılımından da örnekler verilmiştir. Selânik şehri Osmanlı için siyasal hareketliliğin merkezi durumuna gelip, İttihat ve Terakkî'nin merkezi olmasından da bahsedilmektedir.

Selânikî Mustafa Efendi hakkında pek bilgi bulunmamakla birlikte aldığı görevlerden, olaylara ve durumlara verdiği tepkilerden kendisi hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Selânikî Mustafa Efendi, haksızlığı uğradığı zamanlarda bunu eleştirmekten takdir ettiği olayları ve kişileri de övmekten çekinmemiştir. Bu çalışmaya Selânikî Mustafa Efendi'nin olaylara karşı verdiği tepkilerden de örnek yazılar da eklenmiştir.

Bu çalışmada, Selânikî Mustafa Efendi'nin eseri *Tarih-i Selânikî* de kullandığı dil ve üslup hakkında da bilgi verilmeye çalışılmıştır. Selânikî Mustafa Efendi yazdığı olayların tarihleri de notlar halinde yazılmıştır. *Tarih-i Selânikî* eserinin bazı bölümleri "Naima Tarihi" nde ayrıntılarıyla yazıldığı için tab edilmemiştir.

Çalışmanın ana bölümünü teşkil eden *Tarih-i Selânikî* adlı eserde bulunan Arapça unsurlardır. Bu Arapça unsurlar; Arapça cümleler, Arapça terkipler, atasözler, âyet-i kerîmeler, hadisler, cümle dışı unsurlar ve zaman zarflarının incelemesinden oluşmaktadır.

Çalışmada bu unsurlar başlıklar halinde verilmiştir. Türkçe anlamları da karşlarına yazılmıştır. Eserde Arapça terkipler ve dua cümleleri daha çok kullanılırken Arapça cümleler ve atasözleri fazla kullanılmamıştır.

Çalışmam esnasında bana yol gösteren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mustafa KILIÇARSLAN Bey'e ve iki yıllık hazırlık sürecinde emeği geçen herkese buradan teşekkürü bir borç biliyorum.

GİRİŞ

1.1. SELÂNİKÎ MUSTAFA EFENDİ / TARİH-İ SELÂNİKÎ / SELÂNİK

1.1.1. Hayatı

Hakkında pek bilgi bulunmamakla birlikte babasının Selânik'te vefat ettiğini, kendisini de Selânikî olarak addetmesinden dolayı Selânik doğumlu olduğu düşünülmektedir¹. Ahmet Refik, *Âlimler ve Sanatkârlar* adlı eserinde Mustafa Selânikî ve yazmış olduğu eseri Tarih-i Selânikî'den bahsetmektedir: “Selânikî'nin gerçek ismi Mustafa olup ‘Âyine-i Zürefa’ yazarı Cemaleddin Efendi, Osmanlı tarihçilerinin hayat ve eserlerinden oldukça geniş bahsettiği halde Selânikî hakkında yalnız birkaç satırla yetinmektedir; Bu tarihçinin isminin Mustafa olduğu herkesçe bilinmektedir. Lakin kendisinin hal tercümesini tam olarak öğrenemedim. Ancak ilga olunan sipâhi ocağının katiplerindendi diye işittim. Allah Rahmet etsin”².

Mustafa Selânikî, Kanuni Sultan Süleyman zamanında yaşamış, Osmanlı'da çeşitli görevler de çalışmıştır. Selânikli Mustafa Efendinin belirttiği ilk görevi Haremeyn Mukataacılığı olup 1580 yılına kadar bu görevine devam eder.

Sokullu ve Sadrazam Ali Paşanın mahiyetinde bulunmuştur. Avusturya'ya yapılan seferde görev almıştır. Sefer hazırlıkları sürerken Selânikî, Sokullu Mehmet Paşa'nın sarayında Fetih suresini okumakla görevlendirilmiştir. Edirne menzilinde Sadrazam Ali Paşa vefat edince yerine Sadrazam olarak Sokullu Mehmet Paşa geçer. Selânikî bu esnada babasının vefat haberini alır. Selânikî vatanına gitmektense sefere katılmayı tercih etmiştir ve Kanuni Sultan Süleyman muhteşem bir alayla İstanbul'dan ayrılırken Selânikî de sefere katılmıştır.

¹Mehmet İpşirli: “Selânikî Mustafa Efendi, *Osmanlı Tarihiçisi*”, İslam Ansiklopedisi, Cilt 36, İstanbul, 1999, s.357.

²Ahmet Refik: *Âlimler ve San'atkârlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1980, s.25

Mustafa Selânikî seferde Sokullu Mehmet Paşa'nın verdiği emirleri yerine getirmiştir, fakat bu seferde görevinin ne olduğu bilinmemektedir. Zigetvar seferinde Kanuni Sultan Süleyman vefat eder, Sokullu Kanunî'nin vefatını belli bir süre askerden gizlemeyi başarmıştır. Sokullu, bu konuyla ilgili diğer vezirlerle müzakereler yaparken Selânikî de çadırda bulunmuş, bütün olayları hafızasına kaydetmiştir. Sefere devam kararı alınır ve Kanunî'nin naaşı başında Kur'an-ı Kerîm okutulur. Kuran-ı Kerim okuyanlar arasında Selânikî de bulunmaktadır. Zigetvar fethedildikten sonra Kanuni'nin ölümü askere bildirilmiştir, bütün asker bir yasa boğulmuştur. Bu matemli hava içerisinde İstanbul'a dönülmüştür. İstanbul'a dönüşte Mustafa Selânikî, Sultan Selim'in cülus bahşişi dağıtılmasında görev almıştır. Selânikî Kıbrıs fethinden, İnebahtı felaketine, Navarin seferinde de Türk donanmasında bulunmuştur³.

Selânikî dört sene süresince de Boyalı Mehmet Paşa'nın defterdarlığını yapmıştır. Bu görevinde iken sefer hazırlığında olan Veziriazama efendisi olan Boyalı Mehmet Paşa ile 5000 tuğralı beyaz ahkâm götürmüştür. Bu davranıştan memnun kalan sadrazam, Mustafa Selânikî'ye daha iyi bir görev verilmesini istemiş, bunun üzerine Mustafa Selânikî silahtarlar kâtipliğine getirilmiştir. Silahtar kâtibi olarak Gence seferine katılmıştır. Gence kalesi inşaatındaki hizmetlerinden dolayı ulufesi üç akçe artırılmıştır. Mustafa Selânikî silahtar kâtipliğinden Sipahi kâtipliğine nakil oldu. Selânikî Mustafa şark seferinde iken İstanbul'dan bir hüküm aldı: "Asker tam olarak İstanbul'a gelmiştir. Gelip hizmetinde olasin" bu hüküm üzerine İstanbul'a gelen Mustafa Selânikî görevinden alınmıştır⁴. Görevden alınma sebebi bilinmemekle birlikte, Mustafa Selânikî görevinin kendisinden alınıp hak etmeyen birine verilmesinden dolayı bu olayı sert bir dille eleştirmiştir⁵. Selânikî sipahiler kâtipliğinden azl olundu fakat kendisi devlet ricali ile ilişkileri iyi ve bu yüzden boşta bırakılmadı ve görev verilmiştir.

³Ahmet Refik: *a.g.e*, s.30.

⁴Ahmet Refik: *a.g.e*, s.32.

⁵Mehmet İpşirli: *Selânikî Mustafa Efendi, Tarih-i Selânikî*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, Cilt 1, İstanbul, 1989, s. 14.

Ferhat Paşa'nın sadareti Mustafa Selânikî için ikbal devri olmuştur. Ferhat Paşa kendisine ruznamçe tutma görevi ile Anadolu muhasebeciliğini de verir. Ferhat Paşadan sonra da Mustafa Selânikî bu görevlerinden alınmıştır. Sadrazam olan Siyavuş paşadan müteferrikalık görevini talep eden Mustafa Selânikî 45 akçe ile Dergâh-ı Ali müteferrikası olmuştur⁶.

Gilan Hakimi olan Ahmed Han, ülkesinin Safeviler tarafından işgal edilmesi üzerine Osmanlı devletine sığınmıştır. Ahmed Han ile ilgilenme görevi Mustafa Selânikî'ye verilmiştir. Selaniki, Ahmed Han ile ahabab olmuş, ilmi sohbetler ve tartışmalar yapmışlardır. Ahmed Han Osmanlıdan beklediği yardımı göremeyince Kerbela'yı ziyaret etmek üzere ayrılır. Mustafa Selânikî Ahmed Han'ı gitmemesi için ikna etmeye çalışmış fakat başarılı olamamıştır. Ahmed Han Bağdat'tan Şirvan'a giderken Gence Beylerbeyi tarafından tutuklanmıştır (Temmuz 1594). Ahmed Han Mustafa Selânikî'ye mektup yazarak kendisini kurtarmasını, yardım etmesini istemiştir. Mustafa Selânikî Han'ı kurtarmak için mektuplar yazsa da başarılı olamamıştır⁷.

Mustafa Selânikî, Matbah-ı Amire kâtipliği boşalınca burada görev almak için müracaat eder, fakat bu görevi Sultan III. Murad, Feda'i İsmail'e verdiği için bu göreve atanmasının mümkün olmadığına dair bir hatt-ı hümayun alır. Mustafa Selânikî bu olaydan sonra güvenilmeyen kişilerin işe alınarak Matbah-ı Amire'nin masraflarının nasıl arttığını anlatmaktadır. Mustafa Selânikî Matbah-ı Amire masraflarını incelemişti. Kanuni zamanında kırk sekiz yük, Sultan Selim zamanında altmış üç yük, Sultan III. Murad zamanında kendisi Anadolu muhasebecisi iken yüz elli altı yük, kendisi bu göreve talip olduğu zaman iki yüz on yük idi.

Mustafa Selânikî Sultan III. Murad'ı daima görürdü. Mustafa Selânikî'nin tasvirlerine göre Sultan III. Murad güzel yüzlü, açık kaşlı, kara gözlü, kumral sakallı,

⁶Mehmet İpşirli: *a.g.m*, s. 358.

⁷Mehmet İpşirli: *a.g.e*, s.15.

yassı burunlu, sinesi çak ve orta boylu, şişmanlamaya meyilli, ak benizli, silahşör ve çevik idi⁸.

Mustafa Selânikî, Sultan III. Mehmed'in ulufe ve cülûs bahşîşi dağıtılması görevini yapmıştır. Sultan III. Mehmed Eğri seferine çıktığı zaman Mustafa Selânikî İstanbul'da kalmıştır. Sultan Eğri seferinde iken Haçova savaşından kaçan bazı kimselerin malları İstanbul'da müsadere oldu ve bu göreve Selânikli Mustafa Efendi nezaret etmiştir⁹.

Sadrazam İbrahim Paşa tarafından ruznama-i hümayun hizmetine ek olarak evkaf muhasebeciliği de verilir. Mustafa Selânikî iki yıl evkaf muhasebeciliğinde kalır ve bu görev kendisinden alınarak yerine Dârüssaâde Ağası Osman Ağa'ya verilmiştir. Seferden dönenlerin ulufeleri de Mustafa Selânikî'nin nezareti altında dağıtılmıştır. Mustafa Selânikî, evkaf muhasebeciliğinden alınınca vakıfların idaresinin bozuklukları yapılan israfları eleştirmiştir.

Nisan 1599 tarihinde tekrar Anadolu muhasebeciliğine atanır ve seferden dönen bölük halkının görevlerinin dağıtılması da Mustafa Selânikî'ye verilmiştir.

Mustafa Selânikî sipahi isyanlarında, Yahudi karısı Kira'nın feci şekilde katlini gördü. Tarihine de bu olayları mufassal şekilde kaydetmiştir. Şair Baki vefat ettiği zaman Mustafa Selaniki çok üzölmüştür. Mustafa Selânikî Baki'nin birçok iyiliğini görmüştür¹⁰.

Mustafa Selânikî eserinde kendi ile ilgili verdiği son bilgi Şeyhülislam Sun'ullah Efendi tarafından Vezir İbrahim Paşa'ya bir haberi bildirmek üzere geçici görevlendirildiğidir.

Mustafa Selânikî'nin 1600 tarihinden sonra daha ne kadar yaşadığı bilinmemektedir. Hatta ölüm tarihi ve nerede defnedildiği de bilinmemektedir.1600

⁸Ahmet Refik: *a.g.e*, s.35.

⁹Mehmet İpşirli: *a.g.e*, s. 16.

¹⁰Ahmet Refik: *a.g.e*, s.37.

tarihinden sonra yazdığı tarihe devam etmediğine göre o tarihlerde vefat ettiği düşünülür. Çünkü Mustafa Selânikî en ufak hadiseleri bile kaydetmekten üşenmeyen bu mütefekkir tarihçi, hayatta olsaydı 1600'den sonraki hadiseleri de hiç şüphesiz yazmadan durmazdı¹¹.

Mustafa Selânikî, memuriyetlerinden çok Kanuni'nin son dönemlerinden başlayıp III. Mehmed'in saltanat ortalarına kadar olan dönemi anlatan *Tarih-i Selanik* (1563-1600) adlı eseriyle tanınır¹².

1.1.2. Tarih-i Selânikî Hakkında Bilgi

Tarih-i Selânikî XVI. yy sonları ve XVII. yy başlangıç tarihlerini kapsamaktadır. Bu yılların incelenmesi için önemli vesikalardandır. Tarihçinin gördüğü ve birlikte yaşadığı ve siyasetlerini anlattığı kişilerin hepsi önemli kişilerdir.

Özellikle Zigetvar seferi ve şark seferini ayrıntılarıyla yazmıştır. Matbu nüshası (1593-1600) yılları arası Naima tarihinde ayrıntılarıyla yazıldığı için tab edilmemiştir. Bu tab edilmeyen kısımlar gayet önemlidir ki 1588 tarihinden sonraki olaylar şark seferi sırasında yazılmıştır.

Selânikî, külfetten uzak üslubu ve ifadesi, konulara yaklaşımı ile tarih yazıcılığı türünün güzel bir örneğini vermiştir. *Tarih-i Selânikî*'de gün ve ayları gösteren tarihler bazan diğer kaynaklardan farklılık göstermektedir. *Tarih-i Selânikî*'de başlıklar Türkçe olmakla birlikte Farsça başlıklarda bulunmaktadır. Bazı imla hataları ise müstensihlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Dua cümlelerinde de nüshalar arasında farklılıklar bulunur. Yaşayan devlet adamlarına hayırlar temenni eden cümleler genellikle Arapça, teşkilatının ve devlet adamlarının düzelmesini dileyen

¹¹Ahmet Refik: *a.g.e*, s.37.

¹²Mehmet İpşirli: *a.g.m*, s.358.

cümlelerini Türkçe ve Arapça yazmıştır. Dua cümleleri günü gününe yazılmıştır. Ayet, hadis, kelâm-ı kibar ibareleri Arapça olarak yazmıştır.

Tarih-i Selânikî gibi Türkçe imlâ intikal döneminde yazılan eserde imlanın bugünkü alfabe ile yazılması zorluklara yol açmıştır. Fiillerin edilgen şekilde ses uyumuna göre hareket edilerek geçmiş zaman takıları kullanılmıştır¹³.

Mustafa Selânikî eserinde önemli olayları yazdığı gibi yapılan hataları da yazmıştır. Sultan II. Selim zamanına ait yazdığı satırlar önemlidir: “Hakikatten İslam askerlerinde gayret kalmayıp, İslam’a zayıflık geldi. Çoğu dünyanın sonunu ister olmakla, dinin namusu hususunda gayet gevşek hareket ederdi. Bu yüzden hiçbir şekilde haramdan kaçınmazlar ve isyana batarlardı. İsyanları kesin olduğu için inkâr yolunu tercih eylerler ve emr-i mâ’rufu terk ederlerdi. Bundan dolayı bütün bu kail hareketlere sebep olan hâkimlerimiz de adalet, doğruluk üzere olmayıp, rüşvet kapısı açık ve ehil olmayan kimseler ile her hakkı tanımayan uygunsuzlar, bu açık kapıdan içeriye girmekle, alçaklar ve reziller bu yoldan hükümet makamına geldiler; bunlar cahillere ve bilgisizler itibar ettikleri ve kalblerinin kanını akıtarak umur görmüş, iş başında denemiş ve namus ehli kimselerce göz nuru ile tahsil eyleyip marifet sahibi olanları da feleğin ayakları altına koydular. Ulema tarikinde değişiklikler ve bozulmalar gittikçe artmakta idi. Din âlimleri ise, İlme’l-yakîn zümresine dâhildiler. Bunlar arasından emr-i mâ’ruf ve nehyi ani’l münker olanlar arkadan çekilince, halk âlimleri ve şeyhleri taklide başlamıştır. Bunlarda bozulma bulaşma, elbette kıyamet alameti olacaktır”¹⁴.

Selânikî, zamanında yaşanan adaletsizlikleri şiddetle eleştirmiştir. Devrin düzensizliklerini kaydetmiştir. İşini marifetle yapanlara da büyük hürmet beslemiştir. Herkesin kendi mesleğinde ilerlemesine kendini geliştirmesine taraftar olmuştur. Sultan III. Murad’ın vefatında onun devrinin rüşvetleri ve haksızlıklarını tarafsız bir şekilde anlatmıştır.

¹³Mehmet İpşirli: *a.g.e*, s.24.

¹⁴Ahmet Refik: *a.g.e*, s.39.

Selânikî tarihinde Naima tarihinde bulunmayan parçalar ve malumatlarda bulunur. Naima, Selânikî'yi incelediği halde en önemli noktaları eserine almamıştır. XVII. yüzyıl ricali Naima tarihinden daha ayrıntılıdır. 1594 yılında İngiltere Kraliçesi Elizabeth'in bir gemisi gelmiş ve Selânikî hayretler içerisinde kalarak şu bilgileri yazmıştır: “İngiltere adası vilayeti ki, üç bin yedi yüz mil bir denizde, İstanbul halicinden uzaktır. Hakimesi avret, varis olduğu mülke, devlete ve saltanata tam bir kudret ile hükmedip Hristiyan milleti üzere ubudiyet-name ile elçisi anı gelip pişkeşi ile hediyeleri çekildi. O gün divan çok kalabalık olup elçiye kanun üzere ziyafet ve ikram olundu. Gemisi gibi görülmemiş gemi İstanbul'a gelmemiştir. Üç bin yedi yüz mil denizden sefer eden seksen üç parça hemen top kullanılır. Sair donanımdan başka ateş saçan dış görünüş heyeti son derece hınzırane idi. Devranın ucubesi idi ki öylece yazıldı”¹⁵.

Selânikî Yemen Fatihî Sinan Paşa'nın hırsını, Türk ordusunun şan ve şerefine vurduğu darbeleri, devlet ricaline karşı kötü tutumunu da anlatır. Ferhad Paşa'nın cellâtlar elinde can veriş ve tamamlanmamış olan türbesine gömüldükten sonra ziyarete Sinan Paşa tarafından kapatılmasını da anlatmıştır.

Selânikî'nin İstanbul'un içtimaî hayatına dair bu anlattıkları da Naima tarihinde yoktur: “Bu esnada halk alışverişinde altın ve gümüş bahasını gittikçe artırıp ve sekiz üstüne kesilen doğru ayarlı akçeyi ki ulufeden çıkmıştı- sahte para basanlar düşürüp on beş üzere çıkardıkları bozuk akçeler âlemi tutub, hiçbir veçhile yiyecek ve giyecek alışverişine mecal kalmamıştı. Etraftan ve şehir dışından mal getiren tüccar ve rençberler, ziyade hüsrân edip, geçim zorlaşıp ve hünkâr kulları, solak ve bölükbaşılar ile yeniçeri, sipahi ve cebeciler ile topçular, bütün pazar ve mesleklerde sermaye sahibi olup, hiç kimse müstakil gelir ve kazanca kadir olamadılar. Faiz yemekte ve gemiciler ile hissedar ve menfaatlerinde ortak olmakla, üzerlerine hâkim olanlar hükmünü icra edemez oldular. Bu yüzden ihtikâr erbabı gelen yiyecek ve erzakı ambarda bırakıp, dirhem ve dinar ahvaline izin verilmediği için ızdırap ve darlık pek fazla oldu. Devletin

¹⁵Ahmet Refik: *a.g.e*, s.42.

ileri gelenleri Divan-ı Muallâdan yüz yirmi üzere altın ve yetmiş akçe üzeri guruş alıp, sonra ihtiyacı olan yüz altmışa altın ve yüz ona guruş verip sonra bütün halktan Hazine-i Amire'ye altın ve guruş iki akçeye eksik olarak alınan ve bütün tekâlif-i örfiye cizye ve avarız, nuzûl, kürekçi, vesair bi'atlar, ülkenin reayasına bu yıl geçen yıldan ikişer yüz altın kesir üzere tarh olunup her haneye üçer yüz akçe alınması için verildi. Bu esnada münadiler “muhkem yasaktır” diye bağırarak altının yüz yirmiye ve guruşun yetmişe alınıp verilmesi ve kötü ayarlı akçelerin geçmeyeceğini bildirdiler ve her kimsede bulunursa siyaset olunmak için Bostancı-başı Ferhad Ağa'ya kesin tembih olundu”¹⁶.

1.1.3. Selânik Şehri

Selânik; Bugün Thessaloniki olarak anılmakta olup Osmanlı coğrafyacılarcına “İstanbul'un bir parçası” Yahudiler tarafından “şehirlerin anası” diye anılmıştır. 1912'ye kadar da çok kültürlü kozmopolit bir özellik göstermiştir.

Makedonya kralı II. Philip'in kızı olan Thessalonike adına M.Ö. 316 yılında kurulmuş bir şehirdir. Selânik bir ticaret merkezi olarak inşa edilmiş ve bugüne dek kısmen ulaşabilen yapılar inşa edilmiştir.

Selânik M.Ö. 168 yılında Roma'ya bağlanmıştır. 50 yılında ise şehirde Hristiyan bir cemaat oluşur ve 450 yıllarında Hristiyanlığın Balkanlarda ki en büyük kilisesi yapılır. IV. yy sonlarında kral Theodosios tarafından şehrin etrafı surlarla çevrilir.

620 yılındaki büyük deprem yerleşim yerlerini alt üst eder. 904 yılında Arap donanması şehirden 22.000 bin esir alarak Girit'e götürmüştür. 1185 yılında Normanlar şehri yağmalamış ve birçok esnafı alarak Sicilya'ya götürmüştür.

¹⁶Ahmet Refik: *a.g.e*, s.44.

1205-1225 yılları arasında da Haçlılar burada Latin Selânik şehrini kurarlar. Bu istilalardan sonra XIII. ve IVX. yy Bizans tekrar Selanik'e sahip olur. Selânik 1372 tarihinden itibaren Türk akınlarına maruz kalmıştır¹⁷.

Osmanlı hükümdarı I. Murad zamanından itibaren Türk saldırılarına uğrayan Selanik 1387 tarihinde Türk egemenliğine girer¹⁸. I. Bayezid zamanında Ankara savaşından 1402 sonra dağılma tehlikesine uğrayan Osmanlı devleti, şehzadeler arasında taht kavgalarının yaşandığı döneme bir döneme girer. Yıldırımın oğullarından Süleyman Çelebi, Selânik şehrini kendisine yardım etmesi karşılığında Gelibolu Antlaşması ile tekrar Bizans'a bırakır.

II. Murad zamanına gelindiğinde Selânik tekrar ele geçirilmeye çalışılmış ve bu amaçla saldırı ve akınlar düzenlenmiştir. Selânik'e yardım gitmesini önlemek amacıyla Mora yarımadası da kuşatılmıştır. Bizans'tan da yardım alamayan Despot Andronikos Selânik'i 1423 yılında Venedik yönetimine teslim eder. Bu teslim edişten önce Lorga'da ki kayıtlardan Selânik'in üçte birinin kendisine verilmesini kabul etmesi karşılığında Türklere önermiş fakat kabul görmemiştir¹⁹.

Selânik surlarının dışında Türkler şehri kuşatmaya almışlardır. Selânik halkı kendi içinde daha önceden de Türk tarafını tutanlar Venedik tarafını tutanlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Genelde ruhban sınıfı ve asiller sınıfı Venedik, halk Türk tarafını tutuyordu²⁰.

Venedikliler Selânik'in işgalini tanıtmaya çalışırken olup surların dışında bulunan Türk kuvvetlerinin çekilmesi için Sultan II. Murat'a teklifler götürürler. Selânik gelirlerinin yılda 1000-2000 altın verilmesi teklif edilir. (Osmanlı'nın Selânik'ten aldığı yıllık vergi 100.000 akçedir) Sultan II. Murad'ın bu teklifi kabul etmesi için Karamanoğullarıyla ittifak yapabilir veya şehzade İsmail'i II. Murad üzerine salmayı

¹⁷Machiel Kiel: "Yunanistan'da tarihi bir şehir," İslam Ansiklopedisi, Cilt 36, İstanbul, 1989, s. 352.

¹⁸Johannis Anagnostis: (Çev: Melek Delilbaşı), "Selanik (Thessaloniki)'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih", (Sultan II. Murad dönemine ait bir Bizans kaynağı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. 1.

¹⁹Machiel Kiel: a.g.m, s. 353.

²⁰Johannis Anagnostis: a.g.e, s. 3.

deneyebilirdi. Nitekim 1423-1430 yılları arasında yapılan Venedik Osmanlı savaşlarında şehzade İsmail'den yaralanmak istediler²¹.

II. Murad'ın balkanlardaki en büyük rakibi Macar kralı Sigismund'dur. Sigismund İstanbul'a kadar olan Slav ve Romen bölgeleri üzerinde egemenlik kurmak için sürekli Osmanlı ile mücadele halinde halindedir. II. Murad Selânik meselesi için Sırbistan ve Macaristan'la olan olayları kapatmaya çalışarak bu devletlerle ittifaklar imzalayacaktır.

1425 Temmuzunda Venedik ve Osmanlı arasında gerçek savaş patlak vermiştir. Bu savaşta şehzade Mustafa (Yıldırım'ın oğlu) Venedikliler ile işbirliği yapmıştır.

1425 kışı Türkler Selânik'i şiddetli kuşatma altına alır ve erzak bulmakta zorlanan Selânik, Venedik kolonisi olan Girit ve Eğriboz'dan yararlanılmıştır.

Venedik, Selânik gelirlerinden yıllık 100.000 akçeyi Osmanlıya vermeyi teklif etmiş bu teklif II. Murad tarafından kabul edilmemiştir. Hatta bu rakam en son 300.000 akçeye kadar çıkarılmıştır.

Türk kuşatması altında olan Selânik'te açlık baş göstermiştir. Bir yandan da Venedikli yöneticilerin halka zulmü artar. Bunun üzerine Selânik'ten Venedik'e elçi heyeti gider, 1429 yılında Selânik'teki Venedik yöneticileri değiştirilir. II. Murad Selânik'in fethine karar verir ve 29 Mart 1430 Selânik Osmanlı tarafından fethedilir²².

Fetihle 1000 kadar Türk Selânik'e getirilir. 1478 yılında Selânik nüfusunun 4000-4300 Müslüman, 5000-6000 Hristiyan nüfus bulunur. 1492 yılında bu sayıya İspanya'dan getirilen Yahudiler de eklenir²³.

Osmanlı fethi kenti İslamlaştırmıştır. Hristiyanlığın merkezi manastırların geliştiği kırsal kesimlere kaymaya başlamıştır. Yeni gelenler beraberinde kendi dinlerini, ibadet yerlerini, yaşam tarzlarını da getirdiler. Osmanlının gücü ve İslam dininin talepleri Selânik'in fizyonomisini de değiştirmeye başlamıştır. Medreseler açılır. Bütün bunlara karşılık Selânik hiçbir zaman İslâmî sofuluk ve öğrenim merkezi haline gelmemiştir. Selânik Osmanlı kentleri içerisinde en az Müslüman nüfusa sahip olanıdır. Bununla

²¹Johannis Anagnostis: *a.g.e*, s. 5.

²²Johannis Anagnostis: *a.g.e*, s. 14.

²³Machiel Kiel: *a.g.m*, s. 353.

beraber dışardan kentin İslamî görünümü dikkat çekiyordu. Kısa zamanda camilerin sayısı kilise sayısını geçmeye başlamıştır²⁴.

Selânik'te Yahudi nüfusu Bizans döneminden önce de vardır. Ülkelerinden kovulan sürülen Yahudilerin bir kısmı da Selânik'e yerleşmiştir. Gezin Toledolu Benjamin 1170 yıllarında Selânik'te Helenleşmiş Yahudilerden de bahseder. 1478 yılında Osmanlının yaptığı nüfus sayımında ise Yahudi nüfusu bulunmamaktadır. Bunun sebebi Osmanlı yönetiminden önce Venedik yönetiminden Yahudilerin buradan kaçtığıdır. Türklerin eline geçmesiyle de 1453 fethiyle buradaki Yahudilerin Boğaziçine yerleştirildiğidir²⁵. XV.Yüzyılın sonları ve XVI.Yüzyılın başlarında Avrupa'dan gelen sürgünlerle 1492 Elhamra Fermanı ile yahudiler bütün malvarlıkları ellerinden alınarak sürülmüştür. Bazıları da Katolikliği benimsemiş görünüp gizliden kendi ayinlerine devam ederek Marunîler, yani yeni Hristiyanlar olarak yeraltına inmişlerdir. Sürülen Yahudiler ve Müslümanların bir kısmı II. Bayezid tarafından Selânik'e yerleştirilmiştir²⁶.

Osmanlı, Hristiyan zulmünden kaçan Yahudilere kucak açtı. Gelenler "Ehl-i Kitap" idiler ve değerli bilgilere sahiptiler. II. Murad'ın hizmetinde bulunan Yahudi bir tercüman vardı ve halefleri Yahudi hekim ve bankerlerden hizmet alıyorlardı. Nitekim gelen Yahudi göçü imparatorluğun nüfus dengesini değiştirecek ölçüde değildi. Bu göçten en çok yararlanan Selânik olmuştur.

Gelen Yahudiler bulabildikleri yerlere yerleşmişler, Müslüman ve Hristiyanlardan ev kiralamışlardır. Göçlerin artmasıyla Müslümanlar daha yüksekte bulunan kanalizasyon ve havalandırılmalı yerlere, Hristiyan Rumlar da batı tarafına doğru yerleşmeye başladılar. Böylece kent merkezleri Yahudilere kalmaya başlamıştır²⁷.

Genel olarak Türklerin, Yahudilerin ve Hristiyanların bulunduğu Selânik'te bu cemaatler birbiriyle ilişki içinde bulunmuyor gibi gözükseler de ticarî ve meslekî ilişkiler içindedirler. Bazı meslekler ve ticarî faaliyetler tekелci biçimde bir ırk

²⁴Mark Mazower: (Çev. Gül Çağalı Güven), Selânik: Hayaletler Şehri; Hristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler (1430-1950), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007 s.52.

²⁵Gilles Veinstein: (Çev. Cüneyt Akalın), *Selânik 1850 – 1918*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 45.

²⁶Machiël Kiel: *a.g.m*, s. 353.

²⁷Mark Mazower: *a.g.e*, s.64.

tarafından yapılmaktadır. Örneğin: Fırıncılık ya da duvarcılık çoğunlukla Hristiyanların, sütçüler olarak adlandırılan yoğurt, helva yapımı, limonata, salep satımı Arnavutlarındı. Yahudiler de işportacılık, tuhafiyecilik, yük taşımacılığı ve birkaç meslek daha yapıyorlardı. Türkler ise aşçılık yanında memurluktan tüccarlığa kadar her işte çalışıyorlardı²⁸.

Şehirde kurulan vakıflar ticaretin gelişmesine de etki etmiştir. Müslümanlar gibi Hristiyanlarda vakıf kurabilmektedir ki Bizans zamanında da vakıflara benzer kurumun varlığından söz etmek mümkündür.

Selânik'teki bu farklı cemaatler kıyafetleri ile de birbirinden ayrılabilirdi. Yahudilerin sarıkları safran sarısı, Hristiyanlarınkı mavi, Türklerinki beyaz sarıktır. Yahudi ve Hristiyan ayakkabıları menekşe, kırmızı ve siyah renktir. Dışarıdan ayakkabı ve sarıklara bakılarak kişinin hangi dinden olduğu anlaşılmaktadır. Selanik kentine ilk gelen Yahudiler kendi ibadet yerlerini küçük gösterişsiz yaparken daha sonraları Selânik'e gelen Yahudi göçleriyle Yahudi nüfusunun artmasıyla sinagog sayısı da artmıştır²⁹.

Selânik XVI. yy boyunca çuhaları, yorganları ve halıları ile beğeni toplamıştır. Hatta Sultan, yeniçeri askeri için su geçirmeyen yünlü ürünler imal ettirmiştir. Bu işle uğraşan Yahudi cemaati, ödemeleri gereken yıllık vergiyi çuha olarak belli bir zaman ödemiştir.

Vergilerin toplanması ve pazarların çalışması Osmanlı devletinin öncelikleriydi. Kente getirilen her maldan alınacak vergiler ayrıntılı olarak belirleniyordu bunların ödenmesini sağlayacak olan kişi de valiydi. Valinin kendi astını tutuklama ve hapse attırma yetkisi bulunmaktadır. Şehrin adalet ve noter işlerinden sorumlu olan kişi ise kadıdır³⁰.

Kanunî'den sonra kriz, kargaşa dönemi yaşanmaya başlanmıştır. Selânik fetihten sonra uzun yıllar kuşatma ya da savaş ile karşılaşmamıştır. Erken dönem Osmanlı padişahları Selânik'in tehlikelerden uzak kalacağını düşünmemiş ve üç yüzyıl boyunca

²⁸Gilles Veinstein: *a.g.e*, s. 32.

²⁹Mark Mazower: *a.g.e*, s.56.

³⁰Mark Mazower: *a.g.e*, s.57.

surları, kapıları ve limanları çok iyi şekilde muhafaza ettirmişlerdir. Bu amaçla Kanuni Sultan Süleyman Şehre Beyaz Kuleyi inşa ettirmiştir.

Selânik fiili bir tehdit geçirmemiş fakat ordu yolları üzerinde bulunmaktadır, paşaların ve askerlerin geçtiği yer olmuştur. II. Bayezid Selânik'te bir kış geçirmiştir. Bir ara sultan IV. Mehmet Selânik'te 7 ay (1669-1670) yılları arasında kalmıştır. 1859 yılında II. Abdülmecid kente gelmiştir ve Selânik'te de bir paşanın konağında birkaç gün kalıp halkın şikâyetlerini ve isteklerini dinlemiştir.

Selânik'te varlık sahibi kişiler kendi güvenlikleri için yeniçerilerden muhafız tutmuşlardır. Fakat yeniçeriler zamanla güven vermekten ziyade başlıca bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Yeniçeriler başlangıçta Hristiyan devşirmelerden alınırken zamanla ocağa alım bozulmuş, meslek sahipleri ve boşta gezenlerde ocağa yazılmıştır. Bu şekilde Selânik'de de yeniçeriler iki grup idiler. Biri şehrin muhafazası için olan birlik diğeri de esnaf, dükkân sahibi olan varlıklı kişilerdir. Osmanlı Devleti de bu beceri ve eğitimden yoksun olan yeniçerilerden kurtulmak istemiş ve İstanbul'da bulunan yeniçerileri taşralara dağıtmaya çalışmıştır. 18. yy Selânik'i hem Türklerin birbirlerini hem de Hristiyan ve Yahudilere karşı cinayetlerin işlendiği şehir haline gelmiş olup yeniçeriler şehrin bazı önde gelenlerini öldürmüşlerdir. 1789 yılında Venedik konsolosu Selânik için , 'Selânik bir kent değil bir muharebe meydanı 'olarak yazmıştır. Selânik'teki bu yeniçeri olayları 1826 yeniçeri ocağının kaldırılmasına kadar devam etmiştir³¹. II. Mahmud yeniçeri ocağını kaldırmayı başarmıştır. Selânik'te bir paşanın konağını yakıp yıkan yeniçeriler de yakalanarak hapsedilmiş ve öldürülmüştür.

1545 yıllarında iki veba salgını yaşanmıştır. Selânik'te sıcak yazlar ve nemli iklim, veba basili için ölümcül nisan ve temmuz aylarında neredeyse mükemmel bir ortam yaratıyordu. Kentlerde vebadan kaçanlar köylere yerleşmişlerdir. Köylüler kentten gelenleri istememekle birlikte gelenlere karşı barikatlar oluşturmuşlardır. 1719 yılında kentliler köylere kaçmış ve kentte kalan yoksullar olmuştur. Bir İngiliz tüccar bazı Rum köylülerin vebadan ölenlerin mezarlarını açıp içlerine şeytan girmiş inancıyla cesetleri bıçaklayıp parçaladıklarını söylemiştir. 1740 yılındaki veba da 1337

³¹Mark Mazower: *a.g.e*, s.120.

Hristiyan, 2239 Türk, 3935 Yahudi vebadan ölmüştür. 1762 yılındaki vebada ise 10-12 bin kişi ölmüştür³².

Vebalı evler sirkeleniyor, badanalıyor veya yıkılıyor. Genel olarak her cemaat kendi tedbirini alıyor. Devlet tam olarak bütüncül bir politika izleyememiştir. 18. yy. Selânik'i merkezi devlet yetkisinin ara sıra uygulanabildiği bir yer haline gelmiştir. Vebanın ardından da 5000 den fazla evin tahrip olduğu büyük bir yangın yaşanmıştır³³.

XVI. yy Selânik'in düşünsel alanda gelişme yaşadığı çağdır. XV.yy son çeyreğinde İbranice matbaa kullanılmaya başlanılmıştır.

Selânik Osmanlı kenti görünümünde olup İtalyanca, İspanyol Yahudicesi, Yunanca, Bulgarca ve Türkçe konuşulan bir kenttir³⁴.

Ticari açıdan Selânik çok gelişmiş olup 1840-1912 yılları arasında İstanbul'dan sonra en fazla işçinin yaşadığı kent olmuştur. Selânik'e Osmanlıdan nitelikli valiler gönderilmeye çalışılmıştır. Tanzimat fermanıyla okul hastane, resmi bina, kışla, yollar ve oteller yapılır.

Arnavutlar Selânik nüfusu içinde de vardı. Selânik, güney Arnavutluk toprakları ile İstanbul arasında olan bir kenttir. Arnavutlar, hamamlarda tellak, bozacı, tüfekçi ve muhafız olarak da görev yapmaktadır. Arnavutlar çoğu zengin toprak sahiplerinin maiyetinde toprak sahiplerinin güçlerini de artırmışlardır. Osmanlı yöneticileri göçmenlere karşı duyulan hoşnutsuzlukla beraber Arnavutlara karşı daha derin kuşkuyla bakıyorlardı. Sadece dinsel farklılığı tanıyan Osmanlı Arnavutları ismen de ayırmışlardır. 1730 tarihinde padişah gerek Müslüman gerek Hristiyan tüm Arnavutların İstanbul'dan çıkarılmasını emretmiştir. Ve yine dönemin Selânik deki Venedik konsolosuna göre Arnavutlar Selânik için de büyük derttir. Arnavutlar Müslümandılar ama Osmanlı ve Türk'e karşı saldırgandılar. Arnavut önderler Osmanlı için bir tehdit unsuru olmuştur. Nitekim 19. yy. da Mısır valisi olan Kavalalı Mehmet Paşa, Tepedenli Ali Paşa Osmanlı devletine bela olan kişilerdir³⁵.

³²Mark Mazower: *a.g.e*, s.133.

³³Gilles Veinstein: *a.g.e*, s. 60.

³⁴Gilles Veinstein: *a.g.e*, s. 114.

³⁵Mark Mazower: *a.g.e*, s.122.

1821 Yunan ayaklanması Selânik'in kuzeyinde ve güneyinde patlak verdiği zaman bazı milliyetçi ajanlar Makedonya'da bir ayaklanma çıkarttılar. Osmanlı tarafından bu isyan çar çabuk bastırılır fakat sonuçları kötü olmuştur. Köyler yakılıp yıkılır, aileler yerlerinden edilmiştir. Rum ayaklanmasından önce kentte Rum yanlısı olarak anılan molla, ayaklanma çıktıktan sonra molla görevinden azl edilerek hapse atılır. Molla tanık olduğu olaylardan etkilenecek padişaha bir layiha yazar. Osmanlı döneminde Selânik yaşamı ile ilgili olarak Müslüman bir memur tarafından yazılan eser Topkapı sarayında arşivlenmiştir³⁶. 1821 yılındaki Yunan ayaklanması Selânik içinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu olay kentteki Rum nüfusunun azalmasına ve fakirleşmesine yol açmıştır.

Selânik'te bir diğer nüfus Bulgarlardır. Bulgarlar hiçbir dönemde Selanik de kalabalık nüfus sahibi olmamışlardır. Bulgarlar Roma Katolik kilisesine bağlı olup Slav adetlerine göre ayin yaparlar. Sırp nüfus 1906 yılından sonra görülür³⁷.

Ermeniler ise çok eski yıllarda da Selânik'te yaşamışlardır. Antikçağdan XVI. yy kadar uzanan dönemde Selânik bölgesinde yaşamışlardır. Makedonya Trakya Ermeni kolonileri bulunur. Fakat XVI. XVIII. yy asimilasyon ya da göç dalgaları yoluyla Selânik'teki varlıkları yok olmuştur. 1870 yılında Selanik İstanbul demir yolunun yapımı sırasında Alman şirketler işçi olarak muşlu ermeni köylüleri bölgeye yerleştirir³⁸.

Frenkler XVII. yy sonlarında konsolosluklar çevresinde küçük batılılar çevresini oluştururlar. Yerli halk bunları Frenk olarak adlandırır. Selânik de 1830 yıllarında başka bir grup ortaya çıkar oda Avrupalı din adamlarıdır³⁹.

Bütün bu bilgilere göre Selânik Osmanlı imparatorluğunun en az Müslüman barındıran büyük kenti değil en az Türk olanıydı da. Türklerin burada azınlık halinde olması Jön-Türk devriminden sonra Türk milliyetçiliğinin odaklarından biri oldu.

³⁶Mark Mazower: *a.g.e*, s.147.

³⁷Gilles Veinstein: *a.g.e*, s. 142.

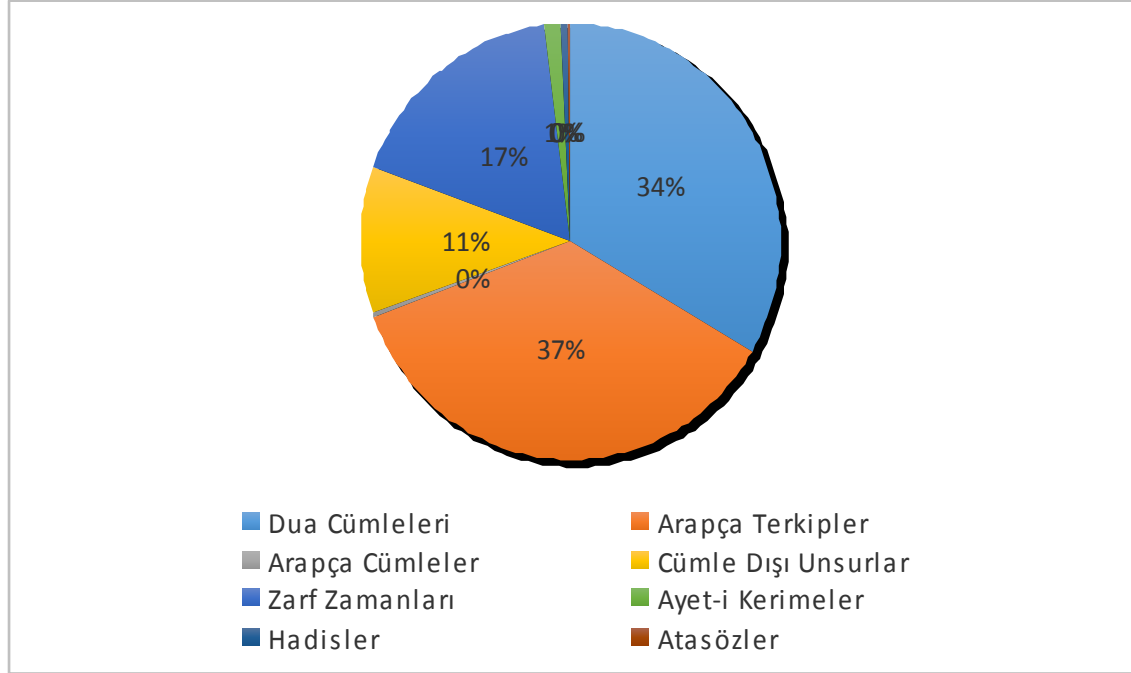
³⁸Gilles Veinstein: *a.g.e*, s. 150.

³⁹Gilles Veinstein: *a.g.e*, s. 153.

Selânik 1839 Tanzimat fermanından sonra canlanmaya başlamıştır. 1890 gazla aydınlatma, kanalizasyon şebekesi, 1893 içme suyu şebekesi 1907 elektrikli tramvay gibi yenilikler getirilir. XX. yy da Selânik imparatorluğun en Avrupalaşmış kenti olur⁴⁰.

⁴⁰Gilles Veinstein: *a.g.e*, s. 175.

İstatistikî Bilgileri

Yüzdelik dilimde de görüleceği üzere çalışmada faydalandığımız konuların başlık olarak tasnif edilmiş halini görmekteyiz. *Tarih-i Selânikî* adlı eserde Mustafa Efendi ekseriyetle Arapça Terkipleri kullanmıştır. Dua Cümlelerine bakacak olduğumuz zaman Mustafa Efendi Dua Cümlelerinde de hem dua hemde beddua cümlelerine yer vermiştir. Sonrasında Zaman Zarfları ekseninde tarihsel kronoloji ve olayları ifade etmiş farklı yorumlamalarda bulunarak eserine orijinallik kazandırmıştır. Sonrasında Cümle Dışı Unsurlar olarak kullanılan ifadeleri değerlendirmiş ve bunların kullanımı hakkında sunumlarda bulunmuştur. Ayet-i Kerimeler esere zenginlik kazandırması ve sağlam bir dayanak olması yönüyle eserde yer vermiştir. Bunun yanında Dini kaynaklardan faydalanılması düşünüldüğünde Kurân ayetlerinden sonra Peygamber

(sas) sözlerinden oluşan Hadis-i Şeriflere yer verildiğini eserde görmekteyiz. Atasözleri bölümünde ise Arap dünyasında pek kullanılmayan, darbı mesel hükmüne geçmiş sözlere yer verildiğini görmekteyiz. Son olarak Arapça Cümleler başlığında eserde kullanılan Arapça metinlerin dil bilgisi olarak değerlendirmesini görmekteyiz.

2. ARAPÇA UNSURLAR

2.1. Arapça cümleler

hasire'd-dünyâ ve'l-âhire ‘Sonsuz ve ebedi hüsrânı.’ (365/3, 668/24).

kad-vasale'l-hakku ilâ ehlihi ‘Hak ailesine kavuşmuş.’ (168/8, 749/22).

kemâ yuslihu'l-hadîd bi'l-hadîd ‘Demiri demirle düzeltmek gibi.’ (563/4).

ke-ennehüm yemşûne ale'l-mâ ‘Sanki suyun üzerinde yürüyorlar.’ (403/30).

lisânü's-şu'arâ hazâ'inu'llâhi fi'l-arz ‘Şairlerin dili Allah’ın yeryüzündeki hazineleridir.’ (125/10).

ve'lemru kulluhû bi-yedik ‘Bütün işler senin elinde.’ (717/20).

Selânikî Mustafa Efendinin yazmış olduğu *Tarih-i Selânikî* adlı eserinde Arapça cümlelere yer vermiştir. Fakat fazlaca kullanmamıştır. Eserde kullanılan Arapça cümleleri toplam sayısı 7’dir. Ve en çok kullanılan Arapça cümleler şunlardır:

hasire'd-dünyâ ve'l-âhire ‘Sonsuz ve ebedi hüsrânı.’

kad-vasale'l-hakku ilâ ehlihi ‘Hak ailesine kavuşmuş.’

2.2. Arapça terkipler

(A)

Allâhu a'lem ‘Allah bilir.’ (301/16).

Allahu ta'âlâ ‘Yüce Allah.’ (37/31, 37/34, 64/26, 70/32, 90/26, 109/17, 139/12, 149/12, 155/27, 179/7, 238/11, 258/1, 269/28, 272/6, 283/33, 327/1, 356/25, 359/20, 363/27, 381/18, 390/24, 406/6, 417/20, 417/31, 447/5, 465/5, 456/12, 484/12, 465/13, 478/24,

485/24, 487/6, 490/21, 492/19, 496/10, 508/8, 510/27, 510/28, 510/35, 511/7, 512/14, 514/10, 514/34, 515/4, 537/31, 566/19, 566/22, 567/15, 575/26, 577/26, 577/32, 580/6, 588/26, 592/29, 595/12, 597/2, 617/1, 624/29, 630/16, 668/24, 685/16, 693/14, 697/4, 714/5, 725/1, 728/5, 734/24, 735/19, 737/34, 740/4, 742/18, 748/17, 749/12, 753/15, 754/10, 760/10, 760/26, 762/24, 770/34, 774/27, 775/12, 783/27, 785/33, 787/7, 792/16, 793/8, 798/24, 799/18, 800/27, 810/11, 813/4, 817/12, 818/16, 820/2, 827/1, 828/25, 829/24, 830/11, 838/7, 844/17, 845/4, 847/31, 857/29).

alâ bâbi'llâh 'Allah'ın kapısında.' (703/8).

alâ-kadri't-tâka 'Takatin yettiği kadar, güç yettiği kadar.' (691/20).

ahirü'l-emr 'Son emir.' (647/19).

ahirü'z-zemân 'Son zaman, dünyanın son zamanı ve son devresi, dünya hayatının kıyamete yakın son devresi.' (371/21).

ahel-mevt ve'l-firâk 'Ölüm ve ayrılığın sahibi.' (436/32).

alâ eyyi hâl 'Herhalde, mutlaka, elbette, her nasıl olsa.' (584/24).

alâ kulli hâl 'İster istemez, her halde, olduğu kadar.' (423/28, 469/23, 428/23).

alâ vechi't-ta'rîz 'Gizleme, saklama yolu ile.' (544/27).

alâ-vechi't-temlîk 'Mülk olarak vermek suretiyle.' (539/10).

alâ-merâtibihim 'Mertebe ve derecelerine göre.' (61/25, 449/16, 480/29, 724/24, 860/21).

alâ rağmi'l-e'âdî 'Düşmanlara rağmen.' (75/34, 86/7, 228/24, 253/11, 655/5).

Allahu ekber min külli şey'in 'Allah her şeyden büyüktür.' (32/5).

ale't-tevâtür ve't-tevâlî 'Sürekli yaygın söylenti.' (86/15, 273/26).

ale't-te'âkub ve't-tevâlî 'Sürekli, devamlı, aralıksız.' (432/22).

ale't-te'âkub ve't-tevâlî müteceddiü'l-emsâl 'Aralıksız ve devamlı olarak örnekleri yenileyen.' (717/1).

a'lemü'l-ulemâ 'Ulemanın en bilgini.' (15/16, 15/16, 142/7, 169/13, 291/6, 291/20, 293/33, 399/19, 456/7, 467/20, 467/20, 484/27, 526/4, 550/6, 560/25, 574/19, 615/10, 652/17, 691/14, 696/25, 652/17, 691/14, 696/25, 698/15, 701/8, 702/7, 762/28, 850/17, 854/36).

a'lemü'l-ulemâ'l-izam 'Büyük ulemanın en bilgini.' (439/3).

a'lemü'l-ulemâ ve'l-yakîn 'Ulemanın ve bilgin insanların en bilgini.' (323/25).

a'lemü'l-ulemâ'l-mütebahhirîn 'Ulemanın en bilgini, deniz gibi derin bilgili olanlardır.' (59/10, 61/20, 61/20, 141/21, 434/20, 445/12, 513/17, 555/15, 567/10, 617/15, 141/21, 181/28, 191/10, 322/31, 341/28, 659/3, 691/2, 654/22, 847/17, 858/8).

alime'llâh 'Allah bilir.' (504/23).

aliyyü's-şân 'Şanı büyük.' (328/15).

aliyyü's-sifât ve hamidü'l-hısâl 'İyi vasıflar ve iyi ahlak sahibi.' (686/15).

akıbetü'l-emr 'Bir işin neticesi, sonu.' (56/10, 402/1).

Akzâ kuzâtü'l-Müslimîn evlâ vulâtü'l-muvahhidîn ma'deni'l-fazli ve'l-yakîn 'Muslumanların kadınlarının en kadısı tevhid ehlinin memleketlerinin en evlası fazl ve yakın madeni.' (643/29).

an-karîbü'z-zeman 'Yakın vakitten.' (414/5, 423/28).

avâtıfî'l-meliki'l-a'alâ 'İhsanı bol Melikin hediyeleriyle.' (643/28).

ayetu'llâh 'Kainatta hüküm süren kanunlardır.' (510/2).

azîmu'l-cism ‘Büyük bir cisim, kuvvetli bir beden, iri bir vücut.’ (400/33).

azîmü'l-hey'et ‘Yüksek ve azım şekili, sureti.’ (96/15, 585/23).

azîmü'l-hacm ‘Büyük bir hacim, iri bir hacim, büyük bir cüsse.’ (110/25).

azîmü'l-iktidâr ‘İktidarı kuvvetli, iktidarı güç, iktidarı büyük.’ (582/10).

azîmü's-şân ‘Şanı büyük.’ (69/23, 449/3).

azîzü'l vücd ‘Kudret ve zafer sahibi.’ (81/15, 89/1, 262/22, 297/6, 310/12, 364/1, 444/12).

(B)

bâbü'l-ebvâb ‘Kapılar kapısı.’ (122/29, 132/5, 143/7, 443/15, 593/26).

bâbü's-sa'âde ‘Mutluluk kapısı.’ (466/30, 594/11, 641/38).

ba'de harâbi'l-Basra ‘Basra savaşından sonra.’ (484/6).

ba'de'l hamd ve's-şükr ‘Hamd ve şükürden sonra.’ (548/14).

ba'de'l-ikrâm ve'l-ihtirâm ‘İkram ve ihtiramdan sonra.’ (203/5).

ba'de'salâti'l-cum'a ‘Cuma namazın’dan sonra.’ (592/28).

bakıyyetü's-selef ‘Eskiden kalan kişiler.’ (129/26, 88/31).

bakıyyetü's-suyûf ‘Kılıçtan kurtulan kimseler.’ (57/8, 118/30, 116/119, 223/23, 554/8, 635/23, 703/21, 781/16).

Benî-Adem ‘Ademoğulları, insanoğlu.’ (652/25, 653/25).

beyne's-salâteyn ‘İki namaz arasında.’ (38/33, 28/302).

beytülmâl ‘Devlet hazinesi.’ (166/31, 234/31, 248/11, 284/34, 288/6, 324/12, 338/12,

338/20, 347/26, 367/10, 383/4, 558/9, 633/20, 680/20, 722/22, 771/17, 860/13).

beyne'l-enâm ma'lûmü'l-hâl ‘Bu hali herkesçe bilmektedir.’ (535/5)

beyne'l-ulemâ ‘Âlimler arasında.’ (502/10, 621/7).

beytu'llâhi'l-harâm ‘Allah’ın haram evi olan Kabe-i Muazzama.’ (95/1, 267/30, 659/18).

Kâbe-i Muazzama’nın etrafının bir ismi. Kâfirlerin yaklaşmaları men' edildiği, onlara haram olduğu için bu isimle alınır.

beytu'llâhi'l-mu'azzama ‘Kâbe-i muazzama.’ (104/2).

bi-gayri hakk ‘Haksız yere, haksızlıkla.’ (836/29).

bi-hasebi'l-mukâbele ‘Karşılama sebebiyle.’ (37631).

bi-hasebi'l-muhasebe ‘Hesab işini bakımından.’ (514/20).

bi-hasebi's-şer' ‘Şeriat gereğince, şeriata göre.’ (353/2).

bi-hasebi't-tıbb ‘Tıbb’a göre.’ (38/35).

bi-hasebi'z-zât ve'l-istihkâk ‘Zatı ve hak ediş bakımından.’ (472/16).

bi-hasebi'z-zât ve'z-zemân ‘Zatı ve zaman bakımından.’ (668/8).

bi'n-Nebiyi'l-emîn ‘Korkusuz kimse, emniyette olan, inanan, güvenen, inanılır, güvenilir, şüpheye düşmeyen, kati olarak bilen, emanet olarak idare edilen dairelerin başı. Hz. muhammed.’ (555/33).

bi-tarîkı'l-âriye ‘Emanet yoluyla, geçici olarak.’ (505/9).

bi-tarîkı'l-âriyet ‘Geçici olarak.’ (505/15).

bi-tarîkı'l-karz ‘Faizsiz ödünç verme yoluyla, ödünç alma yoluyla.’ (230/19, 360/10, 415/1, 549/15).

bi'r-re'yi's-sâib ‘Doğru görüş ile, isabetli düşünce ile, dogru fikir ile.’ (27/643).

bi-vechin mine'l vücüh ‘Ne şekilde olursa olsun, herhangi bir şekilde.’ (112/19).

bi-zikrihi'l-kadîm ‘Eskiye anmak.’ (611/14)

bîzzat ve bi'l-müşâfehe ‘Kendi zatı ile ve konuşmak suretiyle.’ (372/17).

bosnavîyyül-asl mumtazü'l-kadd ‘Bosna kökenli ve seçkin bir boy.’ (46/36, 842/37).

(C)

câhidû fî sebîli'llâh ‘Allah yolunda cihat etmek.’ (644/4).

celle zikruhû ‘Onun zikri celil oldu.’ (617/1, 693/15).

celîlü'l-kadre ‘Şanı, kadri yüce olan.’ (123/29, 159/5, 282/27, 566/11, 585/21, 605/25, 608/4, 628/26, 637/7, 645/19, 792/19, 818/18, 843/3, 852/22, 860/18).

cumâdel âhire ‘Arabi ayların altıncısının adı.’ (53/13, 56/21, 84/14, 146/5, 358/20, 360/19, 447/17, 447/24, 448/2, 448/5, 448/31, 451/1, 453/33, 454/8, 454/25, 455/5, 456/14, 456/21, 555/34, 560/5, 560/8, 560/21, 561/9, 561/19, 26/561, 561/32, 562/9, 563/9, 563/20, 565/6, 566/5, 566/12, 566/25, 567/7, 567/10, 567/26, 567/28, 568/1, 568/4, 568/18, 569/15, 569/28, 570/5, 570/18, 570/25, 571/5, 571/7, 571/19, 667/5, 667/24, 667/33, 668/36, 669/6, 669/15, 669/22, 670/7, 670/31, 670/34, 721/23, 721/26, 722/23, 722/26, 785/20, 788/28, 790/9, 790/11, 790/33, 791/31, 791/34, 841/13, 841/15, 841/33, 842/32, 843/4, 843/11).

cumâdel âhire ‘Arabi ayların altıncısının adı.’ (53/13, 56/21, 84/14, 146/5, 358/20, 360/19, 447/17, 447/24, 448/2, 448/5, 448/31, 451/1, 453/33, 454/8, 454/25, 455/5, 456/14, 456/21, 555/34, 560/5, 560/8, 560/21, 561/9, 561/19, 26/561, 561/32, 562/9, 563/9, 563/20, 565/6, 566/5, 566/12, 566/25, 567/7, 567/10, 567/26, 567/28, 568/1, 568/4, 568/18, 569/15, 569/28, 570/5, 570/18, 570/25, 571/5, 571/7, 571/19, 667/5, 667/24, 667/33, 668/36, 669/6, 669/15, 669/22, 670/7, 670/31, 670/34, 721/23, 721/26,

722/23, 722/26, 785/20, 788/28, 790/9, 790/11, 790/33, 791/31, 791/34, 841/13, 841/15, 841/33, 842/32, 843/4, 843/11).

cumâdelulâ ‘Arabi ayların beşincisi.’ (84/3, 213/19, 232/21, 307/4, 354/25, 355/12, 356/19, 424/31, 426/26, 433/4, 433/31, 435/25, 435/33, 437/5, 437/26, 438/23, 439/18, 439/25, 440/3, 440/30, 440/33, 440/22, 441/19, 442/2, 443/19, 443/31, 444/5, 444/24, 451/20, 552/18, 552/29, 553/10, 553/17, 553/30, 554/7, 554/34, 555/3, 555/10, 556/8, 556/13, 556/27, 557/3, 557/7, 557/23, 558/3, 559/23, 559/26, 559/31, 651/28, 654/28, 655/2, 655/25, 655/33, 656/2, 656/14, 656/23, 656/26, 659/3, 660/2, 660/10, 661/8, 663/3, 664/27, 665/18, 665/30, 666/8, 666/21, 719/3, 719/7, 719/23, 720/2, 720/18, 720/26, 782/3, 782/5, 782/11, 782/31, 783/35, 783/35, 784/10, 784/12, 785/23, 786/3, 786/18, 786/27, 787/8, 787/10, 788/20, 788/25, 833/31, 834/13, 834/16, 835/12, 835/16, 836/9, 836/12, 839/3, 839/7, 839/27, 840/4, 840/29).

cümletü’l-mülk ‘Ev, dükkân, arazi gibi taşınmaz mal, devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke, vakif olmayıp doğrudan doğruya birinin mali olan yer veya yapı.’ (449/4, 634/21).

(Ç)

çerkesiyyü’l-asl ‘Çerkez veya Çerkez kökenli.’ (74/19).

çerkesiyyü’l-asl ve Gürciyyü’l-asl ‘Çerkez kökenli ve Gürcistan kökenli.’ (145/29).

(D)

dâru’l-bevâra ‘Helak yurdu.’ (80/11, 335/30, 590/17).

dârü’l-gurûr ‘Aldanış yeri.’ (595/20).

dârü’l-harbe ‘Harp yeri.’ (562/27).

dârü’l-hadîs ‘Hadis okutulan yer.’ (574/19, 574/24, 582/15, 665/4, 665/6, 846/15).

dârü'l-kurrân ‘Cami, mescit gibi yerlerin hemen yanında yapılan kuran okuma yeri.’ (582/15).

dârü'l-mülki ‘Başkent, baş şehir.’ (119/22, 477/14, 684/2).

dârüssa'âde ‘Mutluluk yeri.’ (436/32, 490/9, 490/12, 660/16, 686/3, 741/25, 741/29, 757/8, 757/12, 850/3).

dârü's-saltanatü'l-aliyye ‘Büyük saltanat evi.’ (651/2).

dârü's-saltanat ü's-seniyye ‘Yüce saltanat evi.’ (46/23, 154/28, 651/26, 654/9, 658/13, 668/33).

darüsselâm ‘Selamet ve eminlik yeri, barış yeri.’ (319/3, 498/4, 579/16, 605/16, 654/8, 711/25, 720/12, 740/34, 787/13).

darbü'l meselü ‘Atasözü.’ (112/33).

(E)

ebü'l-feth ve'l-magazî ‘Fütuhat ve gazalara sahip olan.’ (623/35, 626/30).

efdalü'l-fudalâi'l-mütevverri'in ‘Erdemlilerin en erdemlisi, dinin şeylere sımsıkı bağlı.’ (43/20).

efdalü'l-fudulâ ‘Erdemlilerin en üstünü, erdemlilerin en erdemlisi.’ (53/21, 61/6, 169/13, 467/20, 526/7, 659/13, 696/25).

efdalü'l-ulemâ ‘Alımlerin en iyisi.’ (294/1).

efrenciyyü'l-asl ‘Frenk, Avrupalı ve hasseten Fransız kökenli.’ (246/19).

el-hâsilü'l-keîâm ‘Sözün kısacası, sözün kısası.’ (427/30).

ekrimû'd-dayfe ‘Misafiri ağırlamak.’ (69/22, 70/33).

el-hakk kavi ‘Hakk güçlüdür.’ (38/9).

el-uhdetü ale'r-râvî 'Sorumluluk raviye aittir.' (585/5).

emrullah 'Allah buyruğu, Allah'ın emri.' (665/29).

emîrû'l-ümerâ 'Emirler emiri.' (576/13).

ene velâ gayri 'Ne ben ne de başkası.' (479/9, 708/13, 763/4).

erkâni's-sa'âde ve'l-iclâl 'Mutluluk ve büyüklük temelleri.' (643/28).

(F)

fahrû'l-a'yân 'Gözlerin iftihar.' (516/26).

fâ'iku'l-akrân 'Akranlarından daha üstün.' (764/2).

fakirû'l-hâl ve kesîrû'l-bâl 'Muhtaç ve fakirlik içinde olmak.' (801/25).

fâ'iku'd-dehr 'Devri, zamanı kaybetmiş olan.' (140/2).

feth mukadder 'Yazılmış olan zafer.' (30/16).

ferîdü'l-asr 'Asrın bir tanesi, zamanın eşsizi.' (140/2).

fevka'l-a'lâ 'Yücelerin yücesi, üstü.' (735/1).

fevka'l-gaye 'Son derecede.' (72/27).

Fevka'l-had 'Huduttan ileride, haddinden fazla, sınırsız, hudutsuz.' (124/27, 356/25, 429/28, 131/18, 297/33, 427/22, 456/1, 483/17, 533/18, 669/19).

fevka-l-hadd ve'l gâye 'Sonsuz derecede sınırsız.' (113/5, 212/28, 212/28, 284/11, 676/7).

fezâ'il-keîâm 'Faziletli sözler' (37/641).

fi evâ'il muharrem 'Muharrem ayın başı.' (25/3).

fî-sebîli'llâh 'Allah yolunda.' (20/20, 64/0, 85/4, 234/8, 368/13, 452/18, 494/31, 533/7, 534/26, 537/2, 696/16, 754/34, 774/23, 776/33, 790/32, 792/7).

fî't-târîhi'l-merküm 'Mezkur tarihte, rakamla yazılmış tarihte.' (90/34, 137/18, 140/28, 146/16, 168/9, 175/25, 178/23, 184/11, 189/21, 194/32, 196/31, 226/1, 227/5, 236/34, 238/32, 239/15, 250/19, 254/10, 265/26, 289/13, 304/8, 311/28, 314/6, 325/35, 327/12, 332/9, 334/9, 336/16, 339/26, 347/28, 348/35, 349/8, 350/10, 350/34, 371/24, 374/6, 384/11, 389/27, 391/16, 395/25, 405/9, 411/24, 412/26, 413/11, 416/30, 457/32, 466/3, 478/9, 484/13, 494/4, 499/11, 501/2, 516/14, 518/28, 525/21, 525/29, 528/34, 535/9, 537/12, 538/4, 551/31, 554/3, 554/25, 558/13, 560/12, 561/23, 562/19, 565/24, 568/15, 569/12, 569/19, 572/8, 572/29, 573/6, 574/2, 574/20, 579/19, 585/33, 586/31, 592/30, 602/22, 606/23, 606/35, 607/18, 607/36, 620/13, 628/22, 631/26, 634/8, 636/34, 649/13, 656/7, 661/26, 674/29, 678/7, 681/4, 682/13, 699/18, 701/4, 710/4, 723/6, 724/24, 732/7, 764/3, 772/12, 773/20, 793/4, 794/21, 797/13, 803/5, 806/21, 812/7, 818/32, 834/29, 845/7).

fî't-târîhi'l-mezbûr 'Daha önceki kaydın tarihi.' (84/9, 146/2, 150/29, 167/10, 178/21, 181/16, 185/24, 191/2, 199/16, 223/10, 294/28, 317/30, 324/26, 387/30, 406/8, 457/12, 523/29, 574/2, 676/15, 709/28, 830/17).

fî-vasati'n-nehâr 'Gündüzün ortasında görülen güneş gibi apaçık ve zahir manasında.' (181/30).

fî yevmi'l-mezbûr 'Adı geçen gün, ismi yukarıda geçen gün.' (436/33).

(G)

galîzü'l-kalb ve şedîdü'l-kavl 'Katı yürekli ve şiddetli söz sahibi olan.' (480/14).

(H)

habîbu'llâh 'Allah'ın sevgilisi.' (209/20).

habîsü'n-nefs 'Nefesini tutan.' (289/9, 546/8).

hakikatü'l-hâl ‘İşin hakikati.’ (845/1).

Hâkimü'l-vakt ‘Ümmetin bütün meselelerinin, kendisine havale edildiği ve işlerin onda bittiği. Otorite anlamında {imam} adı verilmektedir.’ (621/21, 621/24).

halku'llâh ‘Allah’ın yarattıklarıdır.’ (842/6).

hasebi's-şer ‘Şeraate göre.’ (864/28).

hasretü'l-mülûk ‘Meliklerin hasreti, meliklerin hasretini çektiği yer.’ (441/23).

hayr-du'â ‘İyi dua.’ (658/32).

hidemetü'l-mülûk ve nişfu's-sulûk ‘Devlet başkanlarına hizmet tarikat yolculuğunun yarısıdır.’ (472/3).

hikmetu'llâh ‘Allah’ın hikmeti.’ (28/22, 98/36, 204/23, 411/15, 425/9).

himmetü'r-ricâl ‘Adamların himmeti, büyük adamların himmeti, adam gibi adamların himmeti.’ (626/14).

hücretü'n-Nebî ‘Peygamberin göç etmesi.’ (684/4, 684/10).

hücretü'n-Nebevîye ‘Peygamberimiz Hz. Muhammed’in (A.S.M.) Mekke’den 622 yılında Medine’ye hicret etmesi.’ (257/9, 699/5, 699/10).

(İ)

ibâdullâha ‘Allah’ın kulları.’ (439/21).

iftihârü'l-a'yân ‘Gözlerin iftiharı.’ (757/11).

iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim müstecmi'u cemî'u'l-mehâmid ve'l-mekârim el-muhta'ssü bi-mezâdi inâyeti'l-meliki'l-mevlâ ‘Yenici ve kerem edicilerin öğüncü, hamdedilen ve kerem edilenlerin toplayıcısı ve yardımcısı, Memleket’e dayanaklığı arttırıcılıkta uzman.’ (648/1).

ihrâk bi'n-nâr ‘Ateşle yıkmak.’ (119/11, 247/27, 392/20, 451/16, 481/13, 533/34).

ilâ yevmi'l-kiyâm ‘Kıyamete kadar.’ (669/31).

irâdetu'llâh ‘Allah’ın dilemesi.’ (510/17).

(K)

kalbe salâti'l-asr ‘İkinci namazından önce.’ (167/27).

kable salâti'l-mağrib ‘Akşam namazından önce.’ (139/28).

kable salâti'l-zuhr ‘Öğle namazından önce.’ (248/34).

kadîmü'l-eyyâm ‘Eski günler.’ (125/3, 213/15, 276/6, 282/28, 450/19, 452/24, 594/32, 611/1).

kadîmü'l-zemân ‘Eski zaman.’ (72/26, 541/3).

kalîlü'l-bizâ'a ‘Malı, bilgisi, ilmi az olan kimse, sermayesi az olan tüccar.’ (724/29).

kalîlü'l-itibâr ‘İtibar edilmeyen, az saygı görme.’ (215/6, 266/20, 469/19, 296/9, 504/19).

kâmilü'l-evsâf ‘Bütün vasıflara sahip olan.’ (575/35).

kâmilü'l-ayâr ‘Ayarı tam, karışık veya noksan olmayan.’ (439/11, 487/1, 604/8, 614/34, 733/28, 739/32, 816/9).

kâtibü's-sır ‘Sır katibi.’ (32/23, 36/29, 54/12).

kaviyyü'l-kalb ‘Güçlü metin olan kalb.’ (712/3).

kazı'l-hacâta ‘Bütün ihtiyaçları gideren.’ (627/3).

kelâmu'llahi'l-mecîd ‘Allah kelâmı, Kur’ân-ı Kerim.’ (351/8).

kelâmü'l-meyyit ‘Ölen kişinin sözleri.’ (449/7).

kerîmü'l-hisâl ‘Yüce hasletlere sahip olan.’ (632/35).

kerâmetiyle kerîmü'l-hisâl âdem idi. ‘Kerem ve ihsanıyla yüce hasletlere sahip bir kimseydi.’

kerîmü's-şân ‘Şanı yüce.’ (222/5).

kerîhü'l-manzar ‘Görünüşü ve manzarası çirkin ve iğrenç.’ (215/23).

kesretü'l-hilâf ‘Uyuşmazlığın çok olması, çok muhalefet etmek.’ (658/35).

kesîrû'l-inkisâr ‘Çok kırılan.’ (249/19, 252/11, 296/8, 266/20, 443/29, 463/46, 473/13, 504/19, 594/7).

kesîrû't-taksîr ‘Kusuru çok olan, çok kusurlu kul.’ (804/16, 849/18).

kıdvetü'l-ümerai- 'l-kirâm ‘Kumandanların serdarı.’ (157/33).

kitabu'llâh ‘Allah’ın kitabı, Kurân.’ (431/22, 479/11).

kutbü'l-ulemâ'i'l-ârifîn ‘Ariflerin en ileri geleni, en büyüğü, maddi, manevi ve ilahi ilim sahiblerinin başı.’ (759/10).

kürdiyyi'l-asl ‘Kürt kökenli.’ (688/29).

(L)

lâzümü'l-istiğfâr ‘İstiğfar etmek lazım, {Estağfirullah} demek lazımdır.’ (285/20, 683/26).

letâ'ifü'l-hiyel ‘Hoş hileler.’ (71/1, 184/22).

leyleti'l-isneyn ‘Pazartesi günü gecesi.’ (852/28).

li-ecli'l-maslahat ‘Menfaat için, fayda için.’ (554/9).

(M)

mâ-halaka'llâhu 'Allah'ın yarattığı şeyler, Allah ne yarattı ise.' (69/15, 469/12, 652/25, 683/12).

mâhüve'l-hakk 'Hak olan şey yok etme.' (469/33, 490/22, 514/35, 567/16).

makbûlû-kavl 'Daha makbul ve daha önde olan söz, kanaat, fikir.' (175/14, 286/2).

makbûlû's-şefâ 'Şefaati makbuldur.' (667/21).

mahbûbü'l-kulûb 'Gönüllerin sevgilisi.' (754/34).

ma'a-ziyâde 'Fazlasıyla.' (711/7).

maktû'u'l-emel 'Ümidi kesilmiş.' (404/10).

mechûlü-hâl 'Bilinmeyen, belli olmayan durum.' (581/9).

mechûlü'n-neseb 'Kimin çocuğu olduğu bilinmeyen kişi.' (710/9).

mecrûhü'l fu'âd 'Yaralı gönüllü, gönlü yaralı olan.' (24/9).

mehâmmü'l-enâm 'Yaratılmış bütün canlıların mühim işleri.' (643/26).

meksûrû'l-hâtır 'Kırılan kalb, gönülü kırılmış olan.' (562/3, 631/13).

menfûru'l-kulûb 'Sevilmeyen gönüller.' (236/27, 489/9) .

merâtibi'l-hilâfeti'l-kübrâ 'Büyük halifelik kademeleri.' (647/5).

mevle'l-mevâlî 'Efendilerin efendisi.' (342/11, 445/13, 467/20, 825/3).

mevlûdu'n-Nebî 'Mevlit kandılı.' (36/13, 826/12).

mine'l-ekâbir 'Büyüklerden, devlet büyüklerinden.' (582/28).

muharremü'l-harâm ‘Hicri senenin ilk ayıdır.’ (11/12, 24/10, 91/6, 117/27, 177/16, 292/5, 335/5, 507/1, 510/9, 513/24, 516/28, 524/22, 626/23, 627/18, 699/3, 700/4).

muhassalü'l-kelâm ‘Sözün kıyası.’ (160/18).

muhassılu'l-emvâl ‘Vergilerin toplanmasından sorumlu görevli, vergileri tahsil eden memur.’ (821/1).

muhtaru'l-ulemâ' ve'l-meşayih ‘Âlimlerin ve şeyhlerin en seçkini.’ (306/26).

muhteriku'l-fu'âd ‘Acı çeken kalp, yanan gönül.’ (545/29, 760/27).

mukallibü'l-kulûb ‘Kalpleri değiştiren, kalpleri halden hale çeviren.’ (487/28).

mukadderü'l-âcâli ‘Alında yazılı olan ecel.’ (30/16).

mûmâ-ileyh ‘Kendisine işaret edilen, ismi evvelce geçen.’ (487/32, 561/16, 648/26, 703/18, 733/14, 845/5).

mûmâ-ileyhe ‘Kendisine işâret edilen, ismi evvelce geçen {kadın}.’ (850/8).

mutma'innü'l-kalb ‘İkna olmuş kalb.’ (565/28).

mu'temedün-aleyh ‘Kendisine itimad edilen ve güvenilen kimse.’ (252/27, 551/14).

muztaribü'l-hâl ‘Sıkıntılı bir durum.’ (577/25, 599/8, 670/22, 681/8, 681/30, 708/20, 716/24, 788/6).

müdebbiri umuri'l-cumhûri bi'l-fikri's-sâkib ‘İsabetli kararlarıyla cemiyet işlerinin çözümleyicisi.’ (643/26).

müfettişü'l-emvâl ‘Mali müfettiş.’ (362/8, 483/33).

Müftilenâm ‘Herkesin müftüsü.’ (54/22, 59/21, 61/21, 135/31, 169/24, 183/16, 210/14, 210/15, 211/28, 212/3, 270/1, 270/9, 294/1, 303/35, 322/32, 323/26, 342/10, 406/16, 443/20, 446/10, 456/8, 466/6, 467/20, 468/34, 474/23, 484/27, 485/6, 491/13, 494/15,

513/9, 518/33, 525/11, 526/3, 543/26, 548/10, 611/22, 626/21, 652/17, 671/9, 696/22, 696/24, 730/28, 730/31, 735/8, 737/24, 740/29).

mülhem bi's-savâb ‘Doğru olanı içine ilham olmak.’ (214/29, 454/18, 447/5, 490/21, 510/35, 567/16, 568/30, 583/23, 584/27, 617/1, 631/21, 712/34, 714/5, 734/24, 735/19, 749/12, 810/11, 830/11).

mükedderü'l-hâl ‘Mükedder bir halde, hali mükedder.’ (200/12).

mümtâzü'l-akrân ‘Harika, çok güzel durum.’ (515/16, 547/15, 633/16, 636/18, 694/10).

mümkalibü'l-ahvâl ‘Değişen haller, durumlar.’ (257/23).

münkerât fevka'l-hadd ‘Sınırsız haram işler.’ (270/21).

müreffehü'l-hâl ‘Refah ve varlık içinde yaşayan.’ (94/16).

müttasıl ale'd-devâm ‘Devamlı olarak ulaşan, kavuşan.’ (669/28).

müsellemü'l-küll ‘Herkes tarafından kabul edilip emniyet ve itimad edilen.’ (555/25, 848/24).

müşârun-ileyh ‘Kendisine işaret olunan, işaretle gösterilen.’ (14/4, 53/6, 84/29, 154/17, 166/26, 222/26, 251/20, 268/29, 362/23, 446/23, 448/13, 488/5, 488/38, 514/33, 617/33, 618/16, 621/23, 697/24, 713/25, 748/15, 779/3, 834/7, 864/18, 668/35, 675/29).

müşârun-ileyhün ‘Kendilerine işaret edilen {kadınlar}.’ (145/21, 528/23, 631/28).

müşârun-ileyhimâ ‘Kendilerine işaret edilen {o ikisi}.’ (691/25, 836/16)

münşeatü's-selâtîn ‘Osmanlı sultanlarının hilafeti.’ (110/6, 110/27).

müteceddidü'l-emsâl ‘Yenilenen, eski iken yenilenmiş olan örnekler, misallar.’ (125/22).

müteğayyirü'l-levn ‘Renkleri değişen.’ (2/15, 323/5, 734/5).

(N)

nâfizü'l-kelâm ‘Sözü geçerli.’ (242/26, 348/2, 444/17, 849/33).

nâ'ibü's-şer' ‘Şeriat hâkimi olan kadı, vekili.’ (757/7, 757/9).

nakibüleşrâf ‘Peygamber soyundan olanların işlerine bakmak üzere kendi aralarından seçtikleri görevli.’ (88/17, 88/29, 90/6, 105/6, 155/8, 155/10, 169/21, 434/28, 674/31).

nâmûsi's-saltanatî'l-uzmâ ‘Büyük padişahlık namusu.’ (647/5)

niyyetü'l-kazâ ‘Gaza niyeti.’ (592/6, 819/2).

nizâmü'l-âlem ‘Kainatta Allah’ın koyduğu umumi nizam.’ (643/25, 647/4).

(R)

Rabbü'l-âlemin ‘Âlemlerin Rabbi.’ (2/19, 20/20, 32/14, 31/16, 37/7, 40/14, 81/14, 151/7, 323/19, 573/3, 637/27, 670/23, 806/3).

Rabbü'l-âlemîn ve şeft'u'l-müznibîn ‘Âlemlerin Rabbi ve Günahkârların şefaathçısı Hazret-i Muhammed.’ (595/12, 823/17).

ravzatü's-şerîfe ‘Şerefli, kutsal, mübarek, soylu temiz bahçeler, çimenlik ve ağaçlık yerler.’ (699/5).

Ramazanü'l-mübârek ‘Hicri takvime göre yılın dokuzuncu ayı, mübarek Ramazan ayı.’ (14/19, 104/6, 104/18, 104/31, 105/16, 105/33, 106/12, 107/8, 107/28, 108/3, 174/8, 204/14, 215/11, 248/17, 275/13, 275/24, 317/23, 318/2, 319/18, 319/21, 369/5, 373/17, 373/30, 374/10, 375/4, 375/7, 375/13, 405/19, 593/23, 594/5, 594/10, 594/19, 595/30, 599/11, 599/24, 680/31, 681/14, 682/32, 683/30, 798/29, 799/33, 800/3, 801/28, 802/3, 852/10, 853/13, 860/2).

Rebî'ül âhir 'Hicri takvime göre yılın dördüncü ayı.' (46/13, 154/15, 167/6, 167/24, 301/18, 303/34, 352/4, 354/5, 419/3, 419/23, 544/7, 544/12, 545/3, 545/11, 545/32, 546/20, 547/12, 547/19, 547/32, 549/7, 549/23, 549/28, 552/7, 552/13, 642/23, 650/6, 651/23, 648/16, 713/23, 714/10, 714/30, 715/2, 715/15, 715/32, 716/4, 716/6, 717/35, 718/2, 718/23, 718/29, 718/33, 775/16, 775/23, 777/9, 777/28, 779/16, 780/33, 781/2, 826/34, 827/19, 829/2, 829/30, 830/14, 830/25, 831/36, 832/5, 832/23, 833/8).

Rebi'ulevvel 'Hicri takvime göre yılın üçüncü ayıdır.' (3/2, 36/12, 41/21, 38/27, 128/8, 131/15, 134/6, 153/6, 219/18, 262/4, 81/23, 229/15, 229/25, 342/17, 344/12, 348/28, 411/11, 413/20, 414/21, 415/5, 533/23, 534/17, 534/23, 535/2, 535/27, 536/13, 536/25, 538/32, 539/15, 539/21, 539/31, 540/29, 541/13, 541/29, 541/33, 636/2, 637/11, 637/14, 637/34, 638/8, 638/21, 640/11, 640/25, 641/9, 648/11, 708/28, 709/6, 709/23, 709/32, 710/13, 710/22, 712/8, 712/11, 712/15, 768/19, 768/34, 769/3, 769/13, 770/12, 771/22, 771/25, 772/18, 773/29, 774/15, 824/21, 824/23, 825/27, 825/30).

Recebü'l-mürecceb 'Mübarek üç ayların birincisi ve kameri aylardan yedincisi.' (57/15, 97/26, 135/18, 185/26, 241/23, 266/18, 465/17).

Reîsülküttâb 'Hariciye nezareti olarak bilinen, günümüzdeki {Dışişleri Bakanlığı} temsil eden makam.' (179/11, 250/32, 307/15, 311/30, 311/33, 311/35, 324/19, 324/20, 456/16, 456/17, 529/29, 636/16, 636/19, 636/28, 650/4, 655/22, 655/25, 705/36, 772/4, 821/20, 847/7).

re'ye'l-ayn 'Gözle görerek.' (45/6, 238/5, 711/31).

ricâlü'l-gayb 'Yüce Allah insanlardan gizlediği evliya kullarından, yüce Allah'ın Görünmeyen Erleri.' (646/14, 659/7).

(S)

sâdiku'l kavl 'Doğru söyleyen, doğru sözlü.' (38/9, 64/29)

sa'idü'l-hayât 'Mutlu bir hayat geçiren.' (39/3).

sahîhü'l-ayâr ‘Ayarı doğru.’ (685/13, 843/34).

sahîhü'l-i'tikad ‘Doğru, sağlam inanış, Allah’ın emirlerine ve şeriata uygun inanış.’ (255/23).

sahîhu'n-neseb ve sünniyyü'l-mezheb ‘Kanuna uygun bir evlenme sonunda doğan çocuk ve Sünni mezhebi.’ (252/23).

sâhib-ferâş ‘Hasta, yatağa düşmüş.’ (38/34).

sâhib-ma'rifet ‘Marifet sahibi.’ (252/10).

sâhibetü'l-hayrât ‘Hayrat sahibi {kadın}, cami, yol, çeşme, hayırlı işler yapıp bırakmış kimse.’ (17141).

sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât ‘İyilik ve hayrat sahibi {kadın}, hayrat ve hasenat sahibi.’ (849/26).

sâhibü'lhaseb ve'n-neseb ‘Köklü soy sahibi, asalet ve şeref sahibi.’ (515/16).

sâhibü'l-izz ‘Şeref ve izzet sahibi.’ (137/24, 320/13).

sâhibü'l-izz ve'l-ihtişâm ‘Yücelik ve Haşmetlilik sahibi, şeref, izzet ve büyüklük sahibi.’ (161/20, 734/19).

sakilü's-seyf ‘Ağır ve kalın bir kılıç.’ (790/21).

sahibü'l-izz ve's-sa'âdât ‘Şeref ve mutluluk sahibi.’ (71/22, 583/15, 618/33).

salâti'l-cum'a ‘Cuma namazı.’ (434/3).

Saferü'l-muzaffer ‘Safer ayı hicri yılın ikinci ayı.’ (1/7, 78/14, 117/30, 179/18, 197//7, 293/23, 337/16, 528/14, 529/17, 531/14, 532/12, 532/33, 631/7, 631/10, 632/15, 634/3, 635/12, 708/28, 762/17, 764/28, 766/24, 823/4, 823/22).

sâlifü'z-zikr ‘Bildirilen, zikri geçen, yukarıda ismi geçen, yukarıda, daha evvel söylenen.’ (120/24, 158/36, 329/8, 405/17, 667/17).

serî'uz-zevâl ‘Devamsız, çabuk giden, çabuk ölen.’ (109/10).

Seyyidi'l-enâma ‘Bütün mahlukatın efendisi Hz. Muhammed.’ (790/17. 719/9).

Seyyidü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn ‘Peygamberlerin ve Resullerin efendisi.’ (421/17).

Seyyidü'l-eyyâm ‘Günlerin seyyidi, efendisi.’ (449/10).

Seyyidü'l-kevneyn ve Rasûlü's-sakaleyn ‘İki âlemin efendisi, Hz. Muhammed’in (ASM) bir namı ve insanlara ve cinne Peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed.’ (758/30).

Seyyidü'l-mürselîn ‘Peygamberlerin efendisi.’ (691/19).

Seyyidi selâtini'l-Arab ve'l-Acem ‘Arap ve Acem sultanlarının efendisi.’ (609/5).

Seyyidü's-sâdât ve menba'u's-sa'âdât ‘Seyyidlerin efendisi ve mutluluk kaynağı.’ (682/29).

sıfırü'l-yed ‘Eli boş.’ (176/27).

Sultânü'l-guzât ve'l-mücâhidîn ‘Gaziler ve din savaşlarının sultanı.’ (289/22).

(Ş)

ş'a'bânü'l-mu'azzam ‘Ayların değerlilerinden Şaban ayı, Hicri ayların sekizincisi, üç ayların ikinci ayı.’ (13/19, 59/24, 98/20, 118/7, 124/33, 222/2, 124/34, 146/28, 155/21, 173/20, 173/36, 243/13, 244/7, 246/1, 271/15, 272/23, 364/18, 365/16, 366/3, 366/10, 367/21, 368/25, 466/6, 467/7, 468/5, 472/30, 473/15, 4474/3, 475/21, 584/29, 585/16, 585/20, 587/34, 588/7, 591/25, 676/32).

şehru'llâhi'l-harâm ‘Haram ayları Recep, Şaban ve Ramazan ayları.’ (283/22).

şevvâlû'l-mükerrem ‘Arabî aylardan onuncusu, Ramazandan sonraya geldiği için ilk üç günü mübarek Ramazan bayramıdır.’ (248/26, 248/34, 249/23, 249/31, 321/13, 689/12).

Şeyhû'l-harem ‘Harem şeyhi, halife tarafından Mekke'de görevlendirilen memur.’ (106/29).

Şeyhülislâm ‘İslâm’ın şeyhi’ (54/22, 59/21, 61/21, 169/24, 183/16, 206/29, 210/14, 210/15, 270/9, 294/1, 303/35, 322/32, 323/26, 434/20, 342/10, 456/8, 466/6, 467/20, 468/34, 469/2, 484/27, 494/15, 518/33, 526/3, 548/10, 626/21, 652/17, 665/10, 671/9, 696/22, 696/24, 730/28, 730/31, 735/8, 735/6, 740/32, 749/6, 750/3, 755/6, 772/1, 775/32, 778/14, 786/6, 787/18, 807/29, 807/29, 811/26, 821/30, 824/1, 825/17, 826/10, 854/35, 857/23, 860/20).

Osmanlı devleti zamanında şeyhülislam dini konularda en yüksek yetkiye sahip devlet görevlisiydi, Osmanlı İmparatorluğu'nda, kabinede sadrazamdan sonra yer alan ve genellikle din işlerinden sorumlu olan üye.

şecâ't-şî'âr ‘Yiğitlik duyusu.’ (524/9).

şehîdü'l-memât ‘Ölümüyle şehit olan.’ (39/3).

şerîfû'l-hısâl ‘Şerefli, temiz ve güzel huylar sahibi, şerefli hasletler sahibi.’ (572/22).

(T)

tahte'l-ka'la ‘Kale altı.’ (213/23).

tarfetü'l-ayn ‘Göz kapağının bir kere açılıp kapanması kadar geçen kısa, bir göz açıp kapama anı.’ (29/3).

takdîru'llâha ‘Allah’ın takdiri.’ (111/34)

telakkî bi'l-kabûl ‘Kabul ile karşılamak.’ (743/19).

teklifi mâ-lâ-yutâka ‘Kişinin gücünün yetmeyeceği emir, yapamayacağı bir şeyin teklifi, kulun gücü yetmeyeceği işleri.’ (255/7, 274/14, 666/20, 719/32).

(Ü)

ümmü'l-habâ'is ‘Kötülüklerin anası.’ (677/24, 856/23).

ümmü'l-veled ‘Çocuğun annesi.’ (67/16).

(V)

vâcibü'l-katl ‘Katli vaciptir.’ (125/25, 303/12).

vâcibü'l-ihtirâm ‘Saygı duyulması gereken.’ (59/34).

vâcibü't-teşrîf ‘Şereflendirmesi gerekli.’ (586/27).

vasatü'l-hâl ‘Orta halli, orta halde.’ (57/27).

ve'llahua'lem ‘Allah bilir.’ (333/21).

(Y)

yevmü'l-ahad ‘Pazar günü.’ (103/9, 105/15, 107/8, 275/32, 365/18, 253/19, 341/13, 652/4, 683/30).

yevmü'l-cum'a ‘Cuma günü.’ (104/18, 109/2, 209/2, 646/1).

yevmü'l-erb'â ‘Çarşamba günü.’ (100/11, 105/33, 138/9, 581/29, 502/4).

yemvü'l-hamîs ‘Perşembe günü.’ (67/1, 108/35, 134/36, 207/17, 342/17, 397/6).

yevmi'l-isneyn ‘Pazartesi günü.’ (99/1, 104/6, 105/22, 107/28, 167/27, 341/26, 590/30).

yevmü's-sebt ‘Cümartesi günü.’ (91/18, 102/27, 104/31, 294/3, 354/5, 435/33, 651/28, 617/12).

yevmü's-sülesâ ‘Salı günü.’ (105/27, 108/3, 125/16, 342/9, 352/6, 399/1, 456/21, 584/22).

yenbû'ü'l-fâzlı ve'l-yakıyn ‘Erdemliğin ve doğruya varmanın öz kaynağı, fâzıl, güzel ahlâk ve ilmin kaynağı,’ (555/15).

(Z)

zâkiru'l-kerem ‘Kerem ve şeref gibi zikreden.’ (614/4).

zâkirü'l-kerem ve şâkirü'n-ni'am ‘Kıymetli şeyleri {kerem ve şeref gibi} zikreden ve nimetleri şükreden.’ (74/20, 480/17, 576/33).

zâkirü'n-ni'am ve şâkirü'l-kerem ‘Nimetleri zikreden ve kıymetli şeyleri {kerem ve şeref gibi} şükreden.’ (72/23).

zelîl-l-hâl ‘Zelil ve rezil durum.’ (504/19).

zevi'l-ibtihâc ‘Sevincin sahibi.’ (94/36, 286/29, 610/16, 623/4, 712/2).

zevi'l-ihtib' ‘İyice gizlenen.’ (408/5, 502/5).

zevi'l-ihtirâm ‘Hürmet ve saygı sahibi, saygıdeğer kişi.’ (116/24, 171/8, 286/2, 341/23, 393/35, 424/20, 441/21, 610/36, 614/6, 622/31, 690/2, 716/19, 852/2, 858/32).

zevi'l-iktidâr ‘Kudret sahibi.’ (289/28, 482/15, 644/23, 662/5, 698/33, 712/3).

zıllu'llâh ‘Allah’ın gölgesi’dir.’ (62/16, 152/27, 311/7).

zilhiccetü'l-harâm ‘Arabî ayların on ikincisi, kurban ayı.’ (384/17, 500/17). Haram aylardandır.

zilhiceti's-şerîf ‘Arabî ayların on ikincisi, kurban ayı.’ (449/34, 622/20).

zilka'detü'l-harâm ‘Arabî ayların on birincisi.’ (18/28, 19/16, 616/23, 617/12). Haram aylardandır.

zikru'llâh 'Allah'ı anmaktır.' (47/12), (47/24), (47/26).

zübdnetü'l-etkiyâ 'Çok takva sahibi olanların özü, takilerin özü.' (760/6).

zü'l-Celâl 'Celâl sahibi, azamet, kibriya, izzet ve heybet sahibi.' (126/14, 407/22, 593/5, 596/29, 700/33).

zülcelâli ve'l-Cemal 'Güzelik, haşmet ve yücelik sahibi olan.' (624/20).

zü-intikâm 'İntikam sahibidir.' (500/9).

zü'l-karneyn 'İki boynuz.' (122/31).

Selânikî Mustafa Efendinin yazmış olduğu *Tarih-i Selânikî* adlı eserinde Arapça terkipler bulunmaktadır. Eserde en çok yer alan kısım Arapça terkipleridir. Arapça terkipler toplam olarak 1469 defa kullanılmıştır. Arapça terkiplerin bir kısmı isim tamlaması, sıfat tamlaması ve diğer bir kısmı da edatla kullanılmıştır.

İsim tamlaması:

dârü'l-harbe 'Harp yeri.'

dârü'l-hadîs 'Hadis okutulan yer.'

dârü'l-kurrân 'Kur'an okuma yeri.'

Sıfat tamlaması:

efdalü'l-ulemâ 'Alımlerin en iyisi.'

aliyyü's-şân 'Şanı büyük.'

Edatla kullanılan Arapça terkipler:

bi'n-Nebiyi'l-emîn ‘Korkusuz kimse, emniyette olan, inanan, güvenen, inanılır, güvenilir, şüpheye düşmeyen, kati olarak bilen, emanet olarak idare edilen dairelerin başı. Hz. muhammed.’

bi'r-re'yi's-sâib ‘Doğru görüş ile, isabetli düşünce ile, doğru fikir ile.’

2.3. Atasözler

El-hakk kelâmü'l-mulûk mulûku'l-kelâm ‘Hak padişahın sözü, sözlerin padişahıdır.’ (450/15)

El-leyletü hublâ ‘geceler gebedir.’ (702/25).

Es-sulhu seyyidü'l-ahkâm ‘Barış Hükümlerin en üstünüdür, sulh hükümlerin efendisidir.’ (289/1).

Ez-zulmü hârrabun velev bâde hîn ‘Bir an sonra olsa da zulüm haraptır.’ (363/2).

Ez-zarûrât tübîlhü'l-mahzûrât ‘Zaruretlar, haramları mubah kılar, zaruretlar, yasakları mubah kılar.’ (338/18).

heyhâte heyhât şânuhu aceb ‘Heyhâte heyhât onun şanı acayiptir.’ (824/15).

kelâmü'l-mülûk mülûkü'l-kelâm ‘Padişahın sözü, sözlerin padişahıdır.’ (238/29), (626/3, 708/5).

len yuhlife'd-dehru mislehû ebedâ ‘Zaman onun gibi birini daha getirmeyecek.’ (824/14).

Men-nacâ bi-re'sihî fe-kad-rebih ‘Başını kurtaran kazanmıştır.’ (647/21). Şiir yada kelam kibar

Men necâ bi-re'sihî fe-kad rebiha ve'l-firâru mimmâ lâ-yutak min sünen'l-mürselin ‘Başını kurtaran kazanmıştır, güç yetirilmeyen şeyden kaçmak peygamberlerin sünnetlerindendir.’ (339/27)

şurûr ve fiteni âhiri'z-zemân azhar mine'ş-şems ve ebyen mine'l-lems ‘Dünyanın son zamanlarındaki şerler, kötülükler ve fitneler güneşten daha parlak ve aşikâre nesne olacaktır.’ (717/16).

Ve küllü cerâhatün fe-lehâ devâ'ün ve sû'ü'l-hulkı leyselehû devvâ'ün ‘Bütün yaraların davası vardır fakat kötü ahlakların varsa davası yoktur.’ (512/1).

Ve leyse'l-haber ke'l-ıyân ‘Duymak görmek gibi değildir, haber almak {söylenti}, gözle görmek gibi değildir, gözle görmekle, haber {söylenti} bir değildir.’ (711/32).

Atasözü geçmişten günümüze gelen, uzun deneyimlerden yararlanarak kısa ve özlü öğütler veren, toplum tarafından benimsenerek ortak olarak kullanılan kalıplaşmış sözlerdir.

Selânikî Mustafa Efendinin yazmış olduğu Tarih-i Selânikî adlı eserinde Atasözlerine de yer vermiştir. Eserde Atasözleri toplam olarak 15 defa kullanılmıştır. Ve en çok kullanılan Atasözü şudur:

kelâmü'l-mülûk mülûkü'l-keâm ‘Padişahın sözü, sözlerin padişahıdır.’

2.4. Âyet-i kerîmeler

asâ en tekrehû şey'en fehüve hayrün leküm ‘Olur ki'bir şey hoşunuza gitmezken o, sizin için hayırlı olur.’⁴¹ (89/26).

azîzün zû-intikâm ‘Allah, mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir.’⁴² (743/25).

⁴¹BAKARA/216

elâ inne hizbe'llâhi hümu'l-gâlibûn 'Bilsin ki şüphesiz Allah taraftarları galiplerin ta kendileridir.'⁴³ (27/33).

el-habîsâtu li'l-habîsîn 'Kötü kadınlar {el-habîsât} kötü erkeklere {el-habîsîn} layıktırla.'⁴⁴ (282/19).

es-sulhu hayr 'Barış hayırdır, sulh daha hayırlıdır.'⁴⁵ (130/9).

etî'u'llâhe ve etî'u'r-Rasûle ve ülü'l-emri minküm 'Ey müminler Allah'a ve Resulüne ve sizden olan idarecilere itaat ediniz'⁴⁶ (65/11).

fe-hezemûhüm bi-izni'llâh 'Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar.'⁴⁷ (398/20).

felem-taktülühüm velâkinne'llâhe katelehüm '{Savaşta} onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü.'⁴⁸ (32/6647).

fi'l-gudüvvi ve'l-âsâl 'Sabah-akşam.'⁴⁹ (648/9, 697/4).

hasbuna'llahu ve ni'mel vekîl 'Allah bize yeter, o ne güzel vekildir.'⁵⁰ (229/19).

haysü mâ-küntüm fe-vellû vucûheküm 'Ve nerede olursanız olun, yüzlerinizi o yöne çevirin, Ey mü'minler siz de nerede olursanız olun, yüzünüzü Mescid-i Haram'a doğru çevirin.'⁵¹ (400/4).

inne azâbîl e-şedîd 'Hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.'⁵² (401/14).

⁴²ÂLİ İMRÂN/4

⁴³MÂİDE/56

⁴⁴NÛR/26

⁴⁵NİSA/128

⁴⁶AL-ARAF/56

⁴⁷BAKARA/251

⁴⁸ENFÂL/17

⁴⁹RA'D/15

⁵⁰AL-İ İMRAN/173

⁵¹BAKARA/150

⁵²İBRÂHÎM/7

innâ fetahnâ leke fethan mübînen ‘Muhakkak ki Biz, sana apaçık bir fetih verdik.’⁵³ (645/13).

innâli'llâ ve innâ ileyhi râci'ûn ‘Şüphesiz Biz Allah’tan Geldik ve Şüphesiz Dönüşümüz O’nadır.’⁵⁴ (529/26), (682/22), (823/6).

inne'llâhe basîrûn bi'l-ibâd ‘Şüphesiz Allah, kullarını hakkıyla görendir.’⁵⁵ (452/13).

inne'llâhe Hüve'r-Razzâku zu'l-kuvveti'l-metîn ‘Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir.’⁵⁶ (624/27).

ıyyâke na'büdü ve ıyyâke nesta'in ‘Allah’ım Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz.’⁵⁷ (543/24).

inne hâze'l-yevme asîr ‘Bu zor bir gün.’⁵⁸ (401/13).

innâli'llâh ve innâ ileyhi râci'ûn ‘Biz, Ondan geldik ve yine O na döneceğiz.’⁵⁹ (323/8).

innefi zâlike ala'llâhi yesir ‘Şüphesiz bu, Allah’a göre kolaydır.’⁶⁰ (130/2).

kefertü'l-fecere ‘Kâfirlerdir, günaha dalanlardır.’⁶¹ (410/29, 525/12).

ulâike humul keferetul fecerah ‘İşte onlar, kâfirlerdir, günaha dalanlardır.’

ke-ennehüm humurun müstenfira ‘Onlar sanki ürküp kaçanyaban eşeklerigibidirler.’⁶² (647/14).

⁵³FETİH/1

⁵⁴BAKARA/156

⁵⁵MU'MİN/44

⁵⁶ZÂRİYÂT/58

⁵⁷1/FÂTİHA/5

⁵⁸KAMER/8

⁵⁹BAKARA/156

⁶⁰HADÎD/22

⁶¹ABESE/42

⁶²MÜDDESSİR /50

ke-ennehüm bünyânün mersûs ‘Hiç şüphe yok ki Allah, kendi yolunda, duvarları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.’⁶³ (397/22).

kemin fi'etin kalîletin galebet fi'eten kesîreten bi-izni'llâh ‘Allah’ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır.’⁶⁴ (397/31).

lehü'l-hükmü ve ileyhi terceûn ‘Hüküm yalnızca O’nundur ve kesinlikle O’na döndürüleceksiniz.’⁶⁵ (371/23)

merace'l-bahreyni yeltekiyân beynehüma berzahun lâ-yebğıyan ‘İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır.’⁶⁶ (646/4).

refi'u'd-derecât ‘Dereceleri yükselten.’⁶⁷ (228/4).

te'âvenû ale'l-birri ve't-takva ‘İyilik ve takva Allah’a karşı gelmekten sakınma üzere yardımlaşın.’⁶⁸ (66/16).

tahte's-serâ ‘Toprak altı.’⁶⁹ (644/16).

usri yüsrâ ‘Şüphesiz güçlükle beraber bir kolaylık vardır.’⁷⁰ (88/27).

üd'ûnî estecib leküm ‘Bana dua edin size icabet edeyim.’⁷¹ (287/16, 635/8).

velâ yehîk'l-mekrû's-seyyii illâ bi-ehlihî ‘Oysa kötü hileler, sahibinden başkasına isabet etmez {ulaşmaz}.’⁷² (492/18).

ve haşere li-süleymâne cunûdehu ‘Süleyman’ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı.’⁷³ (27/32).

⁶³SAFF/4

⁶⁴BAKARA/249

⁶⁵KASAS/88

⁶⁶RAHMAN/19, 20

⁶⁷MÜ'MİN/15

⁶⁸MÂİDE/2

⁶⁹TAHA/6

⁷⁰İNŞİRAH/5

⁷¹MÜ'MİN/40/60

⁷²FÂTİR/43

ve huşire li suleymâne cunûduhu minel cinni vel insi vet tayrı fe hum yûzeûn. Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı.

va'llâhu galibün alâ emrihî 'Allah, işinde galiptir. Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir, Allah dilediğini yapmakta mutlak galiptir.'⁷⁴ (37/36).

ve ye'ti bi halkın cedit. vemâ-zâlike ala'llâhi bi-aziz 'Ve yeni bir halk getirir. Ve bu, Allah'a (Allah için) azîz (güç) değildir.'⁷⁵ (130/2).

ve men evfâ bimâ-âhede aleyullâh 'Ve kim de Allah'a olan ahdlerine vefa ederse. Kim de Allah'a verdiği ahde vefa gösterirse.'⁷⁶ (83/24).

ve emtarnâ aleyhim ticâreten 'Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık.'⁷⁷ (644/31).

ve ce'alnâ âliye-hâ sâfilehâ 'O şehirlerin altını üstüne getirdik.'⁷⁸ (644/32).

ve beşşiri'l-mü'minîn 'Ey Muhammed Mü'minleri müjdele, İman edenlere müjde ver.'⁷⁹ (645/12).

ve yensurake'llâhu nasran azîren 'Ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin.'⁸⁰ (645/14).

velev küntüm Fî burûcin müşeyyede 'Nerede olursanız olun, ölüm sizi bulur; hatta isterseniz sağlamlaştırılmış yüksek kalelerde olun.'⁸¹ (647/23).

ve'l-emru yevme izni li'llâh 'O gün buyruk, yalnız Allah'ındır.'⁸² (382/24)

⁷³NEML/17

⁷⁴YUSUF/21

⁷⁵FÂTİR/16,17

⁷⁶FETİH/10

⁷⁷HİCR/74

⁷⁸HUD/82

⁷⁹BAKARA /223

⁸⁰FETİH /48

⁸¹NİSA/78

zû'l-karneyn ‘İki boynuz.’⁸² (122/31).

zâlike hüve'l-husrânü'l-mübîn ‘İşte apaçık kayıp budur. İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir.’⁸³ (400/18).

Kur’ân veya Kur’ân-ı Kerîm (Arapça: *ميركلا نأرقلا* veya *نأرقلا*), İslam âleminde İslam peygamberi Muhammed’e Allah tarafından Cebrail aracılığıyla vahiyler şeklinde gönderildiğine inanılan kutsal kitap.

Bilindiği üzere Kur’ân’ın sûreleri, Mekkî-Medenî diye ikiye ayrılmaktadır. Hicret öncesi inenlere Mekkî sûreler, hicretten sonra inenlere de Medenî sûreler denir.

Selânikî Mustafa Efendinin yazmış olduğu Tarih-i Selânikî adlı eserinde hem Mekkî hemde Medenî âyet-i kerîmelere yer vermiştir. Eserde âyet-i kerîmeler 48 defa kullanılmıştır. Mekkî âyet-i kerîmeler 27 defa geçmektedir. Medenî âyet-i kerîmeler ise 21 defa geçmektedir. Bu âyet-i kerîmeler birer kez kullanırken, (*fi'l-gudüvvi ve'l-âsâl* ‘Sabah-akşam), (*kefertü'l-fecere* ‘Kâfirlerdir, günaha dalanlardır) ve (*üd'ûnî estecib leküm* ‘Bana dua edin size icabet edeyim) âyet-i kerîmeler 2 kez kullanılmıştır. Bunun yanı sıra (*inâli'llâ ve innâ ileyhi râci'ûn* ‘Şüphesiz Biz Allah’tan Geldik ve Şüphesiz Dönüşümüz O’nadır) âyet-i kerîmesi de 3 kez kullanılmıştır.

Eserde geçen âyet-i kerîmeler, Kur’ân-ı Kerîmdeki asıl âyetlerin bir kısmından alıntı yapılarak kullanılmıştır.

Örnek:

1- *Nisâukum harsun lekum, fe'tû harsekum ennâ şî'tum ve kaddimû li enfusikum vetteküllâhe va'lemû ennekum mulâkûh(mulâkûhu), ve beşşiril mu'minîn(mu'minîne).*

⁸²İNFİTÂR/19

⁸³HAC/11

‘Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl derseniz öyle varın. Kendiniz için önceden (uygun davranışlarla) hazırlık yapın. Allah'tan korkun, biliniz ki siz O'na kavuşacaksınız. Ey Muhammed müminleri müjdele.’

Ama sadce (ve beşşiri'l-mü'minîn ‘Ey Muhammed Mü’minleri müjdele, İman edenlere müjde ver) kısmı kullanılmıştır.

2. *Eyne mâ tekûnû yudrikkumul mevtu ve lev kuntum fî burûcin muşeyyede(muşeyyedetin). Ve in tusbhum hasenetun yekûlû hâzihî min indillâh(indillâhi), ve in tusbhum seyyietun yekûlû hâzihî min indike. Kul kullun min indillâh(indillâhi). Fe mâli hâulâil kavmi lâ yekâdûne yefkahûne hadîsâ(hadîsen).*

‘Nerede olursanız olun, ölüm sizi bulur; hattâ isterseniz sağlamlaştırılmış yüksek kalelerde olun. Onlara bir iyilik geldi mi bu derler, Allah'tan. Bir kötülük geldi mi, bu derler, senden. De ki: Hepsi Allah'tan. Ne oldu bu kavme ki hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyor.’ Ama sadce (velev küntüm Fî burûcin muşeyyede ‘Nerede olursanız olun, ölüm sizi bulur; hatta isterseniz sağlamlaştırılmış yüksek kalelerde olun) kısmı kullanılmıştır.

2.5. Cümle dışı unsurlar (İfadeler)

(A)

ale'd-devâm ‘Sürekli, devamlı olarak’ (29/4, 36/9, 432/6, 548/28, 597/30, 626/18, 673/15, 837/4).

ale'l-husûs ‘Özelikle, bilhassa, hususiyle.’ (61/35, 255/29, 430/20, 439/2, 482/4, 600/22).

ale'l gafle ‘Dalgınlığa gelerek, boş bulunarak, dalgınlığa getirerek.’ (189/8, 459/19, 645/28).

ale'l-ıtlâk ‘Genel olarak, salt olarak, ayırmadan, ayırt etmeden, mutlaka, ne olursa olsun, rasgele.’ (683/32).

ale'l-icmâl ‘Toplu olarak, topluca.’ (826/6).

ale'l-ittisâl ‘Temas halinde, aralarında aralık olmadan, birbiri ardınca.’ (614/17, 621/3, 635/35, 761/14, 802/19).

ale'l-isti'câl ‘Acele ettirme, hızlandırma, hemen.’ (588/6).

ale'l-istihkak ‘Hakkı olma, hak kazanma.’ (683/33).

ale'l-iştirâk ‘Müştereken, birlikte.’ (26/177).

ale'l ittifâk ‘İttifakla, anlaşmak.’ (117/16, 205/5, 217/11, 174/16, 256/16, 299/1, 340/7, 344/18, 378/8, 393/14, 426/6, 450/19, 469/11, 481/6, 481/23, 528/31, 566/17, 619/12, 717/27, 736/20).

ale's-sabâh ‘Erkenden, sabahın ilk saatlerinde.’ (403/18, 403/28).

ale't-ta'cîl ‘Acele ettirme, hızlandırma, hemen.’ (524/9, 703/3).

ale't-tevâlî ve't-te'âkub ‘Arası kesilmeksizin, birbiri ardınca, arka arkaya.’ (67/30).

ale't-tertîb ‘Düzeltilme, dizme, sıralama, düzene koyma.’ (101/7, 146/21, 159/1, 168/31, 170/12, 173/17, 234/12, 342/32, 454/14, 537/31, 692/10, 789/20).

ale't-tefsîl ‘Ayrıntılı.’ (238/18).

ale't-tevâlî ‘Arası kesilmeksizin, arka arkaya, birbiri ardınca.’ (78/31, 116/26, 125/22, 141/12, 614/12).

an-ceddin 'En büyük cedd tarafından, en yaşlı tarafından, en büyük baba tarafından.' (554/11).

an-karî 'Yakından, çok zaman geçmeden.' (175/24, 390/26, 484/11, 495/22, 532/26, 533/22, 580/6, 832/20).

(B)

ba'de 'Sonra.' (88/27, 448/5, 613/21).

ba'dehû 'Ondan sonra.' (27/15, 56/23, 61/20, 75/27, 80/14, 86/15, 90/30, 95/8, 102/2, 123/22, 137/5, 144/32, 156/2, 158/33, 164/9, 179/5, 182/11, 206/35, 222/5, 240/18, 240/21, 259/4, 262/19, 266/20, 305/19, 320/4, 321/13, 328/29, 336/17, 339/3, 343/4, 350/16, 351/26, 376/21, 393/15, 396/6, 397/32, 434/31, 437/20, 444/2, 464/18, 466/27, 473/32, 499/10, 508/9, 537/22, 551/3, 556/9, 592/7, 607/28, 610/8, 610/27, 616/15, 626/26, 627/13, 644/14, 645/34, 645/34, 648/28, 660/21, 664/3, 677/27, 712/29, 726/17, 733/17, 735/14, 735/30, 737/17, 767/3, 773/30, 779/5, 790/22, 791/21, 804/21, 807/35, 818/29, 849/21, 848/31, 850/20).

ba'de'd-dîvân 'Divandan sonra.' (544/6).

ba'de'l-muhârebe 'Çatışma sonrası, çatışmadan sonra.' (656/19).

ba'de'l-mulâkât 'Görüşmeden sonra.' (153/13).

ba'dehû zecren-lehû 'Ondan sonar ona eziyet ederek.' (240/18).

bî-bakaya 'Kalıntılarla.' (622/34).

bi'd-defe'ât 'Defalarca.' (133/19).

bî-dîn 'Dinle.' (77/13, 506/16, 509/21, 532/21, 563/22, 646/30, 647/18, 744/34).

bî-edeb 'Edeb ile, terbiye ile' (368/16, 482/23, 546/10).

bî-hamiyet 'İnsanlıkla, faziletle.' (668/25).

bî-hisâb ‘Hesabıyla.’ (32/6).

bî-kıyâs ‘Kıyasla.’ (517/16, 610/23, 610/28).

bi-intihâ ‘Son, sona erme, sonu gelme.’ (93/1).

bi'l-'aks ‘Tam tersi.’ (847/21).

bi'l-âhara ‘Sonra, sonradan, sonunda.’ (507/24, 527/21, 706/3, 784/17, 847/17).

bi'l-ahire ‘Sonra, sonradan, sonunda.’ (295/9, 469/33, 553/1).

bi'l-lisân ‘Dil ile.’ (850/30).

bilâ-emr ‘Emirsiz, husussuz.’ (739/20).

bilâ-istihkâk ‘Hak etmemek, hak olmamak.’ (258/13).

bilâ-sebeb ‘Sebepsiz.’ (228/20, 237/27, 281/9, 557/19, 598/16, 706/16).

bilâ-tevekkuf ‘Durmamak, eğlenmemek, eğlenmemek.’ (644/27).

bilâ-temessük ‘Tutunmaz, sarılmaz, sıkıca tutmaz.’ (655/30, 795/15).

bi'l-benân ‘Parmak uçlarıyla, parmaklarla’) (448/13).

bi'l-cümle ‘Bütün, hepsi, umumiyetle.’ (29/31, 71/1, 69/19, 75/29, 83/16, 87/1, 88/1, 98/20, 136/29, 159/34, 163/24, 170/30, 218/13, 229/14, 250/29, 265/27, 280/7, 341/23, 371/20, 388/27, 395/17, 396/25, 397/29, 398/31, 406/4, 416/14, 426/24, 427/18, 441/23, 469/28, 480/16, 481/37, 491/14, 496/23, 501/19, 528/7, 608/19, 631/5, 642/28, 645/22, 677/14, 725/14, 726/15, 731/18, 741/9, 760/5, 770/13, 773/13, 813/4, 840/23, 850/12, 860/6).

bi'l-fi'l ‘Sırf kendisi, kendi çalışmasıyla, başkası karışmadan.’ (580/25).

bi'l-hayr ‘İyilikle, iyiliğe, hayırlısıyla.’ (293/32, 605/11).

bi'l-hisâb ‘Hesab ile.’ (666/15).

bi'l-istihkâk ‘Layıkıyla, liyakatı olarak, hakkıyla, haklı olarak.’ (366/21).

bi'l-ittifâk ‘İttifakla, beraberce, birlikte, elbirliğiyle.’ (41/8, 111/20, 211/15, 225/28, 245/23, 292/31, 371/32, 378/13, 527/14, 548/17, 602/7, 626/23, 776/30, 844/31).

bi'l-iztirâb ‘Acıyla, elemle, sıkıntıyla, vesveseyle, azabla.’ (705/22).

bi'l külliye ‘Tamamı ile büsbütün, bütün ile tamamen.’ (80/11, 90/25, 98/3, 213/11, 247/27, 471/32, 472/13, 481/17, 484/3, 597/10).

bî-mehâbet ‘Büyüklikle, ululukla, yücelikle.’ (501/19).

bî-mikdâra ‘Parça, kısım, bölüm, kıymet, değer, derece ile.’ (649/10).

bî-mu'cizâtı ‘Mu'cizeleriyle.’ (494/31).

bî's-savâb ‘Doğruca, doğrulukla.’ (87/13, 471/20, 537/33, 543/21).

bî-tâkat ‘Bir şeyi yapabilme, başarabilme gücü, güç, hal, derman.’ (484/7).

bî-takrîb ‘Aşağı yukarı ve tahmin ile kat'i olmayan şey söyleme, tahmin.’ (666/22).

bî-tekellüf ‘Tekellüf, lügatte zoraki hareket, kendi isteğiyle külfete ve bir yükün altına girme ve bir zorluğa katlanma demektir.’ (60/32, 215/15, 223/18, 527/16, 622/13, 813/8).

bi'z-zarûrî ‘Zorunlu, Gerekli.’ (30/25, 187/10, 278/10, 458/17).

bi'z-zarûre ‘Zorunlulukla.’ (74/16, 275/30, 567/19).

bi'z-zât ‘Kendisi, aslında, kendi zatı ile binefsihi.’ (74/7, 189/9).

bi't-tamâm ‘Tamamıyla.’ 106/19).

bi't-tamâm ve'l-kemâl ‘Tam ve eksiksiz.’ (245/8), (645/15).

bî-temeyyüz ‘Sivilmekle, seçkinleşmekle.’ (504/11).

(D)

dâhil ve hâric ‘İçeri ve dışarı.’ (434/30).

(E)

el-akdem fe'l-akdem ‘Önceden gelen daha önceliklidir.’ (860/25).

el-amân el-amân Meded ‘Aman, imdad manasına olup yardım ve şikayet edatı olarak kullanılır.’ (24/31).

el-ân ‘Şimdi, hala, hal-i hazırda.’ (837/4).

el-hakk ‘Hakkın ta kendisi, tam doğrusu, tam gerçekten, hakkı, hakkı ile izhar ve beyan eden, varlığı hiç değişmeyen.’ (29/26).

eyne kânû haysü kânû ‘nerede ve hangi yerde olursa olsun.’ (77/32, 117/35, 250/18, 612/30, 630/17, 690/7, 829/25).

(F)

fe-emmâ ‘Buna gelince, kaldı ki, amma.’ (87/18, 89/29, 94/2, 601/10, 625/19, 637/29, 655/10, 664/34).

fe'ntebih ‘Dikkat et.’ (601/18).

fi'd-dîn ‘Dinde.’ (605/5).

fi'l-âlem ‘Alemde.’ (609/5).

fi'l-cümle ‘Hep, bütün, tam.’ (399/29).

fi'l hakika ‘Hakikatte, esasında, hakikaten, doğrusu.’ (4/28, 23/3, 47/18, 68/19, 73/8, 78/36, 98/16, 41/20, 122/18, 148/19, 152/1, 163/8, 238/29, 268/33, 289/9, 392/25, 420/19, 477/7, 488/16, 508/9, 642/22, 657/5, 773/7, 801/8, 822/8, 848/33).

(İ)

ibtida'en ‘Önceden, baştan.’ (674/12).

ile'l-an ‘Şimdiye kadar, bu ana kadar.’ (346/31).

isti'câl ‘Acele olmasını istemek, acele etmek.’ (451/29).

(K)

ke-ennehû ‘Guya, sanki, sözde.’ (45/3, 45/14, 85/22, 301/9).

keen-lem-yekûn ‘Sanki olmadı.’ (90/29, 642/11).

ke'l-evvel ‘Evvelki gibi, eskisi gibi.’ (179/26, 268/9, 276/24, 406/28).

kemâ-kân ‘Önceden, olduğu gibi, eskisi gibi.’ (98/28, 278/21, 539/2, 544/5, 594/9, 596/31, 615/14, 618/20, 622/22, 622/26, 623/17, 636/9, 675/7).

(L)

lâ-yuhsâ ‘Hesaba gelmez, hesabsız, pek çok.’ (431/25).

(M)

ma'a-hâzâ ‘Bununla beraber, bununla birlikte.’ (503/25).

mâ-beyn ‘Ara, aradaki şey, iki şeyin arası.’ (189/25, 524/20, 572/17, 573/20, 670/30, 675/31, 688/8, 707/15, 707/17, 711/21, 726/18, 731/10, 746/10, 777/6, 793/21, 793/27, 820/19, 823/8, 832/9, 836/28, 842/11, 845/3, 845/24, 861/31).

mâlâ-ya'nî ‘Lüzumsuz, faidesiz iş ve söz, faidesiz şey söylememesi, susması lazımdır, faydasız, boş şeylerle vakt geçirmek.’ (419/16, 722/15).

meded ‘İnayet, yardım, imdad, eman.’ (32/6, 37/1).

meded Allâh el-amân ‘Aman, imdâd: mânasına olup yardım ve şikâyet edâtı olarak kullanılır.’ (23/14).

mezâ mâ-mezâ ‘Geçen geçti, giden gitti.’ (674/10).

min-ba'd ‘Bundan sonra, bundan böyle.’ (290/21, 459/34, 565/27, 659/17, 777/5).

mu'allak ‘Askı, asılı, askıda kalan.’ (34/8).

mü'eddeb ‘Uslu, terbiyeli, edepli.’ (441/22, 471/36).

mü'ekked ‘Te'kidli, kuvvetli, sağlamlaştırılmış, kuvvetlendirilmiş, tekrar edilmiş.’ (452/15, 483/1).

mükerrem ‘Hürmet ve tazim edilen, ikram olunmuş, muhterem, saygı olan, kerim olan.’ (229/25).

(T)

tebdîl ve tagyîr ‘Değiştirmek ve başkalaştırma.’ (794/22).

te'hîr ‘Sonraya bırakma, erteleme, geciktirme.’ (435/25).

(V)

velâkin ‘Ama.’ (691/20).

ve'l-hâsıl ‘Velhasıl, sözün kıyası.’ (92/23, 93/19, 346/23, 463/1).

ve'l-ikbâl ‘İstek, arzu.’ (643/27).

ve's-selâm ‘İşte o kadar, artık bitti, bundan sonra selam.’ (272/3, 347/5, 399/12, 423/29, 528/10, 686/13).

(Z)

zî-kıymet ‘Değerli, kıymetli, kıymet sahibi.’ (168/32, 450/36, 648/1, 648/30, 652/35, 726/3).

zî-kudret ‘Güç ve iktidar sahibi.’ (301/16, 610/32).

Selânikî Mustafa Efendinin yazmış olduğu *Tarih-i Selânikî* adlı eserinde Cümle dışı unsurlar (İfadeler) kullanılmıştır. Eserde Cümle dışı unsurlar toplam olarak 457 defa kullanılmıştır. Ve eserde en çok kullanılan Cümle dışı unsurlar şunlardır:

ale't-tertib ‘Düzeltilme, dizme, sıralama, düzene koyma.’

ba'dehû ‘Ondan sonra.’

bi'l-cümle ‘Bütün, hepsi, umumiyetle.’

bi'l-ittifâk ‘İttifakla, beraberce, birlikte, elbirliğiyle.’

fi'l hakika ‘Hakikatte, esasında, hakikaten, doğrusu.’

mâ-beyn ‘Ara, aradaki şey, iki şeyin arası.’

2.6. Dua cümleleri**(A)**

Allâhümme âfinâ ‘Ey Allah’ım bizi affet.’ (719/32, 757/22).

Allâhümme âslıh ahvâle sultaninâ ve ahvâle sâ'iri'l-müslimîn-ecma'în ‘Allah’ım başta sultanımızı ve bütün Müslümanların hallerini ıslah et.’ (707/21).

Allâhümme âslıh ahvâlenâ ve ahvâle sultâninâ ve ahvâle sâ'iri'l-müslimîne ecmaîn ‘Allah’ım bizim, başta sultanımızı ve bütün Müslümanların hallerini ıslah et.’ (854/12).

Allâhümme âslıh ahvâlenâ ve ahvâle sultâninâ ve ahvâle sâ'iri'l-müslimîn-inneke ente'l-gafûr-rahîm, el-cevâdü'l-kerîm ‘Allah’ım bizim, başta sultanımızı ve bütün Müslümanların hallerini ıslah et, çünkü Sen kusurları affedensin ve çok cömertsin.’ (479/17).

Allâhümme bârik lenâ ve li-cemi'il müminine ve'l-mü'minât ‘Allah’ım bize ve bütün Müminlere bereket ver.’ (24/11, 24/12).

Allâhümme ecirnâ mine'n-nâr ‘Allah’ım bizi cehennem ateşinden koru.’ (316/18).

Allâhümme ecrinâ mine'n-nâr ve edhilnâ'l-cennete ma'a'l-ebrâr ‘Allah’ım bizi cehennem ateşinden koru ve Allahım bizi özü sözü tertemiz olan salih kullarıyla beraber cennete dâhil eyle.’ (416/15, 604/22).

Allâhümme eyyid ve unsure ‘Ey Allah’ım destekle ve yardım et.’ (7/17, 142/19, 433/26).

Allâhümme eyyid ve unsuri'l-islâme ve'l-müslimin ‘Allah’ım İslama ve Müslümanlara yardım et.’ (206/21, 446/4).

Allâhümme eyyidi'l-islâme ve'l-müslimîn ve unsur men nasara'd-din ‘Allah’ım İslama ve Müslümanlara yardım et ve dinine yardım edenlere yardım et.’ (689/34).

Allâhümme ferric hümâ ‘Allah’ım onları {o ikisi} kurtar.’ (557/9).

Allâhümme havvil hâlenâ ilâ ahseni'l-hâl ‘Allah’ım, bize iyi haller ihsan eyle, Allah’ım, bizi en iyi hale çevir, Allah’ım durumumuzu hallerin en güzeline çevir.’ (821/12).

Allâhümme ihfaznâ yâ feyyâz min cemî'i'l-belâyâ ve'lemrâz ‘Ey Feyaz olan Allah’ımız bizi her türlü beladan ve her türlü hastalıktan koru.’ (385/20, 489/10, 614/21).

Allâhümme iftah-lenâ ebvâbe'l-hayrât ‘Allah’ım bize hayır kapılarını aç, Allah’ım bize hayır kapısını aç.’ (290/13, 319/27, 608/27).

Allâhümme ihfaznâ yâ Feyyâz ‘Ey Feyaz olan Allah’ımız bizi koru.’ (357/2, 701/26).

Allâhümme iftah ebvâbe rahmetik ‘Allah’ım rahmet kapılarını aç.’ (798/27).

Allâhümme iftâh ümmete Muhammed-Allâhümme unsur ümmete Muhammed-Allâhümme tecâvaz an ümmeti Muhammed ‘Allah’ım ümmet-i Muhammed’e hayır kapılarını aç, Allah’ım ümmet-i Muhammed’e yardım et, Allah’ım ümmet-i Muhammed’i affeyle.’ (824/31).

Allâhümme iftah lenâ ebvâbe rahmetike yâ fettâh veya Razzâk ‘Ey rızık veren ey fetheden Allah’ım bize rahmetinin kapılarını aç.’ (496/27).

Allâhümme ihtim bi's-sa'âdeti âcâlinâ ve hakkik bi'z-ziyâdeti âmâlinâ ‘Allah’ım bizim akıbetimizi hayr eyle, Allah’ım ölümümü saadetli ve huzurlu şekilde sonlandır, amelimi ise ziyadesiyle fazlalaştır.’ (472/29).

Allâh subhânehû ‘Allah’ı her eksiklikten tenzih ederim.’ (555/5).

Allâhu subhânehû ve ta'âlâ ‘Yüce Allah’ı her eksiklikten tenzih ederim.’ (25/14, 79/27, 81/12, 85/20, 139/19, 146/24, 209/14, 241/28, 262/23, 285/19, 365/22, 412/24, 425/16, 431/3, 490/25, 496/23, 513/27, 533/8, 539/26).

Allâhu veliyyü't-tevfîh ‘Allah yardım eden ve muvaffak edendir.’ (659/20).

aleyhi efdalüt-tahiyye ‘Selamlar ve hayır duaları onun üzerine olsun.’ (83/20).

aleyhi'r-rahme ‘Rahmet onun üzerine olsun.’ (156/5).

aleyhi rahmetü'l-Bâri ‘Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun.’ (2/9, 106/2, 364/11, 455/19, 529/29, 547/30, 607/24, 620/29, 654/10, 655/25, 747/8).

aleyhi'r-rahmetu ve'l-gufrân ‘Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun.’ (50/13, 75/1, 89/4, 106/5, 159/11, 173/8, 180/22, 208/5, 222/11, 232/27, 245/30, 270/15, 278/4, 290/27, 297/29, 323/22, 364/13, 370/7, 408/14, 429/13, 429/14, 433/19, 449/14, 462/26, 484/31, 497/8, 585/15, 585/34, 592/2, 628/4, 629/20, 688/28, 708/18, 858/15, 858/34).

aleyhi's-salâtü ve's-selâm ‘Allah’ın salâtı ve selamı onun üzerine olsun.’ (64/8, 88/18, 283/16, 364/4, 490/28, 742/19).

aleyhi salevâtü'llâh ‘Allah’ın salâtı onun üzerine olsun.’ (341/28, 683/22).

aleyhi's-selâm ‘Allah’ın selamı onun üzerine olsun.’ (101/23, 270/3).

a'la Allâhu şânehüm ve eb-kâhum ‘Allah onların şanlarını ve makamlarını yükseltirsin ve daim etsin.’ (158/34).

a'la Allâhu ta'ala şânehüm ‘Yüce Allah onların şanlarını ve makamlarını yükseltsin.’ (191/10).

Allâh ta'ala muîn ‘Yüce Allah yardımcıdır.’ (168/7).

Allâh tebârek ve ta'ala ‘Yüce Allah mübarek etsin.’ (68/26, 72/33, 86/8, 138/13, 180/17, 249/10, 265/16, 290/31, 312/26, 429/30, 432/35, 453/13, 471/20, 477/10, 480/30, 506/26, 510/35, 535/22, 535/30, 543/19, 579/11, 583/22, 589/8, 592/14, 612/28, 614/21, 619/6, 623/4, 671/1, 690/6, 696/17, 761/23, 789/14, 792/10).

Allâh ta'ala celle zikruhû ‘Yüce Allah kendinden bahsetmek şeref olan.’ (102/6).

Allâh tebârek ve ta'ala mülhem bi's-savâb ‘Allah doğrusunu ilham ile kalbe bildirir.’ (555/31).

Allâhümme tekabbel minnâ salâtenâ ve siyâmenâ ‘Ey Allah’ım bizim namazlarımızı ve oruçlarımızı kabul eyle.’ (107/21, 742/16).

Allâhümme tekabbel minâ ‘Allah’ım bizim dualarımızı kabul eyle.’ (759/28).

Allâhümme tekabbel minnâ nidâ ‘Ey Allah’ım haykırışlarımızı kabul eyle.’ (287/17).

Allâhümme tekabbel minnâ salâtenâ ve kıyâmenâ ve ku'cûdenâ ve teşehhüdenâ ‘Allah’ım namazımı, namazda kıyamlarımızı, iki secde arasında oturuşumuzu ve en son oturuşumuzu kabul eyle.’ (366/25).

Allâhümme tekabbel minnâ velicemî'i'l-müminîne ve'l-mü'minat ‘Ey Allah’ım bizim ve tüm Müminlerin dualarını kabul eyle.’ (433/30, 510/5, 596/14).

aleyhi't-tahiyetü ve't-teslim, elhamdü'li'llahi Rabbi'l-âlemin ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidinâ ve Nebiyyinâ Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecma'in ‘Allah’ın selamı onun üzerine olsun, âlemlerin Rabbine hamd olsun, salatı ve selamı Efendimiz Peygamberimiz Hz. Muhamed ve bütün ailesinin ve arkadaşlarının üzerine olsun.’ (257/10).

Allâhümme unsur ümmete Muhammed, Allâhümme iftah ümmete Muhammed, Allâhümme tecavez an ümmeti Muhammed. ‘Allah’ım ümmet-i Muhammed’e yardım et, Allah’ım, ümmet-i Muhammed’e hayır kapılarını aç, Allah’ım ümmet-i Muhammed’i affeyle.’ (765/20).

Allâhümme unsur ümmete Muhammedin, Allâhümme iftah ümmete Muhammedin, Allâhümme tecâvezan ümmeti muhammedin. ‘Allah’ım ümmet-i Muhammed’e yardım et, Allah’ım, ümmet-i Muhammed’e hayır kapılarını aç, Allah’ım ümmet-i Muhammed’i affeyle.’ (496/11).

Allâhümme unsuri'l-islâme ve eyyidi'l-Müslimin ve ahzül men hazele'd-din ve unsur men nasara'd-din ‘Allah’ım İslama yardım et ve bütün Muslumanları destekle, Allah’ım dini yok edenleri yok et ve ey Allah’ım dine yardım edenlere yardım et.’ (15/9).

Allâhümme unsur men nasara'd-din ve ahzül men hazele'd-din ‘Allah’ım dine yardım edenlere yardım et, Allah’ım dini yok etmeye çalışanları yok et.’ (316/2, 474/20, 509/19).

Allâhümme unsuri'l-islâme ve'l-müslimin ‘Allah’ım İslama ve Muslumanlara yardım et.’ (325/22, 377/8).

Allâhümme unsurî'l-islâme ve'l-müslimîn-Allâhümme unsur men-nasara'd-din ve ahzül menhazele'd-din-Allâhümme iftah ümmete Muhammed-Allâhümme irham ümmete Muhammed-Allahümme tecâvez an-ümmete Muhammed. ‘Allah’ım İslama ve Müslümanlara yardım et, Allah’ım dine yardım edenlere yardım et, Allah’ım dini galip edenlere galip et, Allah’ım, ümmet-i Muhammed’e hayır kapılarını aç, Allah’ım Muhammed’in ümmetin’e rahmet eyle, Allah’ım ümmet-i Muhammed’i affeyle.’ (807/20).

Allâhümme unsurî'l-islâme ve'l-mürselîn, Allâhümme ahzül men hazele'd-din. ‘Allah’ım İslam’a ve gönderilen Peygamberlere yardım et, Allah’ım dini yok etmeye çalışanları yok et.’ (609/25).

Allâhümme veffik bi'l-hayri ve's-sa’âde ‘Allah’ım hayırla ve mutlulukla muvaffak eyle.’ (2102/28).

Allâhümme yâ muhavvilü'l-ahvâl havvil hâlenâ ilâ ahseni'l-hâl ‘Ey halleri halden hale çeviren Allah’ım, bizim hallerimizi en güzel hale çevir, Ey halleri değiştiren Allah’ım, bizleri en iyi hale çevir.’ (258/10, 367/19, 504/27).

Allâhümme yâ hafıyyü'l-eltâf ecirnâ minâ nehâf ‘Ey lütufları gizli olan Allah’ım ey keremleri gizli ve umman olan Allah’ım bizleri korktuklarımızdan halas eyle, ey en ince işleri gizleyen Allah’ım bizi korkularımızdan necata erdir.’ (313/2).

Allâhümme yâ müfettihü fetih, yâ müferricü ferric iyyâke nesta’in ‘Ey açıcı Rabbim önümdeki engelleri kaldır, ey darlıkları gideren, ancak senden yardım isteriz.’ (385/8).

Allahümme yâ hâdi'l-mudillîn ‘Ey yoldan çıkanların hidayetçisi olan Allahım.’ (600/27).

Allâhümme yâ Gafur ‘Ey Allah’ım ey affeden.’ (650/18).

Allâhümme yessir alâ eyseri 'lhâl ‘Allah’ım en kolay yola ulaştır.’ (234/25).

Allâhümme yessir velâ tü'assir Rabbi temim bi'l-hayr ‘Rabbim, kolaylaştır zorlaştırma, Rabbim hayırla sonuçlandır.’ (761/17).

Allâhümme zid velâ tenkus inneke ente'l-cvâdü'l-kerîm ‘Ey Allah’ım nimetlerini artır, eksiltme, hiç şüphesiz ki sen cömertlikte sınır tanımasın.’ (614/28).

(B)

Bâreke Allâhu's-sebt ‘Allah cümartesi gününü mübarek etsin.’ (209/6).

bi-'avni'llah ‘Allah’ın yardımıyla.’ (151/32, 291/12, 403/16, 768/10).

bi-'avni'llahi'l-Aliyyi'l-A'lâ ‘Yücelerin yücesi Allah’ın yardımıyla.’ (257/30)

bi-'avni'llahi'l-meliki'l-menân ‘En çok nimet veren ve kadir olan Allah’ın yardımıyla.’ (232/5)

bi-'avni'llahi'l-meliki'l-vehhâb ‘Mülk ve melekût sahibi olan Allah’ın yardımıyla.’ (391/17).

bi-'avni'hî ta'ala ‘Yüce Allah’ın yardımıyla.’ (857/17).

bi-'avni'llahi ta'ala ‘Yüce Allah’ın yardımıyla.’ (80/21, 120/19, 122/33, 124/10, 207/35, 296/13, 385/29, 471/16, 495/19, 507/31, 553/2, 579/32, 628/8, 635/25, 640/30, 648/18, 658/28, 668/20, 700/24, 705/13, 707/12, 707/23, 713/18, 722/10, 722/33, 740/27, 758/8, 766/30, 772/24, 782/21, 796/21, 829/18, 830/6).

bi-'avni'llahi ta'ala ve fazlihî ‘Yüce Allah’ın yardımı ve faziletiyle.’ (662/10), (700/7).

bi-'avni'llahi ta'ala ve tevfikihî ‘Yüce Allah’ın yardımı ve başarısıyla.’ (97/18, 144/11).

bi-emri'l-hakkı'l-mennân ‘Hakkı ve nimetleri veren Allah’ın emriyle.’ (814/19).

bi-emri'l-hayyi'llezî lâ yemût ‘Ezeli ve ebedi olan Allah’ın emriyle.’ (542/1).

bi-emri'l-kâdiri'l-kâhir ‘Her şeye kadir ve her şeyi kahr etmeye muktadir olan Allah’ın emriyle, gücü her şeye yeten ve her şeye yok etmeye kadir olan Allah’ın emriyle.’ (115/19, 246/12).

bi-emri'l-kâdiri'l-kahiri'l-kavâm ‘Gücü her şeye yeten ve her şeyi kahretmeye kadir olan Allah’ın emriyle.’ (316/13).

bi-emri'l-kâdiri zi'l-kudreti'l-kâhir ‘Kadir olan, kudret sahibi ve yok eden Allah’ın emriyle.’ (125/1).

bi-emri'llahi'l-meliki'l-kadîr ‘Mülk ve melekut sahibi ve kadir olan Allah’ın emriyle.’ (646/16).

bi-emri'llâhi ta'âlâ ‘Yüce Allah’ın emriyle.’ (81/22, 251/13).

bi-fazli'llâhi ‘Allah’ın faziletiyle.’ (282/33).

bi-fazli'llâhi ta'âlâ ve avnihi ‘Yüce Allah’ın fazliletiyle ve yardımıyla.’ (824/27).

bi-fazli'llâhi ta'âlâ ve tevfikihî ‘Yüce Allah’ın faziletiyle ve başarı kılmasıyla.’ (495/11, 507/27, 713/33).

bi-hakkı ve bi-hürmeti Hâtemü'n-nebiyyin. ‘Peygamberlerin sonuncusunun hakkı ve hürmeti için.’ (146/25, 265/18, 580/8, 774/28).

bi-hakkı ve bi-hürmeti Hâtemü'n-nebiyyîn ve seyyidi'l-mürselîn. ‘Peygamberlerin sonuncusunun ve Peygamberlerin efendisinin hakkı ve hürmeti için.’ (425/20, 474/4, 480/33, 502/7, 513/29, 537/35, 583/24, 623/8, 630/19, 693/15, 734/25, 775/15), 789/16, 829/26).

bi-hakkı ve bi-hürmeti Hâtemü'l-enbiyâi ve'l-mürselîn. ‘Peygamberlerin sonuncusunun hakkı ve hürmeti için.’ (418/11).

bi-hakkı ve bi-hürmeti seyyidi'l-mürselîn ve Hâtemi'n-nebiyyîn, Âmin yâ mu'în. ‘Peygamberlerin efendisinin ve Peygamberlerin sonuncusunun hakkı ve hürmeti için, Âmin ey yardımcı olan Allah’ım.’ (376/1).

bi-hakkı ve bi-hürmeti seyyidi'l-mürselîn ve Hâtemü'n-nebiyyîn. ‘Peygamberlerin efendisinin ve Peygamberlerin sonuncusunun hakkı ve hürmeti için.’ (118/2, 249/13, 377/20, 448/30, 454/19, 532/28, 712/7, 749/13).

bi-hakkı ve bi-hürmeti Habîbihi'l-Mustafa ve Rasûlihi'l-müctebâ. ‘Allah’ın sevgilisi ve kıymetli Peygamberi Hz. Muhammed (sav) hakkı ve hürmeti için.’ (285/21).

bi hakkı ve bi-hürmeti seyyidi'l-mürselîn. ‘Peygamberlerin efendisinin hakkı ve hürmeti için.’ (13/16, 495/22, 689/35, 743/27).

bi-hakkı muhammedin ve âlihî ‘Hz. Muhammed ve ailesinin hakkı için.’ (516/9).

bi-hakkı'n-Nebî ve âlihi ‘Hz. Peygamber ve ailesinin hakkı için.’ (714/7).

bi-hakki'n-nebiyyi'l-emîn ve seyidi'l-mürselin ‘Güvenilen Peygamber ve Peygamberlerin efendisinin hakkı için.’ (138/15).

bi-hamdi'llâh ‘Allah’a hamd olsun.’ (241/33, 300/21, 307/23, 352/28, 392/28, 654/30).

bi-hamdi'llâhi ta'âlâ ‘Yüce Allah’a hamd olsun.’ (398/21, 596/31, 615/2, 856/23).

bi-hürmeti hâtemi'n-Nebiyyîn ‘Peygamberlerin sonuncusu hürmetine.’ (139/20, 564/6, 579/11).

bi-hürmeti hâtemi'n-Nebiyyîn ve Seyyidi'l-Mürselîn ‘Peygamberlerin sonuncusunun ve Peygamberlerin efendisinin hürmetine.’ (506/28).

bi-hürmeti Muhammedin ve âlihi ve sahbihî ecma'in. ‘Efendimiz Hz. Muhammed’e ve bütün ailesine ve arkadaşlarını hürmetine.’ (72/37).

bi-hürmeti Seyyidi'l-mürselîn ‘Peygamberlerin efendisinin hürmetine.’ (256/4, 276/31, 612/30).

bin-Nebiyyi'l-emîn ‘Güvenilir Peygamber hakkı için, Nebiyyi'l-emîn’in hakkı için.’ (168/8, 268/5, 453/14, 490/30, 589/10, 770/35).

bi-ilmi'llâhi ta'âlâ ‘Yüce Allah’ın ilimiyle.’ (83/3, 417/23).

bi-'inâyeti'llâhi ‘Allah’ın yardımıyla.’ (175/11, 352/15, 375/24, 384/32, 700/29).

bi-'inâyeti'llâhi'l-âliyyi'l-kebîr ‘Yüce ve ulu Allah’ın yardımıyla.’ (229/4).

bi-'inâyeti'llâhi'l-meliki'l-mu'in ‘Mülk ve melekut sahibi ve yardımcı olan Allah’ın yardımıyla.’ (433/14, 509/10).

bi-'inâyeti'llâhi'l-meliki'l-allâm ‘Mülk ve melekut sahibi ve her şeyi hakkı ile bilen Allah’ın yardımıyla.’ (91/9).

bi-'inâyeti'llâhi'l-meliki'l-muste'an ‘Mülk ve melekut sahibi ve yardımcı olan Allah’ın yardımıyla.’ (448/26).

bi-'inâyeti'llâhi'l-Meliki'l-müte'âl ‘Mülk ve melekut sahibi ve ulu Allah’ın yardımıyla.’ (645/15).

bi-'inâyeti'llahi ta'âlâ ‘Yüce Allah’ın yardımıyla.’ (5/14, 9/26, 13/6, 66/34, 77/1, 78/31, 144/10, 176/4, 189/10, 207/14, 209/25, 222/31, 228/22, 246/31, 247/27, 257/25, 263/4, 286/12, 290/6, 331/21, 339/22, 347/12, 353/5, 354/23, 355/26, 364/19, 383/19, 384/27, 385/27, 398/23, 404/3, 404/16, 452/9, 452/30, 461/19, 495/5, 502/29, 506/4, 507/27, 515/30, 540/5, 559/12, 573/14, 579/31, 578/21, 580/22, 581/6, 590/14, 597/23, 601/7, 601/35, 604/18, 619/15, 642/6, 668/31, 682/28, 691/21, 742/8, 743/6, 745/18, 743/31, 768/31, 776/29, 777/16, 786/10, 795/33, 802/12, 810/9, 830/6, 834/8).

bi-'inâyeti'llâhi ta'âlâ ve fazlihî ‘Yüce Allah’ın yardımı ve faziletiyle.’ (74/1, 75/35).

bi-'inâyeti'llâhi ve tevfikihî ‘Allah’ın yardımı ve başarılı kılmasıyla.’ (20/23)

bi-'inâyeti'llâhi ta'âlâ ve tevfîkîhî 'Yüce Allah'ın yardımı ve başarılı kılmasıyla.' (85/10, 287/23, 395/14, 710/31, 743/21, 834/6).

bi-irâdeti'l-hayyi'llezî lâ yemût 'Her zaman diri ve hiç bir zaman ölmeyen Allah'ın iradesiyle.' (201/19).

bi-izni'llâh 'Allah'ın izniyle.' (178/9).

bi-izni'llâhi ta'âlâ 'Yüce Allah'ın izniyle.' (174/4, 174/4).

bi-kudreti'llâhi ta'âlâ 'Yüce Allah'ın kudretiyle.' (420/32).

bi-mennihî 'Keremiyle.' (512/14, 737/34).

bi-mennihî ve fazlîhî 'Kerem ve faziletiyle, kerem ve iyiliğile.' (137/27, 263/3, 790/9).

bi-mennihî ve hafîyyi lutfîhî 'Kerem ve gizli lütfuyla.' (79/29, 125/15, 118/3, 137/9, 155/28, 257/20, 262/24, 269/30, 335/17, 355/28, 452/3, 484/12, 492/20, 511/2, 533/10, 539/27, 597/3, 604/21, 619/7, 785/35, 787/8, 817/13).

bi-mennihî ve yümniyhî ve hafîyyi lutfîhî 'Kerem, bereket ve gizli lütfuyla.' (180/19, 793/11).

bi-mennihî ve yümniyhî 'Lütfu ve bereketyile.' (139/13, 272/7, 315/34, 322/23, 327/3, 329/4, 500/20, 754/11, 799/18, 823/18).

bi-Rabbi'l-âlemin 'Âlemlerin Rabbiyle.' (568/32, 685/16).

(D)

dâmet fezâ'iluhû 'Allah onun faziletlerini daim etsin.' (326/8, 333/28, 826/10, 169/14, 326/8, 333/28, 456/10, 481/24, 484/28, 550/7, 567/11, 577/29, 618/19, 652/18).

dâmet fezâ'ilühümâ 'Allah onların faziletlerini {o ikisi} daim etsin.' (169/25).

dâme ikbâlühû ‘Allah onun ikbalını daim etsin.’ (77/21, 91/13, 167/3, 168/26, 262/28, 525/33, 619/32).

dâmet izzetûhâ ‘Allah onun {kadın} üstünlüğünü, değerini, kıymetini, kuvvetini daim etsin.’ (170/19, 651/4).

dâmet ismetühâ ‘Allah onun {kadın} masumluğunu, dürüstlüğünü ve güzel huylarını daim etsin.’ (239/6, 340/32, 669/11).

dâmet ma'alihi ‘Şanı ve şerefi devamlı kılsın.’ (8/11, 70/6, 86/23, 140/11, 147/26, 214/27, 250/5, 295/17, 306/19, 310/9, 381/6).

dâmet me'âlîhim ‘Şanlarını ve şereflerini {erkekler} devamlı kılsın.’ (258/15, 365/20, 381/6).

dâme mecdühû ‘Yüceliği daim kılsın, ululuğunu daim kılsın.’ (341/31, 352/27, 516/27, 622/3, 648/3).

dâme teşrîfen ve tazîmen ‘Hürmetini ve şerefini daim kılsın.’ (243/15).

dâme uluvvuhû ‘Erdemlerini daim kılsın.’ (110/8, 133/16, 365/19, 476/16, 647/16).

dâme zılluhû ‘Gölgesi daim kılsın.’ (71/6, 71/23, 79/9, 170/3, 262/27, 354/20, 355/1, 459/11, 467/9).

(E)

e'azze'llâhu ensârehû ‘Allah yardımcılarını yüceltsin, Allah onun dostlarını, yardımcılarını aziz eylesin.’ (12/4, 14/29, 16/4, 28/8, 72/2, 84/4, 108/10, 161/9, 549/12, 570/9, 590/31, 651/30, 691/28, 749/4, 811/7, 813/26).

e'azze'llahu ensârehû ve eyyede saltanatehû ‘Allah yardımcılarını yüceltsin ve Allah onun saltanatını desteklesin.’ (77/18, 260/26).

e'azze'llâhu ensârehû ve hullidet hilafetuhû ‘Allah yardımcılarını yüceltsin ve hilafeti daim kılsın.’ (90/5).

e'azze'llahu ta'âlâ ensârehû ve eyyede saltanatehû ‘Yüce Allah onun yardımcılarını yüceltsin ve onun saltanatını desteklesin.’ (140/31, 165/24).

ebkahumu'llâhu ta'âlâ ve eyyedehum ilâ yevmi'd-din ‘Yüce Allah onları {erkekler} kıyamet gününe kadar desteklesin ve daim kılsın.’ (611/27).

edâme'llâhu fezâ'ilühüm ‘Allah onların {erkekler} erdemlerini daim etsin.’ (256/14)

Edâme'llâhu ta'âlâ ismetühâ ‘Yüce Allah onun {kadın} masumiyetini devamlı kılsın.’ (329/1, 613/35, 620/21, 697/1, 846/13).

edâme'llhâhu ta'âlâ iclâlehû ‘Yüce Allah onun azametini devamlı kılsın.’ (5/28, 6/32, 9/14, 12/1, 12/25, 52/17, 57/25, 69/20, 77/19, 78/1, 79/20, 81/5, 86/21, 91/11, 94/32, 95/11, 117/31, 124/18, 125/24, 127/13, 132/6, 132/16, 137/25, 139/7, 139/16, 143/9, 143/14, 148/2, 150/21, 150/31, 151/24, 152/9, 152/19, 153/7, 153/8, 154/5, 154/27, 157/14, 160/30, 161/10, 165/25, 166/21, 167/16, 174/26, 177/21, 182/18, 184/4, 184/17, 191/9, 193/16, 198/19, 209/30, 216/16, 217/27, 222/2, 227/10, 232/35, 234/6, 234/23, 239/5, 243/33, 249/6, 251/16, 253/6, 257/14, 258/11, 260/19, 271/4, 284/8, 296/9, 299/25, 304/14, 309/25, 310/6, 317/3, 317/27, 320/9, 321/19, 325/2, 327/15, 327/22, 328/24, 330/25, 334/7, 335/20, 338/5, 339/10, 339/17, 340/27, 340/28, 340/34, 342/18, 342/21, 344/16, 351/36, 358/4, 360/6, 374/32, 376/31, 381/5, 390/5, 392/17, 394/3, 394/4, 395/5, 407/18, 413/14, 413/25, 416/4, 442/23, 448/8, 455/24, 473/12, 474/4, 474/35, 474/25, 493/15, 509/8, 514/30, 516/32, 533/2, 533/24, 535/3, 536/4, 544/16, 548/9, 550/5, 561/31, 562/22, 566/9, 571/23, 580/19, 583/19, 584/1, 585/24, 602/31, 602/34, 606/11, 606/17, 613/29, 618/10, 620/20, 621/15, 631/20, 632/21, 635/33, 637/15, 643/29, 648/23, 650/30, 656/32, 662/16, 662/16, 675/32, 676/33, 689/10, 689/20, 690/21, 690/26, 692/1, 692/33, 704/10, 706/1, 708/19, 715/28, 726/28, 731/25, 731/28, 733/8, 734/19, 735/5, 741/3, 744/3, 745/16, 747/17, 748/9, 748/31, 749/6, 760/1, 764/29, 770/18, 774/34, 775/27, 777/29, 778/13, 784/15, 786/5, 792/14,

792/32, 794/6, 796/13, 798/34, 800/32, 803/16, 803/33, 804/16, 807/1, 808/28, 813/20, 815/12, 817/9, 818/35, 820/17, 827/20, 832/8, 833/33, 834/34, 836/15, 837/20, 839/32, 854/17).

edâme'llâhu iclâlehû 'Allah onun şanını daim kılsın .' (235/3, 621/27, 738/4).

edâme'llâhu ikbâlehû 'Allah onun ikbalini daim kılsın.' (96/26).

edâme'llâhu ta'âlâ iclâlehûm 'Yüce Allah onların {erkekler} şanlarını devamlı kılsın.' (7/9, 16/7, 61/11, 72/21, 85/3, 113/19, 145/33, 147/32, 151/11, 168/31, 179/27, 256/12, 311/5, 313/8, 319/22, 360/12, 368/26, 376/15, 394/1, 467/8, 469/13, 544/26, 575/6, 596/22, 635/13, 670/14, 675/11).

edâme'llâhu ta'âlâ iclâlehûm ve ebkâhûm 'Yüce Allah onların {erkekler} şanlarını ve makamlarını devamlı kılsın.' (169/32).

edâme'llâhu ta'âlâ fezâ'ilehû 'Yüce Allah onun faziletlerini devamlı kılsın.' (54/33, 191/11, 341/30, 342/25, 513/17, 644/3, 749/7).

edâme'llâhu tâ'âlâ ikbâlehû 'Yüce Allah onun makamını sürekli kılsın.' (10/16, 57/24).

edâme'llâhu tâ'âlâ iclâlehû ve zâde ikbâlehû 'Yüce Allah onun şanını ve makamını daim etsin.' (647/7).

el-hamdüli'llâh 'Allah'a hamd olsun.' (37/22, 71/20, 106/21, 108/20, 153/23, 202/11, 283/16, 358/12, 417/11, 426/1, 445/31, 456/27, 524/16, 754/34, 844/16, 847/13).

el-hamdüli'llâh alâ ni'amihiz-zâhire 'Verdiği nimetler için Allah'a hamd olsun.' (728/9, 743/22).

el-hamdüli'llâhi alâ ni'amihiz-zâhireti'l-fâhire 'Verdiği hoş nimetler için Allah'a hamd olsun.' (375/28).

el-hamdüli'llâhi ale's-selâme ‘Selemetin için Allah’a hamd olsun.’ (56/20, 375/25, 416/8, 425/6, 709/3, 776/8).

el-hamdüli'llâhi'l-Bârî ‘Yaratan olan Allah’a hamd olsun.’ (645/29).

el-hamdüli'llâhi Rabbül'l-âlemin ‘Âlemlerin Rabb’ine hamd olsun.’ (452/23).

el-hamdüli'llâhi ta'âlâ mukallibu'l-kulûb, muhavvilü'l-ahvâl ‘Kalbleri döndüren, halleri değiştiren yüce Allah’a hamd olsun.’ (373/2).

el-hamdüli'llâhi ta'âlâ ‘Yüce Allah’a hamdolsun, yüce Allah’a şükür.’ (20/18, 44/12, 71/23, 85/20, 87/13, 248/29, 289/4, 349/20, 441/31, 445/7, 461/5, 590/17, 640/33, 792/6).

el-hamdüli'llâh, sümme'l-hamdü li'llâh ‘Allah’a şükkür tekrar Allah’a şükkür.’ (11/11, 209/22, 495/21, 635/6, 642/26).

el-hamdü lillâhi Rabbü'l-âlemin, subhânellâhi Rabbi'l-arşı'l-âzîm. Allâhümme salli ve sellim ala'n-Nebiyyi muhammedin ve ala âlihî ve sahbihî ve sellim ve bârik aleyh. ‘Âlemlerin Rabbi Allah’a hamd olsun, Onu noksanlardan tenzih ederim, O ulu arşın Rabbidir, Efendimiz ve Peygamberimiz Muhammed onun ailesine ve arkadaşlarına onun yüce kadri kıymetince salât eyle selam eyle ve onu mübarek kıl.’ (289/14).

el-hükmü li'llâhi'l-aliyyi'l-kebir ‘Hüküm yüce ve ulu Allah’a aittir, hüküm yüce ve ulu Allah’ındır.’ (2/22, 223/1, 262/6, 276/27, 323/8, 356/7, 382/16, 415/31, 547/28, 737/6, 762/14).

el-hükmü li'llâh ‘Hüküm Allah’ındır.’ (32/1, 282/24, 363/29).

el hükmü ve'l-bakâ'uli'llâhi'l-Meliki'l-vedûd ‘Hüküm, Baki ve vedud olan Allah’ındır.’ (384/9).

el-hükmü ve'l-bakâ'ü li'llâhi'l-meliki'l kakhâr ‘Hüküm, Baki, kadir ve her an kahretmeğe muktedir olan Allah’ındır.’ (90/29)

el-hükmü ve'l-bakâ'ü li'llâhi'l-vedûd ‘Hüküm, Baki ve vedûd olan Allah’ındır.’ (542/3, 605/8, 629/15).

el-hükmü ve'l-emru bi-yedih ‘Hüküm ve emir onun elinde.’ (828/38).

el-hükmü ve'l-kazâ'ü li'llâhi'l-vedûd ‘Hüküm ve takdir Vedûd olan Allah’ındır.’ (604/20).

el-hükmü li'llâh, hasbuna'llâhu ve ni'me'l-vekîl ‘Hüküm Allah’ındır, Allah bize yeter, o ne güzel vekildir.’ (215/16).

el-hükmü li'llâhi'l-vâhidi'l-kahhâr ‘Hüküm galib-i mutlak ve her an kahretmeğe muktedir olan Allah’ındır.’ (529/25).

el-ilmü inda'llâhi'l-vedûd ‘İlim Vedûd olan Allah’ındır.’ (46/11).

el-iyâzü bi'llâh ‘Allah’a sığınırım, Allah korusun.’ (90/17, 111/34, 302/34, 328/16, 431/6, 518/2, 580/33).

el-iyâzü bi'llâhi ta'âlâ ‘Yüce Allah’a sığınırım, yüce Allah korusun.’ (373/29).

emânetu'llâhi ‘Allah’a emanet ol.’ (431/6).

eşhedü enlâ ilâhe illa'llâh ve eşhedü enne muhmmeden abdühû ve Rasûlih ‘Şehadet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur ve yine şehadet ederim ki Muhammed (sav) onun kulu ve Peygaberidir.’ (107/23).

eş-şefâ'a yâ Rasûla'llâh ‘Şefaât ya Resulallah.’ (683/29).

eş-şefâ'atü yâ Rasûla'llâh ve yâ Allâh el-meded ‘Şefaât ya Resulallah ve Allah’ım yardım et.’ (641/35).

e'ûzu bi'llâhi min cehdi'l-belâ ve sûi'l-kazâ ve derki's-şakâ ve şemâtetil-a'da. ‘Allah’ım tahammül edilmeyen beladan, zorluktan, kötü hükümden ve düşmanların sevinmesinden sana sığınırım.’ (671/4).

eyyede'llâllu ta'âlâ ve kavvâhu ‘Allah onu teyid etsin ve güçlü kılsın.’ (1/12, 4/2, 19/27, 73/31, 95/34, 111/16, 131/27, 145/13, 152/28, 158/23, 172/10, 172/28, 178/27, 209/3, 234/3, 236/12, 243/28, 249/1, 276/33, 287/7, 297/24, 320/18, 354/9, 376/24, 416/8, 434/7, 440/5, 444/25, 449/11, 475/1, 487/30, 511/24, 516/18, 536/5, 548/15, 568/18, 572/24, 589/17, 595/31, 609/12, 613/18, 650/25, 652/7, 668/32, 673/13, 678/23, 734/2, 759/16, 825/15, 846/15, 848/18).

eyyede'llâhu ta'âlâ ‘Yüce Allah onu desteklesin.’ (127/12).

eyyede'llâhu ta'âlâ ve ebkâhu ‘Yüce Allah onu desteklesin ve daim etsin.’ (701/30).

eyyede'llâhu ta'âlâ hilâfete hü ilâ âhiri'z-zamân ‘Yüce Allah onun hükümdarlığını kıyamet gününe kadar desteklesin.’ (696/34).

eyyede hümu'llâhu ta'âlâ ve nasarahüm ‘Yüce Allah onları {erkekler} desteklesin ve onlara yardım etsin.’ (608/5).

eyyede hümu'llâhu ta'âlâ ve ebkahum ilâ yevmi'l-kıyâm ‘Yüce Allah onları {erkekler} desteklesin ve onları kıyamet gününe kadar devamlı kılsın.’ (613/6).

(G)

gaffâru'z-zünüb'un-leh ‘Gunahlarımı aff eden.’ (64/3, 81/15, 106/8).

gaffaru'z-zünüb ve settârü'l-uyûp ve Allâm'ül-guyûp ve fettâhu'l-kulûb ve keşşâfü'l-kürûb ‘Günahları affeden, ayıpları örten, bütün gaybları, geçmişi, geleceği, hazırda olmayanı, dünyadakileri, ahirettekileri ve her şeyi bilen Allah, kalbleri açan, kederleri keşf eden.’ (374/15).

(H)

hafazahu'llâhu ta'âlâ ‘Yüce Allah onu korsun.’ (614/13).

halledel'illâhu hilâfete hû ‘Allah onun hükümdarlığını daimı kılsın.’ (110/23, 360/15, 424/19, 475/7, 490/15, 514/19, 725/19, 742/15).

halledel'illâhu mülke hû ‘Allah onun mülkünü devamlı kılsın.’ (393/32, 652/3).

halledel'illâhu mülke hû ve hilâfete hû ‘Allah onun mülkünü ve hükümdarlığını daim etsin.’ (233/8).

halledel'illâhu mülke hû ve saltanete hû ‘Allah onun mülkünü ve hükümdarlığını devamlı kılsın.’ (326/9).

halledel'illâhu saltanete hû ‘Allah onun saltanatını daim kılsın.’ (108/21, 108/21).

halledel'illâhu ta'âlâ hilâfete hû ilâ inkırâzı'l-devrân ‘Allah onun hükümdarlığını kıyamet gününe kadar devamlı kılsın.’ (11/26, 509/25, 525/25).

halledel'illâhu ta'âlâ hilâfete hû ilâ yevmi'l-dîn ‘Allah onun hükümdarlığını kıyamet gününe kadar daim kılsın.’ (506/18).

halledel'illâhu ta'âlâ saltanata hû ‘Yüce Allah onun hükümdarlığını daim etsin.’ (98/2).

halledel'illâhu ta'âlâ mülke hû ‘Yüce Allah onun mülkünü devamlı kılsın.’ (49/18, 350/4, 388/23, 450/11, 539/24, 540/36, 555/4, 601/33, 620/9, 663/15, 792/30).

halledel'illâhu ta'âlâ mülke hû ve hilâfete hû ‘Yüce Allah onun mülkünü ve hükümdarlığını devamlı kılsın.’ (537/17).

halledel'illâhu ta'âlâ hilâfete hû ‘Yüce Allah onun hukumdarlığını devamlı kılsın.’ (351/29, 353/7, 362/16, 368/27, 376/9, 386/21, 387/24, 388/3, 433/17, 440/26, 442/32, 463/5, 465/27, 484/29, 500/24, 515/9, 560/16, 582/13, 591/25, 650/32, 682/24).

hamdüli'llâh ‘Allah’a hamd olsun.’ (80/23).

hasbetenli'llâh ‘Allah rızası için, Allah yoluna, karşılık istemeksizin.’ (826/16).

hazelehumu'llâhu ta'âlâ ilâ yevmi'l-dîn 'Yüce Allah onları {erkekler} kıyamet gününe kadar mağlup etsin.' (369/30).

hazelehu'llâhu ta'âlâ ilâ yevmi'l-din 'Yüce Allah onu kıyamet gününe kadar mağlup etsin.' (121/26)

hullide fi'l-nâr 'Ateşte dâvamlı kalsın.' (736/27).

hulidet hilâfetuhû 'Hükümdarlığını dâvamlı kılsın.' (28/8, 77/10, 81/30, 94/22, 106/13, 110/24, 146/12, 147/3, 153/29, 157/8, 160/34, 173/2, 179/24, 232/15, 235/3, 237/5, 244/20, 245/4, 252/28, 285/33, 326/20, 340/28, 344/4, 446/26, 448/7, 497/27, 622/24).

hullidet hilâfetuhû ilâ yevmi'l-din 'Onun hükümdarlığını kıyamet gününe kadar dâvamlı kılsın.' (289/23).

hullidet hilâfetuhû ve e'azze'llâhu ensârehû 'Allah onun hükümdarlığın dâvamlı kılsın ve Allah onun yardımcılarını yüceltsin.' (142/5, 185/27).

hullidet saltanatuhû 'Saltanatını dâvamlı kılsın.' (88/20, 137/1).

(İ)

illâ Allâh 'Allah'tan başka ilah yoktur.' (679/32).

inâyeti'l-meliki'l-allâm 'Mülk ve melekût sahibi ve her şeyi hakkı ile bilen Allah'ın yardımıyla.' (164/6).

inâyeti'l-meliki'l-mu'în 'Mülk ve melekût sahibi ve yardımcı olan Allah'ın yardımıyla.' (644/2).

innâ li'llâh 'Biz Allah'tan geldik.' (262/22).

inneke ente'l-gafûru'l-Rahîm cevâdü'l-kerîm 'Ayıpları ve kusurları bağışlayansın ya-Gafûr, çok merhametli olan Sensin, Sen çok cömertsin.' (707/3).

inşâe'llâh 'Allah dilerse.' (87/7, 544/30).

inşâe'llâhu'r-Rahmân 'Rahmân olan Allah dilerse.' (414/5, 602/17, 602/23).

inşâe'llâhu tâ'âla 'Yüce Allah dilerse.' (9/32, 11/18, 15/20, 35/34, 41/37, 64/18, 122/34, 177/17, 204/21, 234/24, 246/16, 265/32, 326/29, 329/4, 331/4, 345/31, 359/4, 372/28, 390/21, 404/18, 415/14, 464/24, 472/12, 477/1, 494/10, 537/26, 560/3, 562/32, 575/28, 626/5, 638/7, 650/28, 670/15, 699/30, 707/33, 710/28, 711/12, 722/31, 832/11, 832/20).

(K)

kahharahümü'llâhu ilâ yevmi'l-din 'Allah onları {erkekler} kıyamet gününe kadar kahr etsin.' (357/18).

kesserehümü'llâhu ilâ yevmi'l-kıyâm 'Allah onları {erkekler} kıyamet gününe kadar çoğaltsın.' (54/25, 105/29, 169/23, 513/3, 600/15).

kesserehümü'llâhu ta'âlâ alâ-merâtibihim 'Allah onları {erkekler} mertebe ve derecelerine göre çoğaltsın.' (652/23).

kesserehümü'llâhu ta'âlâ ilâ yevmi'l-kıyâm 'Yüce Allah onları {erkekler} kıyamet gününe kadar çoğaltsın.' (342/9).

kuddise sırruhû 'Sırrı ve hakikatı muazzez ve müşerref olsun, onun sırrını mukaddes olsun.' (465/24, 542/7, 544/33, 615/9).

kuddise sırrıhu'l-azîz 'Onun üstün sırrı mukaddes olsun.' (307/1).

(L)

la'anehu'llâhu ilâ yevmi'l-karâr 'Allah onu kıyamete kadar lanetlesin.' (93/33).

le'anehu'mullâhu ta'âlâ 'Yüce Allah onları {erkekler} lanetlesin.' (444/16).

lâ ilâhe illa'llâh 'Allah'tan başka tapılacak yoktur.' (420/34).

(M)

medde zıllihû ‘Allah onun gölgesini uzatsın, Allah onun gölgesini daim etsin.’ (3/23, 266/22, 709/24, 723/26).

merhûm ve mağfûrun-leh ‘Allah’ın rahmet ve mağfiretine nail olan ya da olmayı arzulayan.’ (39/3, 39/34, 40/35, 57/17, 59/12, 59/26, 74/33, 64/3, 81/15, 106/8, 112/27, 125/6, 141/10, 141/23, 171/3, 230/4, 232/27, 243/14, 281/8, 290/25, 307/4, 320/5, 323/12, 323/13, 363/10, 386/17, 434/29, 435/7, 435/19, 436/23, 441/27, 445/25, 447/22, 449/6, 449/13, 457/1, 457/4, 461/6, 471/26, 485/29, 486/5, 486/10, 510/23, 513/16, 517/26, 531/19, 560/24, 574/29, 607/9, 607/7, 628/3, 629/17, 629/19, 632/25, 638/27, 658/8, 659/31, 664/16, 665/5, 668/6, 679/8, 688/32, 707/21, 724/17, 730/28, 740/11, 749/19, 790/13, 800/17, 812/20, 821/32, 823/34, 851/18, 858/15).

merhûm ve mağfûrun-leha ‘Allah’ın rahmet ve mağfiretine nail olan ya da olmayı arzulayan {kadın}.’ (222/1, 775/17).

merhûm ve mağfûrun-lehün ‘Allah’ın rahmet ve mağfiretine nail olan ya da olmayı arzulayan {kadınlar}.’ (44/18, 49/17, 51/2, 53/14, 102/10, 102/17).

merhûm ve mağfûrun-lehûmâ ‘Allah’ın rahmet ve mağfiretine nail olan ya da olmayı arzulayan {o ikisi}.’ (659/23).

mütevekkilen ala'llâhi'l-ekber ‘Ulu Allah’a tevekkül ederek.’ (645/2)

mütevekkilen ala'llâh ve müteveccihen ile'llâh ‘Allah’a tevekkül ederek, Allah’a yönelerek.’ (452/13).

mütevekkilen ale'llâh ‘Allah’a tevekkül ederek.’ (477/10, 494/30).

müteveccihen ile'llâh ve mütevekkilen ala'llâh ve mütevessilen bi-mu'cizât-ı Rasûli'llâh ‘Allah’a yönelerek, Allah’a tevekkül ederek ve Allah’ın Peygamberinin mucizeleriyle Tevessül eder.’ (516/2).

(N)

nasarahümu'llâhu ta'âlâ ve eyyedehûm ‘Yüce Allah onlara {erkekler} yardım etsin ve onları desteklesin.’ (495/13).

nasarahümu'llâhi ta'âlâ ‘Yüce Allah onlara {erkekler} yardım etsin.’ (507/8).

nevvere'llâhu tâ'âlâ merkadehû ‘Yüce Allah onun mezarını nurlandırsın.’ (465/28).

nevvere'llâhu ta'âlâ merâkidehûm ‘Yüce Allah onların {erkekler} mezarlarını nurlandırsın.’ (61/30, 607/24).

ne'üzü bi'llâh ‘Allah’a sığınırız, Allah korusun.’ (292/30, 303/1).

ne'üzü bi'llâhi min şurûri enfûsinâ ve min seyyiâti a'mâlinâ ‘Kendi nefislerimizin şerlerinden ve işlerimizin kötü neticelerinden Allah’a sığınırız.’ (136/30, 604/1, 757/22, 847/29).

(R)

radiya'llahu 'anhü'l-Bârî ‘Allah ondan razı olsun.’ (111/4, 111/6, 170/34, 172/30, 298/6, 435/27, 455/26, 531/16, 569/21, 787/16).

radiya'llâhu ta'âlâ anh ‘Yüce Allah ondan razı olsun.’ (43/30).

rahmetu'llâhi aleyhi ‘Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun.’ (27/5, 48/4, 101/33, 111/10, 129/19, 147/27, 163/28, 164/19, 178/23, 183/19, 195/5, 226/14, 283/20, 207/4, 313/10, 348/4, 364/15, 386/19, 410/15, 411/19, 424/23, 497/22, 594/2, 600/7, 605/13, 622/34, 632/33, 703/6, 761/33, 784/20, 810/18, 815/36, 824/20, 863/6).

rahmetu'llâhi aleyh ve alâ evlâdihi ‘Allah’ın rahmeti onun ve çocuklarının üzerine olsun.’ (102/25).

rahmetu'llâhi ta'âlâ aleyh ‘Yüce Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun.’ (64/28, 821/27, 824/8).

rahmetu'llâh ta'âlâ ‘Yüce Allah’ın rahmeti.’ (843/9).

rahimehümü'llâhu ta'âlâ 'Yüce Allah onları {erkekler} rahmet eylesin, yüce Allah onları rahmet etsin.' (27/14, 43/31, 110/9, 135/26, 172/31, 212/27, 418/14, 428/31, 429/33, 478/27, 486/30, 527/30, 531/17, 564/24, 575/9, 596/31, 623/34, 626/10, 653/1, 658/6, 727/27, 729/18).

rahimehâ'llâhî ta'âla 'Yüce Allah onu {kadın} rahmet eylesin.' (695/21).

rahimehümü'llâhu ta'âlâ ve eskenehüm fi gurefi'l-cinân 'Allah onları {erkekler} rahmet eylesin ve onları cennet yurtlarında otutursun.' (66/23).

rahimehümü'llâhu ta'âlâ eslâfehüm 'Yüce Allah onların {erkekler} atalarını rahmet eylesin.' (69/24).

rahmetu'llâhi ta'âlâ aleyhim 'Yüce Allah'ın rahmeti onların {erkekler} üzerine olsun.' (148/20, 370/16).

rahimehûmâ'llâhi ta'âlâ rahmeten vâsi'aten 'Bol ve geniş rahmet sahibi olan yüce Allah onları {o ikisi} rahmet eylesin.' (222/11).

rahmetu'llâhi ta'âlâ aleyhi rahmeten vâsi'a (Bol ve geniş rahmet sahibi olan yüce Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.) (660/1)

rahimehümü'llâh ta'âlâ rahmeten vâsi'a 'Bol ve geniş rahmet sahibi olan yüce Allah onları {erkekler} rahmet eylesin,.' (767/17), (799/31).

(S)

sadaka'llâhû'l-Azîmü'l cebbâr 'Azamet ve kudret sahibi yüce Allah doğru söyledi, azamet ve kudret sahibi yüce Allah doğruladı.' (83/24).

salla'llâhu aleyhi ve selem 'Allah'ın salâtı ve selamı onun üzerine olsun.' (1/9, 197/29, 322/16, 420/10, 420/26, 421/1, 421/4, 429/18, 493/25, 608/32, 611/14, 641/34, 660/11, 660/18, 684/4, 684/10, 834/27, 837/8).

sânehu'llâhu ta'âlâ ani'l-beliyye 'Yüce Allah onu her türlü belalardan koru.' (66/25).

salla'llâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem 'Yüce Allah'ın selamı ve salâtı onun üzerine olsun.' (77/16, 97/12, 417/21, 683/10, 699/6).

salla'llâhu ta'âlâ aleyhi ilâ yevmi'd-din 'Yüce Allah'ın salâtı kıyamete kadar onun üzerine olsun.' (198/21, 208/32).

salla'llâhu ta'âlâ aleyhi ve âlihi 'Yüce Allah'ın salâtı onun ve âlinin üzerine olsun.' (420/16).

salevâtu'llahi alâ nebiyyinâ ve aleyhi vedâ sâ'iril-enbiyâ ve'l-müselîn 'Allah'ım bizim Peygamber Muhammed (sav)'e onun aline ve ashabına ve bütün Peygamberler üzerine salat ve selam eyle.' (800/20).

sellemehu'llâh 'Allah onu kötülerin şerinden muhafaza etsin.' (53/28).

sellemehu'llâhu ta'âlâ 'Yüce Allah onu kötülerin şerinden muhafaza etsin.' (16/12, 560/26, 600/20, 652/21, 826/10).

subhâne'llâhu ve'llâhu ekber 'Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim ve Allah büyüktür.' (208/7).

sübhânehû ve ta'âlâ 'Yüce Allah'ı her eksiklikten tenzih ederim.' (72/4, 89/20, 137/26, 458/31, 502/4, 542/13).

(§)

şefahullâh 'Allah ona şifa versin.' (709/18).

şerrefeha'llâh 'Allah onu {kadın} şereflendirsin.' (699/7).

şerrefehüma'llâhu ta'âlâ şerefen ve tekrimen 'Yüce Allah onları {o ikisi} şereflendirsin ve onurlandırın.' (35/16).

şerrefeha'llâhu ta'âlâ teşrifin ve tekrimen 'Yüce Allah onun {kadın} şerefi ve hürmeti şereflendirsin.' (104/2) .

şerrefehüma'llâhu ta'âlâ şerefen ve ta'zîmen 'Yüce Allah onların {o ikisi} şereflerini ve hürmetlerini şereflendirsin.' (443/2, 682/33).

(T)

tâle bakâhü ve nâle münâhü 'Allah hükmünde baki kılın ve gayesine, maksadına ulaştırın.' (3/7, 18/18, 35/20, 131/25, 142/4).

tâle bakâhu 'makımını daim etsin.' (190/9).

tâbe serâhu 'Allah mezarını nurlandırın, toprağı iyi ve temiz olsun.' (111/2, 141/6, 141/11, 141/24, 155/26, 170/35, 171/4, 173/9, 191/14, 253/10, 290/26, 333/24, 336/6, 353/27, 361/5, 363/10, 364/9, 408/22, 444/26, 455/28, 457/5, 466/8, 485/29, 486/5, 486/10, 524/4, 561/11, 568/20, 569/17, 624/1, 658/4, 659/32, 665/25, 668/7, 688/32, 716/18, 823/34).

tâbe serâhumâ 'Allah onların {o ikisi} mezarlarını nurlandırın, topraklarını iyi ve temiz olsun.' (455/31, 615/14).

tâbe serâhu aleyhi rıdvanu'llâh 'Allah onun mezarını nurlandırın ve Allah ondan razı olsun.' (547/17).

tâbe serâhumâ ve ce'ale'l-cennete mesvâhümâ 'Allah onların {o ikisi} mezarlarını nurlandırın, mekânlarını cennet eylesin.' (564/26, 592/81).

tekabbele'llâh ta'âlâ 'Yüce Allah kabul etsin.' (730/16).

tayyebe'llâhü ta'âlâ serâhüm ve ce'ale'l-cennete mesvâhüm 'Yüce Allah onların mezarlarını nurlandırın, mekânlarını cennet eylesin.' (740/14).

tevekkeltü ale'llâh 'Allah'a tevekkül ettim.' (406/6).

(V)

ve'l-hamdü li'llâhi ale's-selâme ‘Sağ salim döndüğü için Allah’a hamd olsun.’ (637/28).

ve'l-hamdüli'llâhi vahdehû ‘Bir olan Allah’a hamd olsun.’ (70/31).

ve'l-ilmü inde'llâh ‘İlim Allah’a aittir.’ (424/18).

ve'l-ilmü inde'llâhi ta'âlâ ‘İlim yüce Allah’a aittir.’ (342/2).

ve'l-ilmü inde'llâhi'l-vedûd ‘İlim vedud olan Allah’a aittir.’ (484/33).

ve mine'llâhi'l-ismetü ve't-tevfîk ‘Masumiyet ve başarı Allah’tandır.’ (289/32).

ve's-selâmü ala men semî'a'l-ke'lâm ‘Kim sözü dinlediyse onun üzerine selam olsun.’ (171/14).

(Y)

yâ Âlimü's-sırru ve'l-hafıyyât ‘Göklerde ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah, görüleni ve görülmeyeni bilen Allah.’ (40/4).

yâ Erhamü'r-râhimîn ‘Ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allah’ım.’ (593/6).

yâ Fettâhu'l-kulûb ve yâ keşşâfü'l-kurûb ve yâ Allâmü'l-guyûb ve yâ settârü'l-'uyûb ‘Ey kalbleri fetheden ey kederleri keşfeden ey bütün gaybları, geçmişi, geleceği, hazırda olmayanı, dünyadakileri, ahirettekileri ve her şeyi bilen, ey günahları bağışlayan.’ (88/23).

yâ Gâfur ya Allâh, yâ azîzü zû intikâm ‘Ey affeden olan Allah’ım, Sen azîz’sin ve Sen intikam sahibisin.’ (564/5).

yâ ilâhi ve yâ Samedî min indike medeî ve aleyke mu'temedî ‘Ey Allah’ım bir ve samed olan {muhtaç olmayan} sırtımı sana dayadım ve senden medet umyorum.’ (40/2, 543/24).

yâ mâlikü'l-melâlik neccinâ mine'l-mehâlik, ente'l-bâki, ve küllü şey'in hâlikün ‘Ey mülkün ebedi sahibi olan Allah’ım bizi tehlikelerden kurtar, Baki olan ancak Sensin, Allah’ın zatından başka her şey helak olcaktır.’ (39/37).

yâ muhavvile'l-ahvâl havvil hâlenâ ilâ ahseni'l-hâl ‘Ey halleri değiştiren Allah’ım, bizi en iyi hale çevir.’ (567/20).

yâ nebiyye'llâh meded ‘Ey Allah’ın Resulu yardım et.’ (283/17).

yâ vâhibü'l-atiyyât ve yâ dâfi'u'l-beliyyât ‘Ey bağışları veren ve ey belaları def eden.’ (596/6)

yessere'llâhu mâ-yurîd vemâ-yeşâ' ‘Allah işlerini dilediği gibi ve nasıl isterse kolaylaştırsın.’ (187/1).

yessere'llâh ta'âlâ mâ-yurîd vemâ-yeşâ' ‘Yüce Allah işlerini dilediği gibi ve nasıl isterse kolaylaştırsın.’ (584/4).

(Z)

zâde'llâhü ta'âlâ şerefen ‘Yüce Allah onun şerefini artırsın.’ (74/5).

zâdehâ'llâhu ta'âlâ şerefen ve taz'îmen ‘Yüce Allah onun şerefini ve hürmetini artırsın.’ (169/20, 188/ 15).

zâde'llâhü ta'âlâ şerefen ve tekrîmen ‘Yüce Allah onun şerefini ve hürmetini artırsın.’ (567/14).

zîdet fezâ'iluhû ‘Allah onun faziletlerini artırsın.’ (142/8, 277/30).

zü'l-celâl yâ mâlikü'l-mülk ‘Ey Celal sahibi Sen bütün mülkün hakiki maliki olan Allah(c.c.)'sin.’ (596/6).

Dua kelime olarak, çağırmak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek manalarına gelir. Dinimizde ise dua, Allah’ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi

ve tazim duyguları içinde lütuf ve yardımını dilemesini ifade eder. Dua, sınırlı ve aciz olan insanoğlunun; sınırsız ve sonsuz kudret sahibi Allah ile kurduğu diyalog ve köprüdür. Bu sebeple insan tarihin hiçbir döneminde duadan uzak kalmamıştır. Dua aynı zamanda zikirdir, ibadettir. Peygamber Efendimiz (sav): “Dua ibadetin özüdür” buyurmuştur.

Selânikî Mustafa Efendinin yazmış olduğu *Tarih-i Selânikî* adlı eserinde Arapça terkiplerden sonra en çok kullanılan cümleler dua cümleleridir. Eserde kullanılan dua cümleler toplam olarak 1385 defa kullanılmıştır. Yaşayan ve geçmişte faydaları olmuş devlet adamlarına hayırlar temenni eden cümleler genellikle Arapça olarak yazılmıştır. ve bu eserde en çok kullanılan dualar:

aleyhi'r-rahmetu ve'l-gufrân ‘Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun.’

Allâh tebârek ve ta'ala ‘Yüce Allah mübarek etsin.’

bi-'avni'llahi ta'ala ‘Yüce Allah’ın yardımıyla.’

bi-'inâyeti'llahi ta'âlâ ‘Yüce Allah’ın yardımıyla.’

dâmet fezâ'iluhû ‘Allah onun faziletlerini daim etsin.’

e'azze'llâhu ensârehû ‘Allah yardımcılarını yüceltsin, Allah onun dostlarını, yardımcılarını aziz eylesin.’

edâme'llhâhu ta'âlâ iclâlehû ‘Yüce Allah onun makamını devamlı kılsın.’

edâme'llâhu ta'âlâ iclâlehûm ‘Yüce Allah onların {erkekler} makamlarını devamlı kılsın.’

el-hamdüli'llâh ‘Allah’a hamd olsun.’

halledu'llâhu ta'âlâ mülkehû ‘Yüce Allah onun mülkünü devamlı kılsın.’

halledu'llâhu ta'âlâ hilâfethû ‘Yüce Allah onun hukumdarlığını devamlı kılsın.’

hulidet hilâfetuhû ‘Hükümdarlığını devamlı kılsın.’

merhûm ve mağfûrun-leh ‘Allah’ın rahmet ve mağfiretine nail olan ya da olmayı

arzulayan.’

rahmetu'llâhi aleyhi ‘Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun.’

rahimehümü'llâhu ta'âlâ ‘Yüce Allah onları {erkekler} rahmet eylesin, yüce Allah onları rahmet etsin.’

salla'llâhu aleyhi ve selem ‘Allah’ın salâtı ve selamı onun üzerine olsun.’

tâbe serâhu ‘Allah mezarını nurlandırсын, toprağı iyi ve temiz olsun.’

Selânikî Mustafa Efendi eserinde aynı zamanda duanın yanında haksız ve adaletsiz kimseler için Beddualara yer vermiştir. Fakat fazla Beddua kullanmamıştır.

Beddua kelime anlamı itibariyle Farsça “bed” kelimesi ile Arapça “dua” kelimesinin birleşimiyle oluşan bir kelimedir. Birinin kötü bir durumu düşmesi için dua etme, duanın tersi; lanetleme ve kötü temennide bulunmaktır.

Beddua, gönülden yapılır ve edilen kişinin kötü hâle gelmesi, durumunun iyi olmaması istenir. Ve bu eserdeki en çok kullanılan Beddua cümleleri şunlardır:

hazelehumu'llâhu ta'âlâ ilâ yevmi'l-dîn ‘Yüce Allah onları {erkekler} kıyamet gününe kadar mağlup etsin.

hazelehu'llâhu ta'âlâ ilâ yevmi'l-din ‘Yüce Allah onu kıyamet gününe kadar mağlup etsin.

hullide fi'l-nâr ‘Ateşte dâvmlı kalsın.’

kahharahümü'llâhu ilâ yevmi'l-din ‘Allah onları {erkekler} kıyamet gününe kadar kahr etsin.’

la'anehu'llâhu ilâ yevmi'l-karâr ‘Allah onu kıyamete kadar lanetlesin.’

le'anehu'mullâhu ta'âlâ ‘Yüce Allah onları {erkekler} lanetlesin.’

2.7. Hadisler

Adlũ sâ'âtin hayrũn min ibadeti seb'îne senetin ‘Bir saat adaletle iş gören bir yönetici, yetmiş yıl nafilâ ibadet yapmaktan daha hayırlı iş yapmış sayılır.’⁸⁴ (89/19)

Aleykũm bi's-şâm fĩ âhiri'z-zemân ‘Ahir zamanda size Şam’ı tavsiye ederim.’⁸⁵ (279/21).

El-harbũ hud'atun ‘Harp hiledir, savaş hiledir, savaş hileden ibarettir.’⁸⁶ (503/1, 646/29).

El-umũru merhũnetũn bi-evkâtihâ ve'labdũ yũdbbir ve'llâhu yukaddir ‘Yani işlerin anlaşılması takdir edildiği vakte bağlıdır, sen tedbir al, yazgı Allah’tan zaten gelir.’⁸⁷ (373/8).

El-abdũ yũdebbir ve'llâhu yukaddir ‘Kul teşebbüs eder, Allah gerçekleştirir.’⁸⁸ (331/1, 533/26, 542/14).

El-veledũ sırru ebĩhi ‘Çocuk babasının sırrıdır.’⁸⁹ (75/11, 260/21).

Ez-zulmũ zulmât yevme'l-kıyâme ‘Zulüm yapmak kıyamet günü karanlıklarındandır, zulüm, kıyamet gününde karanlıklardır.’⁹⁰ (717/11).

Es-seferũ kıt'atun mine's-sakar ‘Yolculuk azabtan bir parçadır.’⁹¹ (425/15).

Haccetũn mebrũretũn hayrũn mine'd-dünyâ ve mâ-fihâ ‘Kabul olunmuş bir Hac, dünyadan da, dünyanın içindeki her şeyden de daha hayırlıdır.’⁹² (330/21).

⁸⁴ Zayıf hadis.

⁸⁵ Tirmizi.

⁸⁶ Amr (r.a.) rivayet etmiştir.

⁸⁷ Zayıf hadis.

⁸⁸ Zayıf hadis.

⁸⁹ Zayıf hadis.

⁹⁰ Abdullâh İbnu Amr’in rivayet etmiştir.

⁹¹ Ebû Hüreyre rivayet etmiştir.

Hayru'n-nâs men yenfer'un-nâs ‘İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır.’⁹³ (280/15).

Îzâ lem-yestati' emran feda'hu ‘Yapamadığın işi bırak.’⁹⁴ (609/31).

Men sabara zafara, ve's-sabru miftâhu'l-ferec ‘Zafer sabredenlerindir, sabır felahın anahtarıdır, kim sabrederse o kazanır, sabır kurtuluşun anahtarıdır.’⁹⁵ (306/10)

Mezzeka'llâhu mülkehû kemâ mezzeka kitâbî ‘Benim mektubu yırtığı gibi Allah onun mülkünü de parçalasın.’⁹⁶ (429/19).

Ulemâ ümmetî ke-enbiyâi benî-isrâ'îl ‘Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğullarının peygamberleri gibidir.’⁹⁷ (611/23).

Hadisler (Arapça: الْحَدِيثُ) veya Hadis-i Şerif (Arapça: الْحَدِيثُ شَرِيفٌ), bir rivayet zinciri ile Muhammed'e isnad edilen ve kendisinin değişik olaylar ve sorunlar karşısında veya Kur'an'ın âyetlerini açıklamak için söylediğine inanılan söz, fiil ve takrirler bütünüdür.

Selânikî Mustafa Efendinin yazmış olduğu Tarih-i Selânikî adlı eserinde Hadis-i Şerifler bulunmaktadır. Eserde toplam Hadis şerif sayısı 14'tür. Bu Hadis şeriflerinde çoğu birer kez kullanılmıştır.

Örnek:

El-harbü hud'atun ‘Harp hiledir, savaş hiledir, savaş hileden ibarettir.’

Haccetün mebrûretün hayrün mine'd-dünyâ ve mâ-fihâ ‘Kabul olunmuş bir Hac,

dünyadan da, dünyanın içindeki her şeyden de daha hayırlıdır.’

⁹² Ebû Hüreyre rivayet etmiştir.

⁹³ Zayıf hadis.

⁹⁴ Amr b.Ma'dî kerib rivayet etmiştir.

⁹⁵ Zayıf hadis.

⁹⁶ Zayıf hadis.

⁹⁷ Zayıf hadis.

Fakat iki ve üç kez kullanılan Hadis şerifler de vardır.

Örnek:

El-veledü sirru ebîhi ‘Çocuk babasının sırrıdır.’

El-harbü hud'atun ‘Harp hiledir, savaş hiledir, savaş hileden ibarettir.’

El-abdü yüdebbir ve'llâhu yukaddir ‘Kul teşebbüs eder, Allah gerçekleştirir.’

2.8. Zarf Zamanları

(A)

ale'l-fevr ‘Hemen, birdenbire, acele, sür'at, derhal, defaten, birden.’ (838/24).

ahirü'z-zemân ‘Son zaman, dünyanın son zamanı ve son devresi, dünya hayatının kıyamete yakın son devresi.’ (371/21).

an-karîbü'z-zeman ‘Yakın vakitten.’ (414/5, 423/28).

(B)

ba'de'l-asr ‘İkindi’den sonra.’ (513/25).

ba'de'l-îd ‘Bayram’dan sonra.’ (257/2, 323/32, 502/17, 698/11).

ba'de'z-zemân ‘Bir zaman sonra.’ (41/7, 108/12)

(C)

cum'a ‘Perşembeden sonraki gün, cume günü.’ (433/3).

cumâdel âhire ‘Arabi ayların altıncısının adı.’ (53/13, 56/21, 84/14, 146/5, 358/20, 360/19, 447/17, 447/24, 448/2, 448/5, 448/31, 451/1, 453/33, 454/8, 454/25, 455/5, 456/14, 456/21, 555/34, 560/5, 560/8, 560/21, 561/9, 561/19, 26/561, 561/32, 562/9, 563/9, 563/20, 565/6, 566/5, 566/12, 566/25, 567/7, 567/10, 567/26, 567/28, 568/1, 568/4, 568/18, 569/15, 569/28, 570/5, 570/18, 570/25, 571/5, 571/7, 571/19, 667/5, 667/24, 667/33, 668/36, 669/6, 669/15, 669/22, 670/7, 670/31, 670/34, 721/23, 721/26, 722/23, 722/26, 785/20, 788/28, 790/9, 790/11, 790/33, 791/31, 791/34, 841/13, 841/15, 841/33, 842/32, 843/4, 843/11).

cumâdelulâ ‘Arabi ayların beşincisi.’ (84/3, 213/19, 232/21, 307/4, 354/25, 355/12, 356/19, 424/31, 426/26, 433/4, 433/31, 435/25, 435/33, 437/5, 437/26, 438/23, 439/18, 439/25, 440/3, 440/30, 440/33, 440/22, 441/19, 442/2, 443/19, 443/31, 444/5, 444/24, 451/20, 552/18, 552/29, 553/10, 553/17, 553/30, 554/7, 554/34, 555/3, 555/10, 556/8, 556/13, 556/27, 357/3, 557/7, 557/23, 558/3, 559/23, 559/26, 559/31, 651/28, 654/28, 655/2, 655/25, 655/33, 656/2, 656/14, 656/23, 656/26, 659/3, 660/2, 660/10, 661/8, 663/3, 664/27, 665/18, 665/30, 666/8, 666/21, 719/3, 719/7, 719/23, 720/2, 720/18, 720/26, 782/3, 782/5, 782/11, 782/31, 783/35, 783/35, 784/10, 784/12, 785/23, 786/3, 786/18, 786/27, 787/8, 787/10, 788/20, 788/25, 833/31, 834/13, 834/16, 835/12, 835/16, 836/9, 836/12, 839/3, 839/7, 839/27, 840/4, 840/29).

(E)

eyyâm ‘Devirler, günler, güç, iktidar, nüfuz.’ (435/28).

(F)

fi evâ'il muharrem ‘Muharrem ayın başı.’ (25/3).

fi'l-fevr ‘Hemen, birdenbire, acele, sür'at, derhal, defaten, birden.’ (49/22, 49/27, 178/8, 265/12, 469/18).

fi'l-hâl ‘Şimdi, hemen, bu halde, halihazırda.’ (22/11, 25/19, 30/19, 32/3, 45/31, 54/13, 91/24, 93/31, 129/17, 205/7, 208/9, 161/26, 172/20, 189/9, 211/17, 225/15, 232/9,

247/19, 276/20, 283/28, 284/30, 291/12, 304/30, 358/27, 362/2, 368/30, 373/5, 379/24, 384/9, 397/17, 420/27, 482/1, 488/8, 495/6, 538/17, 569/11, 588/30, 597/20, 603/22, 615/1, 642/8, 657/9, 681/27, 752/4, 771/15, 781/13, 799/10, 838/24, 840/27, 850/30, 856/5, 857/1).

fi'l-leyli ve 'n-nehür 'Gece gündüz içinde.' (93/8).

fi-vasati'n-nehâr 'Gündüzün ortasında görülen güneş gibi apaçık ve zahir manasında.' (181/30).

fi yevmi'l-mezbûr 'Adı geçen gün, ismi yukarıda geçen gün.' (436/33).

(G)

gurûbi's-şems 'Güneşin batması.' (647/28).

(H)

hücretü'n-Nebevîye 'Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (A.S.M.) Mekke'den 622 yılında Medine'ye hicret etmesi.' (257/9, 699/5, 699/10).

(İ)

ilâ yevmi'l-kiyâm 'Kıyamete kadar.' (669/31).

(K)

kable salâti'l-mağrib 'Akşam namazın'dan önce.' (139/28).

kable salâti'l-zuhr 'Öğle namazından önce.' (248/34).

kadîmü'l-eyyâm 'Eski günler.' (125/3, 213/15, 276/6, 282/28, 450/19, 452/24, 594/32, 611/1).

kadîmü'l-zemân 'Eski zaman.' (72/26, 541/3).

(L)

leyleti'l-isneyn ‘Pazartesi günü gecesi.’ (852/28).

leylû nehâr ‘Gece gündüz.’ (244/5).

(M)

muharrem ‘Hicri senenin ilk ayıdır, aşure ayı.’ (67/3, 166/10, 333/31, 334/18, 392/3, 512/23, 517/11, 524/9).

muharremü'l-harâm ‘Hicri senenin ilk ayıdır.’ (11/12, 24/10, 91/6, 117/27, 177/16, 292/5, 335/5, 507/1, 510/9, 513/24, 516/28, 524/22, 626/23, 627/18, 699/3, 700/4).

(R)

Ramazan ‘Hicri takvime göre yılın dokuzuncu ayı.’ (246/23, 274/4, 375/19).

Ramazanü'l-mübârek ‘Hicri takvime göre yılın dokuzuncu ayı.’ (14/19, 104/6, 104/18, 104/31, 105/16, 105/33, 106/12, 107/8, 107/28, 108/3, 174/8, 204/14, 215/11, 248/17, 275/13, 275/24, 317/23, 318/2, 319/18, 319/21, 369/5, 373/17, 373/30, 374/10, 375/4, 375/7, 375/13, 405/19, 593/23, 594/5, 594/10, 594/19, 595/30, 599/11, 599/24, 680/31, 681/14, 682/32, 683/30, 798/29, 799/33, 800/3, 801/28, 802/3, 852/10, 853/13, 860/2).

Rebî'ül âhir ‘Hicri takvime göre yılın dördüncü ayı.’ (46/13, 154/15, 167/6, 167/24, 301/18, 303/34, 352/4, 354/5, 419/3, 419/23, 544/7, 544/12, 545/3, 545/11, 545/32, 546/20, 547/12, 547/19, 547/32, 549/7, 549/23, 549/28, 552/7, 552/13, 642/23, 650/6, 651/23, 648/16, 713/23, 714/10, 714/30, 715/2, 715/15, 715/32, 716/4, 716/6, 717/35, 718/2, 718/23, 718/29, 718/33, 775/16, 775/23, 777/9, 777/28, 779/16, 780/33, 781/2, 826/34, 827/19, 829/2, 829/30, 830/14, 830/25, 831/36, 832/5, 832/23, 833/8).

Rebi'ulevvel ‘Hicri takvime göre yılın üçüncü ayıdır.’ (3/2, 36/12, 41/21, 38/27, 128/8, 131/15, 134/6, 153/6, 219/18, 262/4, 81/23, 229/15, 229/25, 342/17, 344/12, 348/28, 411/11, 413/20, 414/21, 415/5, 533/23, 534/17, 534/23, 535/2, 535/27, 536/13, 536/25, 538/32, 539/15, 539/21, 539/31, 540/29, 541/13, 541/29, 541/33, 636/2, 637/11, 637/14, 637/34, 638/8, 638/21, 640/11, 640/25, 641/9, 648/11, 708/28, 709/6, 709/23,

709/32, 710/13, 710/22, 712/8, 712/11, 712/15, 768/19, 768/34, 769/3, 769/13, 770/12, 771/22, 771/25, 772/18, 773/29, 774/15, 824/21, 824/23, 825/27, 825/30).

Receb ‘Mübarek üç ayların birincisi ve kameri aylardan yedincisi.’ (363/8, 460/17, 460/29).

Recebü'l-mürecceb ‘Mübarek üç ayların birincisi ve kameri aylardan yedincisi.’ (57/15, 97/26, 135/18, 185/26, 241/23, 266/18, 465/17).

(S)

salâti'l-cum'a ‘Cuma namazı.’ (434/3).

Saferü'l-muzaffer ‘Safer ayı hicri yılın ikinci ayı.’ (1/7, 78/14, 117/30, 179/18, 197//7, 293/23, 337/16, 528/14, 529/17, 531/14, 532/12, 532/33, 631/7, 631/10, 632/15, 634/3, 635/12, 708/28, 762/17, 764/28, 766/24, 823/4, 823/22).

sâhiliye döneminde haram aylardan muharrem'in ardından Araplar bu ayda savaşa çıkıp evleri boş kaldığı veya saldırdıkları evlerin eşyasını alıp boşalttıkları için böyle adlandırılmıştır. Bazı kaynaklarda, safer adı kelimenin “sararmak” anlamıyla irtibatlandırılarak Cahiliye devrinde insanların yüzlerinin sararmasına yol açan veba salgınının bu aya denk gelmesiyle açıklanır. İslâmî dönemde uğursuzluk anlamının silinmesi için bu aya “saferü'l-hayr” ya da “saferü'l-muzaffer” denilmiştir.

sene erb'a ve elf ‘Bin dört yılı.’ (544/12, 550/16, 551/25, 552/14, 556/24, 566/22, 570/18, 570/25, 571/5, 571/19, 571/22, 574/21, 574/31, 591/4, 594/19, 608/20, 613/12, 615/20, 625/32).

sene hamse ve elf ‘Bin beş yılı.’ (626/1, 648/11, 648/16, 664/27, 676/29).

sene ihdâ ve elf ‘Bin bir yılı’ (301/19, 307/4, 311/15, 311/29, 312/18, 312/24, 318/6).

sene ihdâ ve elf mine'l-hicreti'n Nebeviyyeti ‘Hicri bin bir yılı.’ (83/20).

sene ihdâ ve seb'in ve tis'a-mi'e ‘Dokuz yüz yetmiş bir yılı.’ (1/7, 1/10).

sene isneteyn ve elf ‘Bin iki yılı.’ (333/22, 340/26).

sene selâse ve elf ‘Bin üç yılı.’ (443/19, 443/31, 453/16, 453/34).

sene sitte ve elf ‘Bin altı yılı.’ (710/22).

(Ş)

Şa'bân ‘Hicri ayların sekizincisi, üç ayların ikinci ayı.’ (60/21, 70/1, 369/2, 476/26, 586/22, 849/3).

Şa'bânü'l-mu'azzam ‘Ayların değerlilerinden Şaban ayı, Hicri ayların sekizincisi, üç ayların ikinci ayı.’ (13/19, 59/24, 98/20, 118/7, 124/33, 222/2, 124/34, 146/28, 155/21, 173/20, 173/36, 243/13, 244/7, 246/1, 271/15, 272/23, 364/18, 365/16, 366/3, 366/10, 367/21, 368/25, 466/6, 467/7, 468/5, 472/30, 473/15, 4474/3, 475/21, 584/29, 585/16, 585/20, 587/34, 588/7, 591/25, 676/32).

şehru'llâhi'l-harâm ‘Haram ayları Recep, Şaban ve Ramazan ayları.’ (283/22).

Şevvâl ‘Arabi aylardan onuncusu.’ (16/10, 60/36, 109/29, 111/36, 112/22, 189/32, 190/6, 191/23, 278/33, 280/2, 323/29, 324/1, 324/16, 324/21, 379/10).

Şevvâlü'l-mükerrem ‘Arabi aylardan onuncusu, Ramazandan sonraya geldiği için ilk üç günü mübarek Ramazan bayramıdır.’ (248/26, 248/34, 249/23, 249/31, 321/13, 689/12).

(Y)

yevmü'l-ahad ‘Pazar günü.’ (103/9, 105/15, 107/8, 275/32, 365/18, 253/19, 341/13, 652/4, 683/30).

yevmü'l-cum'a ‘Cuma günü.’ (104/18, 109/2, 209/2, 646/1).

yevmü'l-erb'â ‘Çarşamba günü.’ (100/11, 105/33, 138/9, 581/29, 502/4).

yemvü'l-hamîs ‘Perşembe günü.’ (67/1, 108/35, 134/36, 207/17, 342/17, 397/6).

yevmi'l-isneyn ‘Pazartesi günü.’ (99/1, 104/6, 105/22, 107/28, 341/26, 590/30).

yemi'l-isneyn kalbe salâti'l-asr ‘Pazartesi günü, ikinci namazından önce.’ (167/27).

yevmü's-sebt ‘Cümartesi günü.’ (91/18, 102/27, 104/31, 294/3, 354/5, 435/33, 651/28, 617/12).

yevmü's-sülesâ ‘Salı günü.’ (105/27, 108/3, 125/16, 342/9, 352/6, 399/1, 456/21, 584/22).

(Z)

Zilhicce ‘Arabî ayların on ikincisi, kurban ayı.’ (66/18, 78/2, 79/19, 123/2, 164/17, 177/15, 195/15, 331/27, 503/25, 504/1, 623/23, 625/32, 698/25, 754/19, 754/22, 757/6, 757/29, 760/11, 814/8, 814/12, 815/8, 815/11, 816/4, 816/11).

Zilhiccetü'l-harâm ‘Arabî ayların on ikincisi, kurban ayı.’ (384/17, 500/17) Haram aylardandır.

Zilhiccetü's-şerîf ‘Arabî ayların on ikincisi, kurban ayı.’ (449/34, 622/20).

Zilka'de ‘Arabî ayların on birincisi.’ (18/27, 193/5, 209/13, 285/5, 381/10, 490/4, 492/2, 492/7, 693/7, 694/3, 694/13, 695/1, 695/6, 695/25, 497/4, 698/8, 748/31, 749/17, 749/27, 749/31, 750/9, 751/27, 753/11, 753/23, 811/4, 811/14, 811/21, 812/23, 812/26, 813/16, 813/20).

Zilka'detü'l-harâm ‘Arabî ayların on birincisi.’ (18/28, 19/16, 616/23, 617/12).

Selânikî Mustafa Efendinin yazmış olduğu *Tarih-i Selânikî* adlı eserinde Zaman zarfları bulunmaktadır. Eserde Zaman zarfları toplam olarak 718 defa kullanılmıştır.

Ve eserde en çok kullanılan Zaman zarfları şunlardır:

cumâdel âhire ‘Arabî ayların altıncısının adı.’

cumâdelulâ ‘Arabî ayların beşincisi.’

fi'l-hâl ‘Şimdi, hemen, bu halde, halihazırda.’

Ramazanü'l-mübârek ‘Hicri takvime göre yılın dokuzuncu ayı.’

Rebî'ül âhir ‘Hicri takvime göre yılın dördüncü ayı.’

Rebi'ulevvel ‘Hicri takvime göre yılın üçüncü ayıdır.’

sene erb'a ve elf ‘Bin dört yılı.’

SONUÇ

Mustafa Selânikî'nin hayatını ve yazmış olduğu *Tarih-i Selânikî* adlı eseri ve bu eser içinde geçen Arapça unsurları inceleyici bir tarzda ele almayı amaçlayan bu çalışmada, ulaşılan sonuçları, çalışmaya esas olan başlıklara göre düzenlemek mümkündür.

Mustafa Selânikî'nin kendisine Selânikî olarak adlandırmasından dolayı Selânikli olduğu düşünülmektedir. Osmanlı devletinde önemli görevlerde çalışmış, bu görevleri sayesinde sadrazam ve paşalar gibi şahsiyetleri yakından tanıma fırsatı elde etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın naaşı başında Kuran okuyanlardan biri de Selânikî'dir. Bu yüzden kendisinin iyi bir hafız olduğu da zannedilmektedir.

Mustafa Selânikî kâtip olarak birçok seferde, sefer kaydı tutmuş, yabancı elçilere mihmandarlık yapmış, birçok vazifelerde bulunmuştur. Görevleri süresince edindiği tecrübelerini *Tarih-i Selânikî*'de yazmıştır. Özellikle yolsuzluğun sebeplerini ve bu yolsuzlukların nasıl önlenilebileceğine dair fikirlerini ciddi şekilde eleştirmiştir.

Mustafa Selânikî eserinde saray törenleri, tayinler, aziller, malî sıkıntılar, kapıkulu askerlerinin isyanları anlatılır.

Mustafa Selânikî çalıştığı memuriyetliğinden ziyade, Kanuni'nin son dönemlerinden başlayıp III. Mehmed'in saltanat yıllarının ortalarına kadar olan dönemi saray içersinden zabıt, ferman gibi kaynaklar ile yazdığı *Tarih-i Selânikî* (1563- 1600) adlı eseriyle tanınır.

Tarih-i Selânikî adlı eserinin dili anlaşılır başlıkların çoğunluğu Türkçe olmakla birlikte Farsça başlıklarda bulunmaktadır. Eserinde olayların gün, ay ve yıl tarihlerini yazmıştır.

Çalışmamızda Mustafa Selânikî'nin doğduğu şehir olarak gösterilen Selânik şehri de incelenmiştir. Selânik şehrinin kurulması Roma dönemi ve Osmanlı hâkimiyetine geçişi irdelenerek, Osmanlı hâkimiyetinde bulunduğu yıllarda Selânik şehrinin nüfus yoğunluğu, şehirde oluşan cemaatler, milletlere göre meslek dağılımı ve Osmanlı hâkimiyetinden çıkışı anlatılmıştır.

Ayrıca bu çalışmamızda *Tarih-i Selânikî* eserinde bulunan Arapça unsurlar sekiz başlığa ayrılarak incelenmiştir. Birinci başlık Arapça cümleleri, ikinci başlıkta Arapça terkipler olup, eserde en çok kullanılan bölüm Arapça terkipler bölümüdür. Üçüncü başlıkta Atasözleri, dördüncü başlıkta Âyet-i kerîmeler, beşinci başlıkta Cümle dışı unsurlar, altıncı başlıkta dua cümleleri incelenmiştir. *Tarih-i Selânikî* eserinde Arapça terkiplerden sonra en çok kullanılan cümleler dua cümleleridir. Bu cümlelerden bazıları: aleyhi'r-rahmetu ve'l-gufrân, Allâh tebârek ve ta'âlâ, bi-avni'llâhi ta'âlâ, bi-inâyeti'llahi ta'âlâ, edâme'llâhu ta'âlâ iclâlehû, eyyede'llâllu ta'âlâ ve kavvaâhu, hulidet hilâfetuhû, merhûm ve mağfûrun-leh, rahmetu'llâhi aleyhi, tâbe serâhu'dır, yedinci başlıkta Hadis şerifler, sekizinci başlıkta Zaman zarflarından oluşmaktadır.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında incelediğimiz Mustafa Selanikî'nin eseri *Tarih-i Selânikî*, yazıldığı dönemin ve yazarın diline ait bilgiler vermesi açısından büyük öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- ANAGNOSTİS, Johannis: Selanik (*Thessaloniki*)’in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih, (*Sultan II. Murad dönemine ait bir Bizans kaynağı*), (Çev: Melek Delilbaşı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
- DEVELİ, Hayati, *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2008.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Luğat*, Aydın Yayınları, İstanbul, 2009.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım, Yayım, Tanıtım, İstanbul, 2013.
- İPŞİRLİ, Mehmet: Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, Cilt 1, İstanbul, 1989a.
- İPŞİRLİ, Mehmet: Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, Cilt 2, İstanbul, 1989b.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Selânikî Mustafa Efendi, *Osmanlı Tarihiçisi*,” İslam Ansiklopedisi, Cilt 36, İstanbul, 1999.
- KİEL, Machiel, “Yunanistan’da tarihi bir şehir” *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 36.
- MUTÇALI, Serdar, *Arapça – Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 2000.
- MAZOWER, Mark, *Selanik: Hayaletler Şehri; Hıristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler (1430–1950)*, (Çev. Gül Çağalı Güven), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.
- ÖZKAN, Mustafa, *Osmanlı Türkçesi–1*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008.
- REFİK, Ahmet, *Âlimler ve San’atkârlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1980.

TİMURTAŞ, Faruk K, *III Osmanlı Türkçesi Gramer*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1999.

TİMURTAŞ, Faruk K, *Osmanlı Türkçesi Giriş 1*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000.

TOPALOĞLU, Ahmet İlhan Ayverdi, *Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2007.

VEİNSTEİN, Gilles, *Selânik 1850 – 1918*, (Çev. Cüneyt Akalın), İletişim Yayınları, İstanbul, 1999